

*A*bsttrak

Hindi maikakailang napakapopular ngayon ng mga dubbed na programa. Makakapanood ka ng cartoons o kaya naman ay telenovelang isinalin sa wikang Filipino sa umaga, hapon at maging sa gabi. Kaugnay nito, minarapat naming saliksikin kung paano muling nalilikha ang mga imahe ng mga tauhan sa ganitong mga banyagang programa sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin. Bukod dito, pinag-aralan din namin kung paano ito tinitignan ng mga manonood dahil naniniwala kami na isa sa mga dahilan ng pagdagsa ng mga ganitong mga programa ay ang pagtanggap ng mga manonood sa ganitong klase ng karakterisasyon.

Semiotika, teorya ng akomodasyon at dramatismo ang mga pangunahing teoryang gumabay sa aming pag-aaral. Mula sa mga ito, itinuturing namin ang boses at salin na dayalogo bilang mga instrumento para sa representasyon ng mga tauhang dinadub sa wikang Filipino.

Panayam, obserbasyon at pagsusuring tekstwal ang mga metodolohiyang ginamit sa pangangalap ng mga impormasyon. Sumangguni kami sa mga direktor, tagasalin at dubber ng mga dubbed na programa, mga manonood at maging sa ilang eksperto sa larangan ng komunikasyon.

Mula sa aming mga nakuhang datos, may kanya-kanyang papel ang bawat aktor sa likod ng dubbing. Bukod dito, may mga bagay silang dapat isaalang-alang sa proseso ng dubbing – mula sa pagpili ng boses hanggang sa pamimili ng salita at pagbato ng mga linya. Pangunahin sa mga ito ang uri na materyal (cartoons o telenovela) at grupo ng mga manonood. Mahalaga rin ang elemento ng synching upang lumabas na tila totoong nagsasalita sa Filipino ang mga banyagang tauhang napapanood natin. Mula rin sa prosesong ito, napag-alaman naming malaki ang ambag ng boses, emosyon at salin na dayalogo sa karakterisasyon ng mga tauhan.

Bukod dito, aktibong binabasa ng mga manonood ang ganitong klase ng karakterisasyon dahil mayroon siyang mga inaasahan mula sa boses at klase ng dayalogo ng mga tauhan sa pinanonood niyang banyagang programa.

Gayunpaman, masasabing may ambag ang dubbing sa wikang Filipino dahil sa nagagamit ito ng husto at natutunan natin ang kultura ng iba sa pamamagitan ng sarili nating wika.

Panimula

Si Dao Ming Sz at Kanyang mga Pagkakakilanlan

“Kung lahat nadadaan sa sori, para saan pa ang mga parak...” Kung *hardcore* Meteor Garden *fan* ka, malamang alam na alam mo ang linyang nabanggit. Naging tatak na ng tauhang si Dao Ming Sz ang pamosong linya, bukod sa kanyang tinataglay na *pineapple hairstyle*.

At kung talagang tunay ka’ng sumusubaybay ng Meteor Garden, maiintindihan mo kung bakit si Sz lamang ang tanging tauhan sa programa ang makapagbibigay ng hustisya sa naturang linya. Ang linyang ito ay sumasalamin ng kanyang ‘kaastigan’ bilang lider ng F4. Ang mga salitang iyon ay kanya sapagka’t ang linya mismo ay may karakter at ang karakter ay siya.

Ang Boses, Pamamaraan ng Pananalita at Wika

Bagama’t maaari namang salitain ang naturang linya ng ibang tao, hindi na ito katulad ng pagtanggap natin sa kung paano ito sinasabi ni Dao. Ayon nga kay Buller at Burgoon (1986), ang isang indibidwal ay may inaasahan ukol sa paraan ng pagbigkas at boses ng ibang tao, at sa pagkakataong ang ekspektasyon na ito ay hindi natugunan, maaaring magkakaroon ng pagbabago sa pagtanggap ng tinurang mensahe ng nasabing indibidwal.

Ang boses bilang elemento sa pagbuo ng karakter ng isang indibidwal ay malaki ang naitutulong sa paglikha ng imahe ng naturang indibidwal. Maituturing itong bahagi na ng marka o kung di man, ay nagiging istiryotipikal nang katangian ng isang indibidwal. Sa kaso ng dubbing at pagsasalin, ang pagbabagay o pag-aangkop ng boses sa personalidad ng karakter ay manipestasyon ng kahalagahan ng boses.

Tulad ng boses, ang wika ay isa ring mahalagang salik na nakatutulong sa muling paglikha ng imahe ng isang karakter. Ang katangian ng wika, kasama na dito ang paraan ng paggamit ng mga salita at paglalangkap sa konteksto ay nakatutulong sa pagbuo ng daloy sa isang komunikasyon. Ang uri ng wikang ginagamit ay nababatay lalo't higit sa pinag-aalayang manonood ng tagapaglikha ng teksto.

Ang Eksena sa Pilipinas

Bukod kay Dao at sa Meteor Garden, mapapansin ang pagdagsa ng napakaraming dubbed na programa sa telebisyon. Katunayan, araw-araw na napapanood ang mgaangkat na programang ito. Nasa susunod na pahina ang talaan ng iskedyul ng pagpapalabas ng mga dubbed na programa. Sumangguni sa Talaan 1.

Talaan 1. Iskedyul ng mga Programa sa ABS-CBN at GMA

<i>ORAS</i>	<i>LUNES – BIYERNES</i>	<i>SABADO</i>	<i>LINGGO</i>
7:30 am			Monster Rancher
8:00 am		Rave	Virtual Fighter
8:30 am	Paulina	Digimon	Magic Knight Rayearth
9:00 am	Dora, the Explorer	Eddie McDowd	
9:30 am	Angie Girl Katri, ang..Pastol	Incredible Story	Heavy Gear
10:00 am	Trapp Family Singers Rosalinda	Super Yoyo	Stuart Little
10:30 am			
11:30 am	Daniela Tabatina	Meteor Garden Rewind Tabatina	Meteor Garden Rewind
12:00 noon			Lavender Rewind
12:30			
2:30 pm	Gata Salvaje		
3:00 pm	Altagracia Beautiful Days		
3:30 pm	Por Ti Secretly in Love		
4:00 pm	Paloma Love Talks		
4:30 pm	Project Arm Baki, the Grappler Zoids		
5:00 pm	Yugi-Oh Duel My Love, Cindy		
5:30 pm	Meteor Garden 2 Marmalade Boys		
6:00 pm		Meteor Garden 2	
8:00 pm	Endless Love		

(Sanggunian: *The Philippine Star*, October 8, 11, 12, 2003)

Patunay lamang ang inilahad na datos kung paano pinangingibabawan ng mgaangkat na programa ang industriya ng telebisyon sa kasalukuyan. Nangangahulugan din ito ng mataas na lebel ng pagkunsumo ng mga manonood dahil napapanatili ang mga ito sa ere. Kung sa gayon karamihan sa mga ito’y sinusuportahan ng mga manonood.

Maikling Kasaysayan ng Pagdating ng mga Telenovela at Cartoons sa Bansa

Hindi na bago ang industriya ng dubbing at pagsasalin. Magugunitang nagsimula sa RPN-9, sa programang *La Traidora*, ang kauna-unahang telenovela na isinalin wika sa Filipino (Puno, 1997). Sinundan ito ng penomenal na pagsikat ng MariMar noong 1996. Kahit ang napakalaking istasyon na ABS-CBN ay tinalo ng naturang programa sa usapin ng *ratings* at malaki ang inakyat nitong kita sa prodyuser (Tauro: 2002).

Nagbigay-daan ito sa pagdami ng iba-ibang telenovelas tulad ng *Maria La del Barrio* at *Rosalinda*. Ang mga ito ay isinalin upang maunawaan ng mas maraming tao at dahil sa pagsikat ng mga ito, maraming mga pag-aaral na ginawa upang matukoy ang mga dahilan sa pagtangkilik ng mga manonood.

Dagdag pa rito, upang gawing mas interesante para sa mga bata ang mga banyagang cartoons, isinasalin ang mga ito sa wikang Filipino (Ticao, 1995). Naunang ginamit ang konsepto ng dubbing sa mga pagsasalin ng mga *Japanese Soap Operas* na ipinalabas tuwing umaga ng Sabado at Linggo hanggang sa nagkaroon na rin ng ganitong pagsasalin sa mga programang tulad ng *Shaider*, *Mask Man*, *Ultra Man* at *Koseidon* pati na rin ng mga cartoons tulad ng *Cedie*, *Princess Sarah*, *Peter Pan* at *Trapp Family Singers* noong umpisa ng dekada 90.

Samantala, nagpatuloy ang pagdagsa ng mga dubbed na Mexican telenovela at animé noong 2001. Halos sa lahat ng lokal na istasyon sa bansa, may tatlo hanggang limang dubbed na programa sa Filipino (Tauro, 2002). Sinasabing ang lingwistiks, pulitiko-kolonyal, at sosyo-pulitikal na mga salik ang nakaimpluwensiya sa tagumpay ng mga dubbed na programa sa Pilipinas. Bilang karagdagan, nagkakaroon din ng malawakang pagtanggap sa wikang Filipino dahil sa ganitong pagsasagawa ng pagsasalin.

Ang Midyum: Telebisyon

Hindi nakapagtataka ang pagdagsang ito ng mga banyagang palabas sa telebisyon dahil sa katipiran ng mga prodyuser sa gastusin para sa produksyon ng ganitong mga programa (Luyken et al, 1991; Tauro: 2002) . Dagdag pa rito, ang pormat ng mga palabas sa telebisyon ay nakatuon sa pagsusulong ng urban na interes. Sa kabilang banda, mababatid din na may malaking bahagi rin ang telebisyon sa paghubog ng kamalayan ng mga manonood nito (Littlejohn, 1995).

Sa kongkreto, mahigit sa 45% ng kabuuang bilang ng mga kabahayan sa buong Pilipinas ay lantad sa midyum na ito ayon sa National Statistics Office para sa Functional Literacy Education and Mass Media Survey noong 1994. Mula dito, mababatid na malawak ang naaabot na mga manonood ang nasabing midyum at interesanteng malaman ang mga impluwensiya nito sa mga ito at sa lipunan sa pangkalahatan.

Kahalagahan ng Pag-aaral

Marami nang isinagawang pag-aaral ukol sa mga kumukunsumo sa mga dubbed na programa subali't wala pang nagtatangka na tingnan ang imaheng muling nalilikha sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin na may pokus sa wika, dayalogo, at boses.

Bagama't may iba pang salik na nakakaapekto sa nabubuong imahe ng tauhan tulad ng istorya, at pag-arte ng tauhan, mahalagang tingnan din ang boses nang may pagtatangi, hindi naman ito nangangahulugan na titingnan ang boses na hindi kasama ng iba pang elemento. Bagama't ang komunikasyon ay binubuo ng maraming elemento, ang mga elementong ito ay maaari pa ring 'sukatin'. Sa mga kasong tulad ng komunikasyon sa telepono at sa radyo kung saan ang boses lamang ang tanging istasyong di berbal na maaaring gamitin, higit na nabibigyang-halaga ang boses. (Pittman: 1994).

Sa kaso ng dubbed na mga programa kung saan hindi lang naman boses ang tanging istasyong di berbal, bakit mahalaga pa rin na bigyang-pokus ang boses at wika?

Una, ang kalikasan ng mga ganitong programa ay buhat sa ibang bansa kung saan iba ang kultura. Ang tanging maituturing lang na pag-aari ng kulturang Pilipino ay ang boses at ang wika mismo. Kung magkagayon, ang pag-aaral sa boses at wika ay pag-aaral na rin sa ating kultura kahit bahagya man.

Ikalawa, mahalaga ring malaman ang pagbabagong nagaganap sa proseso ng pagsasalin at pagda-dub dahil lumalawak na rin ang kanyang sakop at popularidad sa mamamayan. Mahalagang malaman ang implikasyon ng kanyang pag-usbong, dahil sinasalamin ng boses ang iba pang bagay na kaugnay nito sa lipunan. Ayon sa pananalita ni Pittam (1994), sa pamamagitan ng tamang konteksto at emosyon, ang uri, etnisidad, kasarian, edad, okupasyon at iba pa ay maaaring makatulong na makapanghikayat ng kausap. Kung gayon, ang isang mananalita ay maaaring gumamit ng partikular na karakter ng boses sa pagkakataong nais nitong manghikayat ng ibang tao sa paniniwalang ang pag-aangkop ng boses ay makakatulong sa kanyang layon.

Ilan sa mga halimbawa ng paglawak ng sakop ng mga ganitong uri ng programa ang *Marimar* at *Meteor Garden* kung saan naipakita kung ano ang maaaring magawa ng isangangkat na programa sa kabuuan ng industriya. Bukod pa rito malaki rin ang ambag ng pagsasalin ng mga programang ito sa pagpapalawig pang lalo ng komunikasyon at ng wika. Sinasabi na ang lahat ng uri ng pagsasalin ay sa esensya, akto ng komunikasyon (Tauro:2002). Kung gayon, ang pagsasalin sa Filipino ng mga programa ay itinuturing na akto ng komunikasyon na may malaking implikasyon sa pag-inog ng telebisyon sa kasalukuyan, at pagpapaunald ng wika sa pangkalahatan.

Sa kadahilanang ito, mahalaga na pag-aralan ang proseso ng dubbing at pagsasalin upang malaman ang dulot nito sa iba't ibang aspeto ng pakikipagkomunika at ang imaheng nabubuo mula sa isinasagawang proseso ng dubbing at pagsasalin.

Dagdag pa sa mga nabanggit, mahalaga na bigyan ito ng atensyon sapagka't wala pang pag-aaral naisagawa sa mga bumubuo ng produksyon ng dubbing at pagsasalin. Karamihan sa mga nagdaang pag-aaral ay binigyang-pansin lamang ang mga manonood ng ganitong mga programa.

Kaugnay nito, ang pag-aaral na ito ay pagpapahalaga rin sa mga indibidwal na bagama't hindi lubusang nagiging popular sa ganitong industriya ay siya namang tunay na bumubuo ng produksyon at tumutulong nang malaki sa paglikha ng mga imahe ng tauhan – ang mga dubber, director at taga-salin.

Rasyunal sa Pag-aaral

Ang mga mananaliksik ay matagal ng tagapagsubaybay ng mga cartoons tulad ng Peter Pan, Lupin III, at Tom Sawyer. Isa pa, napansin din nila ang ang pagdagsa ng mga dubbed na programa sa telebisyon katulad nga ng natalakay na kanina.

Dahil sa nag-aaral ang mga mananaliksik, pinanood nila ang subtitled na Meteor Garden dahil hindi nila ito masubaybayan tuwing hapon. Sa pangyayaring ito, napansin nila na may mga kaibahan sa mga katangian ng mga tauhan base sa kanilang boses at paraan ng pananalita kung ikukumpara ang orihinal sa dubbed na programa.

Mula sa mga ito, naging interesado ang mga mananaliksik na pag-aralan ang kung paano muling nalilikha ang imahe ng mga tauhan sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin. Bukod dito, tiningnan din nila ang persepsyon ng iba pa nilang kapwa manonood sa ganitong klase ng pagsasaling wika.

Pagsusuri ng mga **K**augnay na **P**ag-aaral

Layunin ng pag-aaral na tukuyin kung paano muling nalilikha ang mga imahe ng mga karakter sa mga dubbed na programa sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin gayundin ang persepsyon ng mga manonood sa ganitong karakterisasyon. Dahil dito, nagsagawa ang mga mananaliksik ng pagsusuri sa mga nakaraang pag-aaral na may kinalaman sa mga dubbed na programa.

Ang mga resulta, konsepto at ideya na may kinalaman sa aming pag-aaral ay ilalahad batay sa mga sumusunod na tema: pagsasaling wika sa ibang bansa, ang penomena ng pagsikat ng mga dubbed na telenovela at cartoons sa bansa at mga pag-aaral sa wika at boses. Bibigyan naman ng sintesis ang mga nailahad na pag-aaral sa huling bahagi upang matukoy ang kanilang kalakasan at kahinaang maaaring matugunan n gaming pananaliksik.

Pagsasaling Wika sa Ibang Bansa

Ang pagsasaling wika ay ang proseso kung saan ang isang pelikula o programang pangtelebisyon ay nilalapatan ng kaukulang pagbabago upang maunawaan ng mga kinauukulang manonood na hindi pamilyar sa wika ng orihinal na teksto (Luyken et al, 1991). Ito ay maaaring sa pamamagitan ng biswal (subtitling) o pasalita (dubbing, narration, o revoicing).

Sa Europa, nagkakaroon ng 2,500 pagsasaling-wika taun-taon. Ang pagdami ng mga telenovelas mula sa Brazil at Mexico ay dahilan sa mura ang mga ito. Sa ilang bahagi ng Europa na pamilyar sa kultura at wikang Latin, mayroong positibong kultural na konotasyon sa mga telenovela kaya naman ang pagpapalabas ng mga ito ay umuukupa ng malaking bahagi sa mga istasyon sa telebisyon. Kabilang dito ang Pransiya at Espanya. Sa kabilang banda, lumalabas sa mga ebidensya na mas pinapaboran at tinatangkilik ng mga manonood ang mga lokal kaysa sa mga banyagang programa sa ilang bansa tulad ng Denmark (Luyken: 1991, Bitereyst & Meers: 2000).

Sa mga bansang nag-aangkat ng mga banyagang programa, may mga ilang pabor at hindi pabor sa dubbing ng mga banyagang programa ayon sa isang sarbey (Luyken, 1991). Sa Denmark, 82% ng mga manonood ang mas pabor sa subtitling. Samantala, 78% ng mga manonood na taga-kanlurang Alemanya at 70% ng mga manonood na Pranses ay pumapabor sa dubbing ng mgaangkat na programa. Sinasabing ang edad, edukasyon, at sosyo-ekonomikong klase ng mga manonood ang ilan sa mga nakaaapekto sa pagtingin nila sa iba't ibang porma ng pagsasaling wika. Ang mga mas bata, may pinag-aralan at mas mayamang manonood ay may tendensiya na mas magustuhan ang subtitling kaysa sa dubbing ng mga programa.

Samantala, pagtutuunan din ng pansin sa aming pag-aaral ang persepyon ng mga manonood sa dubbing. Sa pagkakataong ito, may pokus sa kanilang pagtingin sa gampanin ng boses at salin na dayalogo sa karakterisasyon ng mga tauhan. Sinubukan din ng mga mananaliksik na suriin ang impluwensiya ng sosyo-demograpik na mga katangian ng mga nakapanayam sa kanilang mga persepsyon.

Sa isa namang pang pag-aaral (Burch, 2000), ang wika at dayalogo rin ay naging isang salik sa popularidad sa Nepal ng *Ramayan*, isang soap opera mula sa India. Ayon sa dalawa pang pag-aaral, ang kalapitan sa wika at kultura ay malaking salik sa tagumpay ng mga programa.

Samaktuwid, masasabi na ang wika ay isang natural na katangian ng lahat ng audio-biswal na produksyon ng mga progrmang pang-telebisyon (Luyken, 1991). Sinasabi mula sa mga pag-aaral sa ibang bansa na ang pagbabago o paglilipat ng katangian nito ay may kaugnay na pagbabago sa mismong produksyon at maaaring maapektuhan ang identidad nito. Kaalinsabay nito ay ang katangian ng telebisyon bilang pinakamamahalagang pinanggagalingan ng kaalaman ng sariling kultura at wika ng isang bansa at nagsisilbing bintana para sa iba pang bahagi ng mundo. Dahil sa pagkakaiba-iba ng kultura at wika sa Europa, ang pagsasaling-wika ay isang importanteng behikulo upang maunawaan at magkaroon ng kaalaman ang mga tao tungkol sa pamumuhay, kaisipan at malikhaing produksyon ng ibang tao. Sa ganang ganito, binigyang pansin ng mga mananaliksik ang wikang ginagamit sa pagsasalin ng iskrip ng mga banyagang programa at gayundin ang implikasyon nito sa wikang Filipino.

Ang Penomenon ng mga Dubbed Telenovela sa Pilipinas

Sa Pilipinas naman, nagkaroon din ng pagdagsa ng mga Mexican at Spanish telenovelas sa bansa. Dahil sa penomenong ito, marami nang mga naisagawang pag-aaral tungkol sa popularidad ng mga ito (Del Rosario, 1997; Laguilles, 1997; Parra, 2001; Puno, 1997; Peralta, 1998). Karaniwang ginamit ng mga mananaliksik ang teorya ng “uses and gratification” sa pag-aaral kung bakit tinatangkilik ng mga manonood ang ganitong mga klase ng mga programa. Ipinapalagay sa teoryang ito ang manonood bilang mga aktibong komukunsumo ng midya upang tugunan ang kanilang mga pangangailangan at kagustuhan. Sila mismo ang nagpapasya kung aling mga programa o mga teksto sa midya ang kanilang tatangkilikin (Parra, 2001; Puno, 1997; Laguilles, 1997).

Idenpikasyon Bilang Salik sa Pagtangkilik ng Manonood sa mga Banyagang Programa

Sa pag-aaral ni Parra (2001) kung paano binabasa ng mga manonood ang mga Spanish telenovela at kung paano nagustuhan at gaano kagusto ng mga manonood ang mga ito, karamihan sa mga kalahok sa FGD ng kanyang pag-aaral ay mga masugid na manonood ng mga Spanish telenovela. Sa katunayan, karamihan sa kanila ay hindi mapapalagpas ang isang araw man na palabas. Dahil dito, sinasabing nakabuo na ng relasyon ang mga ito sa mga telenovelas na ito at maging sa mga tauhan. Nagpapatunay lamang ito na konektado na sila sa mga programa. Nakikita nila ang pagkakahawig ng kanilang mga buhay sa mga buhay ng mga karakter na ipinapalabas. Bukod dito, ang mga

ito ay may tema ng “pagmamahal” at pag-angat sa buhay mula sa kahirapan. Gusto rin ng mga manonood ang mga aktor at aktres sa mga palabas. Ngunit may mga ilan ding aspeto ng mga palabas na ito ang di nagustuhan ng mga manonood tulad ng mga halikan. Pero sa kabuuan, positibo ang kanilang pagbasa sa mga telenovela. Ang manonood, sa pagkakataong ito, ay namimili lang kung ano ang kanilang nais makita sa palabas.

Katulad din ng sa naunang pag-aaral, ang mga sumusunod ding nagustuhan ng mga manonood sa palabas na *Maria la del Barrio* ay ang tema at mabilis na takbo ng istorya at identipikasyon ng mga manonood sa buhay ng mga taon sa palabas, ayon sa pag-aaral ni Laguilles noong 1997. Dagdag dito, inalam niya rin ang mga kaligayahang nakukuha ng mga manonood liban sa identipikasyon at ang mga pagpagpapantasya, pagtakas sa reyalidad, paglalabas ng emosyon, pangangailangan sa impormasyon at pangaliw. Ang mga tauhan sa pagkakataong ito ay hindi nakita bilang mga simbolong nagrerepresenta ng mga posisyon ng paksa kung saan ang mga manonood ay nakabubuo ng mga realisasyon ng kanilang identidad.

Dagdag dito, napag-alamang ang kapansin-pansing katangian ng *MariMar* ay ang natatanging istorya nito, si Fulgoso – ang nagsasalitang aso, ang pabulosong set at lokasyon ng telenovela, mabilis na takbo ng istorya, at si Thalia ang mga nagustuhan ng mga manonood sa *MariMar* (Puno, 1997; Del Rosario, 1997)

Katulad naman sa nabanggit na pag-aaral ni Burch (2000), lumabas sa resulta ng pag-aaral ni Del Rosario (1997) na may kinalaman ang pagkakalapit ng kultura ng mga Pilipino sa Mexico sa pagtangkilik ng mga manonood sa mga programa tulad ng *MariMar*. Sinasabing ang pagkakalapit sa kultura ng Pilipinas at Mexico, katulad ng mga

tradisyon sa relihiyon, pagpapahalaga sa pamilya, at maging sa wika, ay buhat sa mahabang panahon ng kolonyalismo ng mga Kastila sa mga nasabing bansa. Dahil dito, madaling nakaka-uganay ang mga Pilipinong manonood sa mga programang inangat sa mga Latin na bansa tulad ng Mexico.

Sa kabilang banda, ang pagkakahawig sa wika ng mga nabanggit na bansa ay maaaring may impluwensiya sa pagsasalin ng mgaangkat na programa. Dahil dito, titingnan ng mga mananaliksik ang impluwensiya nito sa proseso ng pagsasalin at mismong dubbing ng mga programa.

Ang Kontribusyon ng Dubbing sa Tagumpay ng mga Banyagang Programa

Ang dubbing ay may kontribusyon din sa tagumapay ng mga nabanggit na programa ni Thalia. Sa kongkreto, hindi nakahadlang ang dubbing nito sa tagumpay ng Maria La Del Barrio (Laguilles, 1997). Ayon sa resulta ng pag-aaral ni Laguilles (1997), ilan sa mga manonood ang nagkomento na nakakatuwa ang pamamaraan ng pananalita ng mga tauhan. Maging sa MariMar, ang dubbing at mga dayalogo sa Filipino ay nagustuhan din ng mga manonood (Puno,1997). Sa pamamagitan ng sarbey, mapapansing 87% ng 1001 na kalahok sa pag-aaral ni Puno ang sumasang-ayon na ang dubbing ng mga dayalogo sa Filipino ay epektibo para sa masa. Nakatulong ito para maunawaan ang programa. 72% naman sa kanila ang di sumang-ayon na gawing Ingles ang dubbing ng programa. Bukod sa sarbey, kinapanayam din ng ni Puno ang executive producer ng MariMar na si Bb. Tonette Reyes. Ayon sa kanya, ang mainit na pagtanggap ng mga manonood sa dubbing na Filipino ng MariMar ay buhat ng nauna nang interes ng

mga ito sa La Traidora. Ayon sa kanya, ang mga nakaaaliw na dayalogo sa Filipino na programa ay malaki ang naging kontribusyon sa tagumpay nito.

Samantala, sa panayam ni Parra, may mga nagkomento na hindi nila nagustuhan ang dubbing at dayalogo sa Filipino ng mga Spanish telenovelas dahil nagmumukhang katawa-tawa ang mga tauhan dahil hindi sabay ang buka ng bibig sa kanilang sinasabi. Bukod dito, hindi rin nagustuhan ng ilan ang paraan ng pagsasalin ng mga dayalogo. Mayroon ding nagkomento na ang *tagalized* na programa ay “mukhang tanga”.

Ayon pa sa mga kalahok sa FGD ng naturang pag-aaral, ang mga manonood ay maaaring magkaroon ng negatibong reaksyon sa mga dubbed na programa dahil nga hindi sabay ang bibig sa mga salita ngunit sa pagtagal ay nasasanay na rin naman sila sa tagal ng kanilang pagsubaybay dito. Ayon naman sa mananaliksik, bagamat mga lokal na talento ng ating bansa ang nagboboses sa mga telenovela, dahil hindi sila nakikita sa telebisyon, ang mga Mexican na aktor at aktres pa rin ang nabibigyan ng kaukulang pansin ng mga manonood.

Kaugnay nito, masasabing artipisyal ang mga programang naka-dub sa wikang Filipino (Laguilles, 1997, Peralta, 1998). Ang iskrip ay isinasalin lang mula sa wikang Espanyol at ibang tao pa ang nagboboses sa mga ito. Iminungkahi rin ni Peralta (1998), maaaring magkaroon ng pagbabago sa intonasyon, inpleksyon, bilis at pamamaraan ng pagsasalita ng mga tauhan buhat sa dubbing. Mula dito, maaaring maapektuhan ang pagtingin ng mga manonood sa katangian ng mga tauhan sa ganitong klase ng mga

programa. Bukod dito, ang dubbing ay maaring umapekto sa paglalagay ng mga kailangang sound effects (Laguilles, 1997). Sa kabuuan, ang produkto mula sa dubbing ay maaaring magustuhan o batikusin ng manonood sa unang panonood dito katulad ng reaksyon nila sa mga nakadub na Chinese martial arts movies.

Mula sa mga nabanggit na pag-aaral, mapapansin na may pagbibigay diin lamang sa mga manonood ang mga ito. Sinuri ng mga ito kung bakit tinatangkilik ng mga manonood ang mga dubbed na programa. Tinukoy din nila ang ambag ng dubbing sa pagsikat ng mga ganitong programa. Sa kabilang banda, sa pagkakataong ito naman ay pinag-aralan din ng mga mananaliksik ang proseso ng dubbing at ang kontribusyon nito sa karakterisasyon ng mga tauhan. Dagdag pa rito, isinama rin ng mga mananaliksik ang mga cartoons sa pag-aaral. Samantala, titingnan din kung paano nagaganap ang proseso ng identipikasyon sa pagitan ng mga manonood at mga tauhan sa mga programa sa pamamagitan ng boses at salin na dayalogo buhat ng pagkakadub sa mga programa.

Epekto ng Animés at Dubbed Cartoons sa mga Kabataan

Sa paglaganap naman ng mga cartoons sa lokal na telebisyon, may mga pag-aaral ding ginawa upang malaman ang mga epekto ng mga ito sa mga manonood o sa mga bata sa partikular.

Sa isang pag-aaral ng epekto ng mga sinalin na animé sa personalidad at persepsyon ng mga kabataan, napatunayan na malaki ang impluwensya sa pag-unlad ng pagkatao ng nanonood ang mga mensaheng napapaloob sa mga programang ito (Tapalla, 2000). Ayon naman sa isang mas naunang pag-aaral, ang mga pangunahing epekto ng mga dubbed cartoons ay: una, mas nauunawaan ng mga bata ang kwento ng programa;

pangalawa, lalong umuunlad ang kaalaman sa Filipino ng mga kabataan; at pangatlo, tumaas din ang pagtingin ng mga kabataan sa sariling wika (Ticao, 1995).

Samantala, sinasabi na maging sa Ingles man o Filipino dubbed ang mga programang ito, pare-pareho lang ang mga kaalaman, kaugalian at aral ang napupulot ng mga kabataan dito. Wika lang naman ang isinalin. (Ubaña, 1997)

Habang sinasabi sa pag-aaral ni Ticao na may ambag ang dubbing sa pagkagusto ng mga bata sa mga cartoons, lumabas naman sa isang sarbey (Ubaña, 1997) na 74/150 lamang sa mga batang manonood ang nagustuhan ang mga dubbed na programa dahil nasa wikang Filipino ang mga ito. Ayon sa mananaliksik, maaaring mababa ang pagpapahalaga nila sa ating pambansang wika. Idinagdag din niya na kahit maraming nagsasabing isang porma ng Pilipinisasyon ang dubbing ng mga cartoons, kailangang bigyang-pansin pa rin na ang mga ito ay nananatiling nagpapakita pa rin ng banyagang kultura at kasaysayan.

Sa isang sarbey (Luna, 1991), sinabing may relasyon ang pagkakalantad ng mga bata sa mga cartoons at ang pagbuo ng kanilang mga pagpapahalaga. Dagdag pa rito, nagustuhan ng mga bata ang mga palabas dahil sa midyum mismo o ang katangian nito bilang animated.

Samantala, sa isa pang pag-aaral (Reyes, 1993), walang nakitang mahalagang relasyon ang pagkalantad ng mga bata sa mga cartoons sa wikang Ingles at dubbed sa wikang Filipino tulad ng Cedie, Magma Man at Machine Man, at ang identipikasyon nila sa mga paborito nilang karakter sa resulta ng sarbey. Ayon din dito, ang mga batang may

edad na dalawa hanggang apat ay mas malaki ang tendensiya na maka-identipika sa mga tauhan sa mga cartoons kaysa sa mga batang may edad na lima hanggang sampu. Ilan sa mga nalamang manipestasyon ng identipikasyon ay ang paggaya sa mga karakter sa kanilang paglalaro kabilang ang pamamaraan ng pagsasalita at pananamit ng mga ito.

Mula sa mga ito, mababatid na habang kapansin-pansin na may impluwensiya ang pagka-dub sa wikang Filipino ng mga cartoons, nagkaroon ng iba't-ibang resulta sa mga sarbey na isinagawa tungkol sa ambag ng dubbing sa pagkagusto at identipikasyon ng mga batang manonood sa mga cartoons. Sa pagkakataon naming ito, kwalitatibo ang lapit na ginamit ng mga mananaliksik upang malaman ang persepsyon ng mga manonood.

Boses at Pagkukuwento sa mga Bata

Samantala, ang boses din ay may impluwensiya sa pagpapanatili ng atensyon ng mga bata ayon sa pag-aaral ni Silva (1998). Sinuri dito ang kontribusyon ng boses sa pagkagusto ng mga bata sa pagkukuwento ng istorya ng kanilang mga tagapagbantay. Napag-alaman na ang mga tagapagbantay na gumagamit ng masigla at mapaglarong boses ang karaniwang nakakapagpanatili sa atensyon ng mga bata. Kaagapay nito ang mga malalaking galaw at eksaheradong ekspresyon habang nagkukuwento. Sa karagdagan, ang mga istoryang karaniwang nagugustuhan ng mga bata ay mga fairy tales at cartoons dahil sa hindi ordinaryo ang mga karakter sa mga istorya nito.

Sa kaso naman ng aming pag-aaral, iuugnay ang ganitong klaseng pamamaraan sa paggamit ng boses sa pagpapanatili sa atensyon ng mga batang manonood ng cartoons.

Wika at Telebisyon

Bukod sa pag-aaral sa mga banyagang programa, may mga pag-aaral na ring isinagawa na sumusuri sa mga lokal na soap opera sa bansa. Isa sa mga ito na ay nagbigay tuon sa pagpapalit-palit ng wika o *code switching* sa mga dayalogo sa mga panggabing teleserye ng ABS-CBN: *Kay Tagal Kang Hinintay*, *Sana'y Wala ng Wakas*, at *It Might Be You*. Nagsagawa si Cunanan ng tekstwal na pagsusuri sa mga pilinbg palabas ng mga nabanggit ng programa upang matukoy ang pagpapalit-palit ng wikang nagaganap sa mga kumbersasyon ng mga tauhan sa programa.

Mula sa mga resulta ng pag-aaral, napag-alaman na madalas nagpapalit-palit ng wika, sa Filipino at Ingles, ang mga tauhan na mataas ang sosyo-ekonomikong uri, may mataas na pinag-aralan, at mga propesyunal. Nangyayari ang *code switching* sa mga ordinaryong kumbersasyon, pormal na sitwasyon, at sa pagkakataong nagmamalaki o galit ang mga tauhan. Kaakibat ng mga sosyo-demograpik na katangian ng mga tauhan ang pagpapanatili ng pagkakalapit o hindi kaya'y distansiya mula sa mga taong kausap ng mga ito. Mahihinuha mula rito na ginagamit ang wika upang panatilihin ang relasyon sa kapangyarihn ng mga tauhan mula sa kanilang mga kausap.

Samakatuwid, masasabing ang wikang sinasalita ng mga tauhan ay nakadaragdag sa kanilang mga katangian o karakter bilang mga bida o hindi kaya'y kontrabida. Sa kabilang banda, gagamitin ang ganitong pagsusuri sa kontribusyon ng pagpapalit ng wika sa karakterisasyon ng mga tauhan sa mga dubbed na programa.

Sintesis

Sa pagsusuma, karamihan sa mga nabanggit na pananaliksik ay nagbigay tuon sa pag-aaral sa mga manonood – kung paano at bakit tinatangkilik ng mga manonood ang mga telenovelas at ang epekto ng mga cartoons sa mga batang manonood nito. Mapapansing sarbey ang karaniwang ginamit na metodolohiya sa mga ito. Sa mga resulta, sinasabing tinatangkilik ng mga manonood ang mga telenovela dahil sa nagkakaroon sila ng identipikasyon sa kanilang pinapanood sa pamamagitan ng istorya at mga tauhan. May mga nagsasabing malaki ang naitulong ng dubbing sa wikang Filipino sa popularidad ng mgaangkat na programa. Samantala, may mga nagsasabi ring wala masyadong kontribusyon ang pagsasalin sa mga ito sa pagkagusto ng mga manonood sa mga ito.

Sa kaso naman ng aming pananaliksik, binigyang tuon din ang papel ng mga aktor sa likod ng dubbing at pagsasalin – sa muling paglikha ng mga imahe ng mga tauhan sa mgaangkat na programa – cartoons at telenovela bukod sa pag-aaral sa persepsyon ng mga manonood sa karakterisasyon ng mga tauhan sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin. Bukod dito, hindi na lamang Espanol ang pinanggagalingang wika ng mga isinasaling programa. Naglabasan na rin ang mga telenovelang Tsino.

Samantala, kwalitatibo ang mga metodolohiyang ginamit tulad ng mga panayam, pagsusuring tekstwal at obserbasyon. Malaki ang papel ng konseptong *identipikasyon* sa aming pag-aaral upang matukoy ang mga salik na nakakaimpluwensiya sa proseso ng karakterisasyong mula sa proseso ng dubbing at pagsasaling binubuo ng mga dubbers, tagasalin at direktor na siya (karakterisasyon) ring binabasa ng mga manonood. May pagbibigay diin ang aming pag-aaral sa kung sa kung paano nakatutulong ang boses at mga salin na dayalogo o ang wikang Filipino sa partikular sa pagpapalabas ng mgaangkat ng programa. Ang mga isinaalang-alang ang mga resulta ng mga nabanggit na pag-aaral sa paglalahad ng mga salik na nakakaimpluwensiya sa dubbing at pagsasalin ng mga banyagang programa.

Sa karagdagan, sumangguni rin kami sa ilang eksperto sa larangan ng wikang Filipino, komunikasyon at brodkasting upang matukoy ang implikasyon ng dubbing at pagsasalin ng mga banyagang programa partikular sa wikang Pilipino.

*M*ga *S*uliranin at mga *L*ayunin

PANGKALAHATANG SULIRANIN:

Paano muling nalilikha ang mga imahe ng mga tauhan sa mga dubbed na programa (cartoons at telenovela) sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin?
Paano titingnan ng mga manonood ang ganitong karakterisasyon?

PANGKALAHATANG LAYUNIN:

Malaman kung paano muling nalilikha ang mga imahe ng mga tauhan sa mga dubbed na programa (cartoons at telenovela) sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin at ang pagtingin ng mga manonood ang ganitong karakterisasyon.

MGA TIYAK NA LAYUNIN:

1. Upang ilahad ang mga gampanin ng mga direktor, taga-salin at dubber sa produksyon ng dubbed na programa;
2. Upang tukuyin ang mga salik na isinasaalang-alang ng mga direktor, taga-salin at dubber sa produksyon ng dubbed na programa;
3. Upang malaman kung paano nakatutulong ang boses at pamamaraan ng pagbigkas dito sa karakterisasyon ng mga tauhan sa mga dubbed na programa;

4. Upang malaman kung paano nakatutulong ang salin na dayalogo sa karakterisasyon ng mga tauhan sa mga dubbed na programa;
5. Upang malaman kung gaano kaakma ang dubbing at pagsasalin ng mgaangkat na programa sa wikang Filipino; at
6. Upang malaman ang pagtingin ng mga manonood sa karakterisasyon sa mga programa sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin.

*B*atayan sa *P*ag-aaral

Dalawang bagay ang nais bigyang-pansin ng pananaliksik na ito: ang proseso kung paano muling nalilikha ang imahe ng mga tauhan sa mga imported na programa sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin at ang pagtingin ng mga manonood sa ganitong karakterisasyon. Layunin ditong tingnan ang impluwensiya ng salin na dayalogo at boses sa karakterisasyon at kung paano ito tinitingnan ng mga manonood.

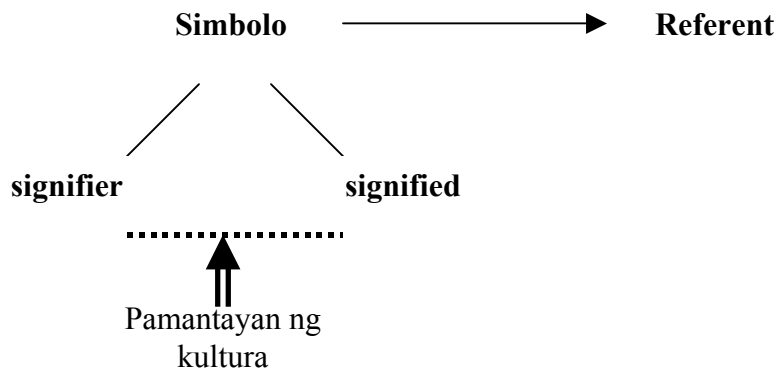
Tatlong modelo at teorya ang pangunahing tatalakayin sa bahaging ito, ang *semiotics* ni Ferdinand de Saussure, teorya ng *akomodasyon* ni Howard Giles at ang *dramatismo* ni Kenneth Burke. Pagsasamahin ang mga ito sa konseptwal na balangakas upang magamit na gabay sa pagsusuri ng mga datos.

PANG-TEORYANG BATAYAN

SEMIOTIKA. Tinatawag na semiotics ang ‘agham ng mga simbolo’. Sa disiplinaryang ito, itinuturing na ang lahat ng bagay ay may kaugnay na signipikasyon. Sa pamamagitan ng signipikasyon, tayo ay nagbibigay ng kahulugan sa pamamagitan ng wika. (Mc Quail, 1994) Sa proseso ring ito, nilalayong magbigay ng makatotohanang representasyon ang tagapagkomunika sa kanyang target na tagatanggap ng mensahe. (Chandler, 2001) Bilang karagdagan, ang realistikong representasyon ng isang teksto ay naglalayong gayahin ang isang partikular na teksto sa pinakamalapit na pamamaraan upang sila’y maging identikal.

Ang **simbolo** ang pangunahing pisikal na behikulo ng kahulugan sa isang wika. Ang **referent** naman ang anumang ‘tunog-imahe’ na ating naririnig o nakikita at karaniwang tumutukoy sa ilang objek o aspeto ng realidad. Sa komunikasyong pantao, gumagamit tayo ng mga simbolo upang magpahayag sa iba ng mga kahulugan tungkol sa mga objek mula sa iba’t ibang karanasan. Ang tagapagtanggap ng simbolo ang siyang nagbibigay ng kahulugan sa mga simbolong ginagamit natin batay sa magkatulad na wikang pinagsasaluhan o lawak ng kaalaman sa sistema ng mga simbolong ginagamit. Halimbawa ng isang sistema ng simbolo ay ang di-berbal na komunikasyon. Ayon kay de Saussure, ang proseso ng signipikasyon ay naisasagawa sa pamamagitan ng dalawang elemento ng simbolo. Tinatawag na **signifier** ang pisikal na elemento (salita, imahe) at **signified** ang abstrak na konseptong nirerepresenta ng pisikal na simbolo sa isang *language code*. (Sumangguni sa Ilustrasyon 1)

Karaniwan sa mga sistema ng wika, ang relasyon sa pagitan ng *signifier* at *signified* ay ginagabayan ng mga pamantayan ng kultura na nararapat matutunan ng partikular na komunidad. Mahalaga rito ang *sign-system* o *referent system* na pumapatnubay at nag-uugnay sa kabuuang proseso ng signipikasyon.

Ilustrasyon 1
Ang Modelo ng Semiotics

TEORYA NG AKOMODASYON. Ayon sa teoryang ito, binabagay ng tagapag-komunika ang kanyang pamamaraan ng komunikasyon batay sa kanyang kinakausap. Ang akomodasyon ay makikita sa lahat ng maaaring uri ng pakikipagtalastasan. Kasama sa mga salik na isinasaalang-alang sa proseso ng akomodasyon ang aksent, kalakasan ng boses, bokabularyo, balarila, boses, galaw at iba pang katangiang kaugnay nito.

Kaugnay rin ng teoryang ito ang dalawa pang termino: ang *konverdyens*, o pagsasanib o pagsasama, at *dayverdyens*, o paghihiwalay o pag-iiwasan. Sa konverdyens, ang isang tagakomunika ay halos sasabayan ang paraan ng pagsasalita ng kanyang kinakausap, o gagayahin sa kabuuan ang pamamaraan ng kanyang kausap. Ang resulta ng konverdyens ay mas mataas na lebel ng pagkakagusto, pagkakatulad ng mga ekspektasyon, at mutwal na paglahok sa pagitan ng dalawang panig.

Sa proseso ng konverdyens, ang isang indibidwal ay karaniwang isinasaalang-alang ang mga istiryotipikal na katangiang kaugnay ng kanyang kausap. Halimbawa nito ay ang paggamit ng “baby talk” ng isang nars sa tuwing ang kausap niya ay isang matandang pasyente. Sa pagkakataong tulad ng nabanggit, mas inaasahan na maganda ang pagtanggap ng isang taong naiintindihan ang kanyang kausap kaysa sa isang taong hindi niya naiintindihan. Subali’t ang sobrang konverdyens ay maaari ring magdulot ng hindi maganda, kung hindi ito ginamit nang maayos.

Sa proseso ng konverdyens, hindi maiiwasan na hindi mabawasan o tuluyang mawala ang orihinal na identidad. Minsan pa ngang tinitingnan ito na hindi normal, kung kaya’t may ilang mga indibidwal na mas pinipiling panatilihin ang kanilang orihinal na mga katangian kaysa bumagay sa kung sino ang kausap nila (Littlejohn, 1996).

DRAMATISMO. Naniniwala si Burke na ang wika ay isang estratehikong sagot sa isang espisipikong sitwasyon. “Ang mga simbolong berbal ay mga makahulugang kaganapan kung saan nagmumula ang iba’t ibang motibo.” Ang mga kumpol ng mga salita ay kinapapalooban ng iba’t ibang atitud. Ayon kay Burke, ang gampanin ng isang kritiko ay malaman at maintindihan kung bakit ganon ang mga napiling salita ng manunulat o mananalita sa kanyang ipinahahayag na mensahe.

Nakasaad rin sa teoryang ito na ang mataas na lebel na pagkakagagap ng substansiya (katangiang pisikal, bakgawnd, personalidad, paniniwala at pagpapahalaga) ng pinagmumulan ng mensahe at ng pinag-aalayan nito ay nangangahulugan ng mas malawig na *identipikasyon* na namamagitan sa kanila.

Samantala, upang malaman kung paano nagkakaroon ng identipikasyon sa pagitan ng tagapagkomunika at tagatanggap ng mensahe, maituturing na isang mahalagang konsepto ang *dramatistic pentad* na binubuo ng limang elemento – ang akto, eksena, aktor, ahensiya, at layunin. Ang *akto* ay ang larawan ng komunikasyong nagaganap samantalang ang *eksena* naman ang panahon at lugar kung saan nagaganap ang akto. *Aktor* ang tawag sa mga taong nagsasagawa ng akto para sa isang partikular na *layunin*. Ginagawa niya ito sa pamamagitan ng *midyum* o instrumento ng pagpaparating ng akto.

KONSEPTWAL NA BATAYAN

Para sa pag-aaral na ito, gagamitin ang lahat ng konsepto ng *semiotics* at *dramatistic pentad*. Papalawakin ang modelong ito sa pamamagitan ng pag-uugnay sa iba pang nabanggit na teorya.

Sa kasalukuyan, popular ang mga banyagang programa sa lokal na telebisyon (*eksena*), karaniwang naka-dub sa Filipino ang mga *imported* na programa sa telebisyon – mapa-cartoons man o telenovela. Sa ganitong paraan, masasabing dumadaan ang mga orihinal na teksto sa *akto* ng *signipikasyon* kung saan nagkakaroon ng panibagong karakterisasyon sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin. Batay nga sa pag-aaral ni Peralta (1998), maaaring maapektuhan ng pagbabago ng boses at mga dayalogo ang mga katangian ng mga tauhan sa mga dubbed na programa. *Layunin* ng mga pangunahing *aktor* dito – ang dubbing direktor, mga tagasalin at dubbers - na magpalabas ng makatotohanang representasyon. Sa konkreto, kailangan nilang gumawa ng ilusyon na totoong nagsasalita ng Filipino ang mga tauhan sa mga banyagang programa. Sa kabilang banda, ipinahahatid ang mga dubbed na palabas na ito sa mga manonood sa pamamagitan ng telebisyon (*midyum*).

Dagdag dito, ang mga tauhan sa programa at ang dubbed na programa mismo ang *tekstong* tinutukoy sa pag-aaral na ito; ang **wika** at **bores** ang mga *simbolo*. Nirerepresenta naman ng **salin na dayalogo** at **bores ng mga dubber** (*signifier*) ang mga **katangian ng mga tauhan** (*signified*) sa banyagang programa. Ang pagpili ng mga *signifier* ay naapektuhan ng kultural na mga *kumbensyon* sa pagpili ng mga salita at bores. Sa kaso ng pag-aaral na ito, ang mga kumbensyon na ito ay nakabatay sa *tipo ng programa* (kartun o telenovela) at *manonood*.

Dahil sa signifier ang salin na dayalogo at bores, maaaring magkaroon ng pagkakaiba sa katangian ng mga karakter dahil nga sa hindi naman magagaya ng mga ito ang banyagang programa batay sa pamamaraan ng pananalita at wikang ginagamit ng mga tauhan. Kung magkagayon, maituturing na dalawang magkaibang teksto ang orihinal at **dubbed na tauhan** (*referent*).

Kaugnay ng mga naunang nabanggit, malaki ang papel ng mga aktor sa likod ng produksyon ng mga dubbed na programa. Bilang mga tagapagkomunika, binabagay nila ang kanilang produksyon batay sa mga manonood. Sa proseso ng akomodasyon, ang aksent, kalakasan ng bores, bokabularyo, balarila, bores, at iba pang katangiang kaugnay nito ay sadya at di sinasadyang nagkakaroon ng pagbabago upang magkaroon ng konverdys sa pagitan nila at ng mga manonood. Batay nga sa pag-aaral ni Silva (1998), ibinabagay ng mga tagapagbantay ang kanilang pamamaraan ng pagkwento sa mga bata sa pamamagitan ng kanilang bores at mga aksyon.

Sa kabilang banda, kabilang sa mga sinasadyang pagbabago ay dulot ng pagnanais ng mga prodyuser at direktor na mai-angkop ang mga programang ito sa ating konteksto at sa target nilang awdyens. Napatunayan na sa mga pag-aaral na tinatangkilik ng mga manonood ang mga ganitong programa dahil sa kanilang **identipikasyon** sa mga ito. (Barra, 2001; Laguilles, 1997; Puno, 1997; Del Rosario, 1997; Burch, 2000) Dahil sa pagda-dub ng mga programa, mas nauunawaan ng mga manonood ang mga ito dahil sa identipikasyon sa wika at pagbigkas ng mga tauhan. Bukod sa mga nabanggit, mahalagang magkaroon ng konverdyens sa pagitan nila upang kumita ang mga prodyuser ng mga naturang programa. Ayon nga kay Ien Ang, produkto ang kulturang popular ng produksyong kapitalista at dahil dito nasa ilalim ito ng kontrol ng kapitalistang ekonomiya kung saan ang tanging layon ay magkaroon ng kita para sa prodyuser (Storey, 1997).

Sumangguni sa ilustrasyon bilang dalawa para sa modelo.

OPERASYUNAL NA BATAYAN

Matapos pagbatayan ang mga salik na pumapaloob sa mga teoryang ginamit, ang mga konsepto na nabuo ng mga mananaliksik ay ginawang operasyunal sa paniniwalang higit na maipapaliwanag ang konseptwal na batayan ng pag-aaral na ito kung may operasyunal itong elaborasyon.

Ang pagtanggap ng mga manonood sa dubbed na teksto ay sinuri batay sa kanilang persepsyon sa: a) mga tauhan sa programa; b) kaangkupan ng boses; k) stereotipiko ng boses; d) kaangkupan ng dayalog; e) stereotype ng dayalogo; at f) mood ng eksena.

Bukod pa rito, ibinase ng mga mananaliksik ang pag-aanalisa sa konverdyens sa pagitan ng manood at mga prodyuser, director, dubber at tagasalin sa; a) kakayahang taglay; b) gampanin at responsibilidad; at k) background na rin ng huli (*mga aktor*).

Ang orihinal na teksto ng mga programang gaya ng Meteor Garden, Endless Love, Paloma, Reve, Por Ti at Von Trapp Family singers ay ipaghahambing sa na-dub na bersyon ng nasabing programa.

Matapos operasyunal na himayin ang mga konsepto sa itaas, inaasahan ng mga mananaliksik na sa pag-aaral na ito, higit na maipapakitang ang pagiging popular ng mga dubbed na programa sa bansa ay sanhi na rin ng mutwal na konverdyens ng mga ahente (prodyuser, director, dubber at tagasalin) at ng manood (base sa kanilang persepsyon); at ang patuloy na ‘muling paglikha’ ng mga ahente ng mga banyagang programa na nagtataglay ng mga tauhang may karakterisasyong inaasahan ng mga manonood.

PAKAHULUGAN NG MGA TERMINO

Broadcasting - isang uri ng pagpapadala ng mensahe ng istasyong pangtelebisyon sa pamamagitan ng mga signal papunta sa telebisyon ng mga manonood

Cartoons – dubbed na mga kartun sa telebisyon

Direktor – tagapamahala o tagapatnubay sa proseso ng dubbing at pagsasalin

Dubber -- taong nagboboses sa mga dubbed na programa

Dubbing – pasalitang pagsasaling wika sa pangtelebisyon mga programa; paglalapat ng boses at dayalogo sa mga tauhan ng programa

Imahe – ang kabuuang katangian at personalidad ng tauhan

Karakterisasyon – muling paglikha ng katangian at personalidad ng tauhan

Kumbensyon – mga tanggap o nakagawian nang praktis at mga pamamatnubay sa dubbing at pagsasalin batay sa uri ng programa at manonood nito

Manonood – tagasubaybay ng mga dubbed na programa

Pagsasalin – paglilipat ng wika mula sa Ingles na iskript ng isang banyagang programang pangtelebisyon patungo sa wikang Filipino upang ilapat sa dubbing ng isang programa

Pagtanggap – panonood ng mga programa

Persepyon – pagtingin sa karakterisasyon sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin

Prodyuser – ang pangunahing pinagkukunan ng kapital na kinakailangan sa pagbuo ng produksyon sa dubbed na programa

Tagasalin – tagapaglikha ng salin na iskript na siyang ginagamit o binibigkas sa dubbing
ng mga programa

Tauhan – aktor o aktres sa programa

Teksto – tauhan at ang mga dubbed na programa.

Telenovela – mga soap operang nasa banyagang wika

*M*ga *M*etodo at *P*amamaraan

DISENYO NG PANANALIKSIK

Kwalitatibo ang disenyo ng pananaliksik. Sa pamamaraang ito, inaasahang malalaman at mailalarawan kung paano muling nalilikha ang mga imahe sa mga tauhan sa dubbed na programa sa pamamagitan ng prosesong nakapaloob sa dubbing at pagsasalin sa Filipino ng mga inangkat na programa mula sa ibang bansa, tulad ng anime, Spanish telenovelas, at Chinovelas. Bukod dito, minarapat din ng mga mananaliksik na bigyang-halaga ang mga performans at praktis ng mga bumubuo sa produksyon ng ganitong mga programa, partikular na ang mga dubber, tagasalin at direktor. Bilang karagdagan, amin ding inalam kung paano binabasa ng mga manonood ang karakterisasyon sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin ng mga banyagang programa.

Sa paghaharap ng mga datos, pinili na gawing deskriptibo ang paglalahad upang higit na mailarawan ang kabuuang kaayusan ng komunidad na kinabibilangan ng mga dubber at tagasalin maging ang pagbasa ng mga manonood sa karakterisasyon sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin.

MGA METODO NG PANANALIKSIK

Upang matugunan ang pagkakaroon ng trayangulasyon sa pag-aaral na ito, minabuti ng mga mananaliksik na magsagawa ng iba't ibang metodo. Kinailangan na magkaroon ng *pagsusuring tekstwal*, obserbasyon, panayam sa grupo at mga indibidwal.

Sa pagsusuring tekstwal, layunin na mapag-alaman kung anu-ano ang mga pagbabagong isinagawa at isinasagawa sa proseso ng dubbing at pagsasalin at kung gaano ito kaakma mula sa orihinal na teksto. Nilikom ang ilang mga iskrip na sinalin na sa Ingles at ikinumpara ito sa katumbas na *episode* sa telebisyon. Ibinase rin namin ang aming mga pagsusuri batay sa aming panayam kay Dr. Nilo Ocampo, isang eksperto sa pagsasalin.

Upang higit na mapalapit naman sa pinag-aaralan, gumawa rin ng serye ng obserbasyon na pinagkuhanan ng malawak na batis na impormasyon dahil dito nalaman at natuklasan ang proseso at kulturang pumapaloob sa dubbing at pagsasalin. Naging daan din ito upang makapagsagawa ng mga panayam sa mga nakakasalubong at naoobserbahang mga bahagi ng produksyon.

Dagdag pa sa mga nabanggit, ang mga panayam sa mga dubber, tagasalin at direktor ay lalong nakatulong upang makumpirma at malinawan ang mga mananaliksik ukol sa ilang mga naobserbahan. Dito, nahiwatigan pang lalo kung ano ang prosesong pinagdaraan ng mga nakapanayam, at kung ano ang iba pa nilang kinakaharap na suliranin sa prosesong ito. Ito'y sa kadahilanang wala namang mas higit na makauunawa sa kanilang pinagdadaan kundi sila rin mismo na may tuwirang kinalaman sa produksyon.

Bukod pa sa mga nabanggit, isinaalang-alang rin ang mga masasabi ng mga eksperto sa larangan ng pag-aaral ng wikang Filipino, brodkasting, at komunikasyon sa pangkalahatan. Inaasahan na ang makakalap na impormasyon mula sa kanila ay makadaragdag sa higit na pagpapatingkad ng pagsusuri ng mga implikasyon ng dubbing at pagsasalin ng mga inangkat na programa.

Bilang karagdagan sa halaga ng masasabi ng mga bumubuo ng produksyon, sinasabi na importante ring malaman ang panig ng mga kumukunsumo ng mga ganitong programa. Dahil sa paniniwalang aktibong ‘bumabasa’ ng teksto ang mga manonood (Jenkins: 1992), mahalaga ang kanilang pananaw ukol sa kung ano ba ang mga salik na isinasaalang-alang nila sa kanilang panonood at kung ano ang pagtingin nila sa paggamit ng boses, dayalogo, at wika sa pagbubuo ng imahe ng kanilang pinapanood na programa.

MGA KONSEPTO AT MGA INDIKEYTOR

Narito ang pagpapakahulugan namin sa mga pangunahing konsepto at indikaytor na ginamit namin sa pag-aaral:

Dubbing – pasalitang pagsasaling wika sa pangtelebisiyong mga programa; paglalapat ng boses at dayalogo sa mga tauhan ng programa

Imahe – ang kabuuang katangian at personalidad ng tauhan

Karakterisasyon – muling paglikha ng katangian at personalidad ng tauhan

Manonood – tagasubaybay ng mga dubbed na programa

Pagsasalin – paglilipat ng wika mula sa Ingles na iskript ng isang banyagang programang pangtelebisyon patungo sa wikang Filipino upang ilapat sa dubbing ng isang programa

Pagtanggap – panonood ng mga dubbed na programa

Persepyon – pagtingin sa karakterisasyon sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin

Teksto – tauhan at ang mga dubbed na programa.

Ang mga Batayan sa Tekstwal na Pagsusuri: Mga Dimensyon sa Pagsasalin

Sa usapin naman ng kaakmaan ng ibinase rin namin ang aming mga pagsusuri batay sa aming panayam kay Dr. Nilo Ocampo, isang eksperto sa pagsasalin. Ayon sa kanya, may dalawang dimensyon sa usapin ng pagsasalin – ang literal at kontekswal na salin. Sa literal na salin mahalaga na mailipat ang isang wika sa isa pang wika base sa bawat salita sa orihinal na teksto kasama ng tunog at pangbalarilang balangkas ng salin na teksto. Mula dito, sinasabing isa itong uri ng matapat na salin. Malaya naman ang isang salin kung ang importante dito ay ang *konteksto*. Ayon sa kaniya, “(sa kontekstwal na salin) *Basta maunawaan ng kulturang kung ano yung isinasalin. Hindi importante yung ano, yung wika, yung tunog, yung grammatical structure*”. Dagdag pa niya, ang masasabing maganda at maayos ang isang salin kapag hindi ito mukhang salin at kapag natural na naririnig.

Sinadya ang aming ginawang pagpili sa mga kinapanayam. Nagsimula ang paglikom ng datos noong Setyembre 17, 2003. Nakapagsagawa kaagad ng panayam sa ilang mga dubber, sa tulong ni ng dubber na si Pocholo Gonzales, isang estudyante ng MA sa Departamento ng Brodkast sa Kolehiyo ng Pangmadlang Komunikasyon.

Mula sa mga naunang nakausap sa ABS CBN, nagtanong-tanong kami kung sino pa ang mairereto nila upang mahingan namin ng karagdagang impormasyon tungkol sa dubbing at pagsasalin. Sa pangkalahatan, nakapanayam namin ang ang mga direktor, tagasalin at dubber ng Meteor Garden, Rave, Paloma, Por Ti at Trapp Family Singers.

Kasabay ng mga panayam ay humingi din kami ng permiso sa kanila upang magsagawa ng obserbasyon sa mismong dubbing ng mga programa. Mula rito ay nagging pamilyar na kami sa sa mismong kapaligiran na kinaroroonan ng mga dubber at tagasalin, at natagpuan ito ng mga mananaliksik sa recording studio na E, B, at C sa ABS-CBN.

Ang mga Iskrip. Ang mga tagasalin ang nagtakda ng *episode* ng Ingles na iskrip na ibinigay nila sa amin para sa tekstwal na pagsusuri ng Rave (Sumangguni sa Apendise A) at Por Ti. Amin na lamang inabangan ang aktwal na pagpapalabas at ini-rekord ito upang ikumpara sa dubbed na bersyon. Sa programang Lupin III, tanging Filipino na iskrip na lamang ang naitago ng manunulat. Dahil sa wala na ito sa ere, ang iskrip na lamang ang aming pinagbatayan. Sa kaso naman ng Meteor Garden, namili na kami ng ini-record na palabas batay sa araw kung kailan kami libreng manood at humiram kami ng subtitled version na CD ng partikular na episode. (sumangguni sa Apendise B para sa iskrip)

Ang mga Manonood. Ang mga nakapanayam namin para sa mga manonood ay ang mga kasama namin sa bahay, trabaho at mga kakilala. Isinagawa ang mga panayam sa huling lingo ng Setyembre hanggang sa pangalawang lingo ng Oktubre.

Sa pangkalahatan, may siyam na tao ang nakapanayam. Samantala, dalawang pang-grupong diskusyon naman ang isinagawa ng mga mananaliksik. Pitong katao sa bawat diskusyon ang nakilahok sa pagbibigay ng impormasyon.

Ang mga Esperto. Pinili namin ang mga ekspertong aming kinapanayam batay sa mga larangang sa tingin namin ay makatutulong sa aming pananaliksik. Aming nakapanayam ang Chair ng Departamento ng Brodkasting na si Propesora Rosa Maria Feliciano, ang direktor ng Sentro ng Wikang Filipinoisa Diliman na si Dr. Galileo Zafra at isang eksperto sa pagsasalin na si Dr. Nilo Ocampo.

INSTRUMENTASYON

Sa pananaliksik na kwalitatibo, ang primaryang instrumento ay ang mga mananaliksik mismo. Pinakapapel na ginampanan ng mga mananaliksik ay tipunin ang mga datos mula sa serye ng obserbasyon at mga panayam.

Bukod pa rito, bumuo rin ng iba pang instrumento ang mga mananaliksik para naman sa pakikipanayam sa mga direktor, dubber at tagasalin at mga manonood. (Tingnan ang Apendise C at D para sa detalyadong larawan ng mga instrumento.)

Hiwalay namang bumuo ng instrumento para naman sa mga eksperto batay sa kung ano ang bakgrawnd nila, at isa pa para naman sa mga manonood ng dubbed programs. (Sumangguni sa Apendise E para sa detalye)

Sa proseso ng obserbasyon, tiningnan ang mga pagbabagong nagaganap sa boses at dayalogo mula sa orihinal na teksto tungo sa dubbed na bersyon na programa. Binigyang-pansin din ang komunikasyong nagaganap sa pagitan ng mga dubber, sa pagitan ng dubber at direktor, at maging sa pagitan ng mga dubber, direktor at ilang mga taong nakapaligid sa kanila, na hindi naman direktang nakapaloob sa programa nila.

ANALISIS NG MGA DATOS

Ang mga datos ay sinuri sa apat na antas. Tatalakayin namin sa unang antas kung paano nakatutulong ang dubbing at pagsasalin sa karakterisasyon ng mga tauhan mula sa mga panayam sa mga dubber, direktor, at tagasalin. Ginamit ang Katipunan (KKK) sa paglalahad ng mga datos sa bahaging ito. Sa pangalawang antas naman, ilalarawan ang proseso ng dubbing sa pamamagitan ng obserbasyon sa *recording studio* samantalang sa ikatlong ay titingnan kung gaano kaakma ang mga dubbed na programa sa pamamagitan ng pagsusuring tekstwal sa mga dubbed na programa. Sa kabilang banda, sa ika-apat na antas naman ay ilalarawan kung paano tinitingnan ng mga manonood ang ganitong karakterisasyon mula sa mga indibidwal at grupong panayam.

LIMITASYON NG PAG-AARAL

Pangunahing limitasyon ng pag-aaral ang pagpokus lamang ang pag-oobserba sa recording studios ng ABS-CBN, dahil hindi lang naman ang nasabing istasyon ng telebisyon ang siyang nagpapalabas ng dubbed na mga programa. Katunayan, ang ibang istasyon tulad ng ABC 5, GMA 7, RPN 9, at IBC 13 ay umaangkat rin ng mga ganitong programa. Ang limitasyong ito ay dulot na rin ng kakulangan sa panahon na makipagkomunika pa sa ibang dubber mula sa ibang istasyon.

Bagama't may ganitong suliranin, hindi rin naman masasabi na walang nalaman ang mga mananaliksik tungkol sa ibang dubbed na mga programa mula sa ibang istasyon, dahil ang mga dubber na nakapanayam ay hindi naman eksklusibo sa iisang istasyon, at sila ay 'rumaraket' din sa iba pang programa mula sa ibang istasyon. Tinangka rin na makapag-obserba sa GMA, nguni't napag-alaman na walang sariling studio ang istasyon para sa dubbing sessions ng kanilang mga programa. Dagdag pa rito, malamang na hindi mapayagan ang mga mananaliksik na mag-obserba sa hiwalay na mga recording studio na ito, dahil istrikto raw ang mga namamahala nito.

Isa pang limitasyon ng pag-aaral ang hindi malawakang pagkondukta ng pagsusuring tekstwal. Tunay na hindi sapat ang iilang iskrip at episode na inalisa upang makabuo ng matibay na konklusyon. Ang limitasyong ito ay dala pa rin ng kakulangan sa panahon, at ang ilang dokumento ay hindi naman lantarang ipinamamahagi sa mga nagnanais na makakuha nito. Konpidensyal ang ilan sa mga ito, lalo na ang mga iskrip ng kasalukuyang pinapalabas na mga programa.

Sa pag-aaral ng pagbasa ng mga manonood sa karakterisasyon ng mga tauhan, binigyang-diin lamang sa pag-aaral ang elemento ng dubbing at pagsasalin o ang mga boses at mga salin na mga dayalogo. Masasabing hindi masyadong nabigyan ng importansiya ang iba pang mga salik sa pagbasa ng mga manood tulad ng pagkagusto nila sa mga artista mismo at istorya nito.

Gayunpaman, sinubukan pa rin ng mga mananaliksik na bigyang kahulugan ang mga impormasyon na nakalap upang sagutin ang suliranin ng pag-aaral.

*P*agtalakay sa *K*inalabasan ng *P*ag-aaral

Sa bahaging ito, aming bibigyang-saysay ang mga nakalap na datos. Tatalakayin namin sa unang antas kung paano nakatutulong ang dubbing at pagsasalin sa karakterisasyon ng mga tauhan mula sa mga panayam sa mga dubber, direktor, at tagasalin. Sa pangalawang antas, ilalarawan ang proseso ng dubbing sa pamamagitan ng obserbasyon sa recording studio samantalang sa ikatlong ay titingnan kung gaano kaakma ang mga dubbed na programa sa pamamagitan ng pagsusuring tekstwal sa mga dubbed na programa. Sa kabilang banda, sa ika-apat na antas naman ay ilalarawan kung paano tinitingnan ng mga manonood ang ganitong karakterisasyon mula sa mga indibidwal at grupong panayam.

UNANG ANTAS

Tinalakay na sa panimula ang eksena sa Pilipinas kung kailan nagaganap ang pagda-dub ng mga banyagang programa gayundin ang telebisyon bilang midyum ng pagpapalabas ng mga dubbed na programa kung kaya ilalahad na lamang sa bahaging ito ang apat pang nalalabing elemento ng *dramatistic pentad* – *ang akto, aktor at layunin sa komunikasyon*.

AKTO: Dubbing = Re-akting

“Ang dubbing kasi, parang artista ka diyan.

Umaarte kasi yung boses mo diyan... ang pagda-dub talaga, voice acting.”

- Arnold Abad, Direktor, “Rave”

“ That’s actually, re-acting. Re-acting of that character.”

- Cynthia Villanueva, San Chai, “Meteor Garden”

“Dubbing works with the right script and the right dubber.”

- Christian Paul (JP) Balandra, Tagasalin, “Paloma”, “Endless Love”

Isang sining na maituturing ang dubbing. Ito ay isang porma ng pag-arte gamit ang boses kaya masasabi ring sa prosesong ito, tila inaarte muli ng dubber ang ginagawa ng tauhan sa palabas sa pamamagitan ng pagbibigay ng tamang emosyon at pagbigkas. Kaakibat ng paglalapat ng tamang boses ang tamang iskrip. Bukod sa boses ay kailangan din ng mahusay na pagsasalin ng mga dayalogo.

Kung gayon, ang dubbing ay maihahalintulad sa produksyon ng isang palabas. Kung sa isang programang telebisyon ay may direktor, mga aktor at manunulat, ganito rin sa dubbing. Dito, may tinatawag na dubbing direktor, dubber na nagsisilbing aktor, at tagasalin na nagsusulat ng iskrip. Sila ang mga aktor sa likod ng paggawa ng isang dubbed na programa.

Ang Katipunan ng mga Pangunahing Aktor: Mga Gampanin sa Dubbing

Magugunitang sa rebolusyon noong 1896, malaki ang naging papel ng Katipunan upang labanan ang mga dayuhan.

Sa eksenang namamayani ang mga banyagang palabas sa lokal na telebisyon, aming gagamitin ang metaporang Katipunan. Ihahalintulad ang mga aktor ng dubbing sa mga tao sa likod ng organisayong ito.

Ang Direktor = Ang Supremo

Ang Supremo ang nagsilbing gabay sa Katipunan. Sa kanya nagmumula ang mga direksyon sa para sa kabuuang pagkilos ng organisasyon. Kung sa dubbing, maihahalintulad siya sa direktor. Kritikal ang gawain niya sa proseso ng produksyon. Sa umpisa ng palabas malaki na ang papel niya mula sa *casting* at pati sa iskríp. Ang direktor ang pumipili ng boses para sa mga tauhang ida-dub. Mahalaga ang puntong ito dahil bukod sa programa mismo, nakasalalay din sa boses ang tagumpay ng isang programa. Ayon kay M. Repuyan, direktor ng “Por Ti” at “Daniela” isa sa mga nakadadagdag sa lebel ng pagkagusto ng mga manonood sa isang dubbed na programa ay kung bagay ang boses na ginamit sa dubbing (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003). Sabi naman ni L. Maylas, Direktor ng “Trapp Family Singers”: “Kung maaari yung boses mo tamang-tama dun sa character na ‘pag nakita nila, *parang siya*,’” (personal na komunikasyon, Setyembre 22, 2003).

Bukod sa boses, kailangan ding pag-aralan ng isang direktor ang wikang gagamitin para sa iskrip sa buong serye ng programa. Halimbawa, ang direktor ng “Peter Pan” at “Meteor Garden” na si D. Mandia ay galing sa *old school of thought* na pagsasalin kung saan hangga’t maaari ay purong Tagalog ang dapat gamitin. Dahil sa kontemporaryo ang wikang kailangang gamitin sa “Meteor Garden”, kinailangan niyang magsaliksik sa wika ng *Generation X*. ginawa niya ito sa pamamagitan ng pagtanong-tanong sa kanyang mga kakilalang tinedyer ng kung ano ang ibig sabihin ng mga salitang malimit nilang gamitin at kung bakit nila sinasabi ang mga iyon (personal na komunikasyon, Setyembre 20, 2003).

Dagdag pa rito, may mga pagkakataon din na maraming nagsusulat para sa iisang programa tulad ng Meteor Garden kaya responsibilidad din ng direktor ang bigyan ng oryentasyon ang kanyang mga tagasalin kung anong mga salita at klase ng wika ang angkop na gamitin. Inilalahad niya rin sa mga ito ang mga salitang hindi pinapayagang gamitin ayon sa memorandum ng istasyon na nagbo-broadcast ng palabas.

Sa madaling salita, kailangang alam ng direktor kung anong konsepto ang kanyang palalabasin sa dubbing batay sa aspeto ng boses, atake at wikang dapat gamitin sa palabas.

Bukod dito, maituturing na isang tagapamahala ang direktor. Kailangan din niyang panatilihin ang kalidad ng pagkaka-dub ng isang programa. Siya ang nagbabantay kung sync o hindi ang pagbato ng mga linya ng isang dubber. Ayon kay D. Cariño, direktor ng “Yugi-Oh Duel”, “*Kawawa ang direktor kasi nakamonitor siya...synching, boses na gagamitin, script.*” (personal na komunikasyon, Setyembre 30, 2003).

Pagbantay sa Synching

Mahalaga kasi ang elemento ng synching. Ayon kay C. P. Balandra, “Kasi what’s important is yung nagsi-sync siya, yung pareho siya pag dinub siya don, parang natural na bumubuka yung bibig niya na sinusundan ng tao na parang totoong tao na, totoong Pilipino na yung labas, totoong nagta-Tagalog...” (personal na komunikasyon, Setyembre 21, 2003).

Kumbaga, ang direktor ay ang nagsisilbing gabay ng dubber. Siya ang nagsasabi kung huli o masyadong una yung pasok ng linya o kaya naman ay kung kailan kailangang *i-stretch* o *i-tighten* ang mga salita upang sumabay doon sa buka ng bibig ng tauhan ang dayalogo. Sa ilang pagkakataon, binabago niya ang nakasulat sa iskrip upang mag-sync ang dayalogo sa aktwal na dubbing. Ayon kay L. Maylas, may awtoridad ang direktor na baguhin ang mga sa iskrip sa mismong dubbing. Sabi niya, maaari daw ang tinatawag na *dagdag bawas* – pagdadagdag at pagbabawas ng linya. Halimbawa, maaaring lagyan ng pangalan ang linyang, “*Saan ka ba pupunta?*” at gawing “*Saan ka ba pupunta Jenny?*” kung ang huli ang mas aangkop sa buka ng bibig ng tauhan na dina-dub (personal na komunikasyon, Setyembre 22, 2003).

Dahil dito, sinasabi ni N. Tolentino (“Paloma” at “Gata Salvaje”) na dapat matalas ang tainga at mata ng isang direktor upang sa gayon ay mababantayan niyang maigi ang synching at ankop ang emosyon at pagbato ng mga linya upang maganda ang lumabas na kalidad ng dubbing (personal na komunikasyon, Setyembre 30, 2003).

Idinagdag din niya na mahalaga ang pagtutulongan sa dubbing, “*tulungan yan e. Binabantayan ko siya (dubber), binabantayan niya rin yung sarili niya, tapos nakikinig pa siya sa akin.*”

Mga Kailangang Bantayan ng Direktor Bukod sa Syncing

Emosyon at Atake. Tinitingnan din ng isang direktor kung tama o angkop ang emosyon at atake sa linya ng kanyang aktor sa bawat eksena. Siya ang nagsasabi kung may dapat pang baguhin sa pagbigkas ng dubber at ang tamang emosyon at tonong dapat ibigay sa tauhang dina-dub. Sa pamamaraan ng pagbigkas, apat na bagay ang kailangang bigyang pansin ayon kay D. Mandia. Ang mga ito ay ang kalinawan ng pagbigkas, *projection*, modulasyon at karakterisasyon. Mahalaga ang mga ito dahil dito nakasalalay ang tinatawag niyang *flawlessness* o pagkabagay ng boses sa tauhan. Kasama rito ang pagbabantay niya laban sa *sing-song* na pagbato ng linya o yung tipong tila kumakanta dahil may tono ang pagsasalita o kaya ay paggamit ng kolehiyalang aksent.

Reaksyon. Bukod sa mga nabanggit, nararapat ding niyang tukuyin ang reaksiyon ang dapat gawin ng isang dubber sa eksena. Sa pangkaraniwan, kahit mga paglingon ng mga tauhan ay karaniwang nilalagyan ng reaksiyon katulad ng “ha.”, “hmmm.” at “ungh!”. Ngunit ayon kay Maylas, hindi na kailangan ng mga ganoong klaseng reaksiyon dahil wala naman ito sa orihinal na video. Kumbaga, nakikita na kasi ang paglingon. Nilalagyan na lamang ng mga reaksiyon sa pagkakataong may pangayayaring tulad ng kapag may nasaksak o kaya ay nadapa ang tauhan.

Timbre ng Boses ng mga Dubber. Maliban sa aspetong emosyonal at tunog, dapat niya ring paalalahanan ang dubber kung anong timbre ng boses ang dapat niyang gamitin. Sa kadalasan, ang isang dubber ay may higit sa isang karakter na binobosesan at hindi maiiwasang magkapalit-palit ito sa proseso ng pagda-dubbing. Ang direktor ang nagsasabi kung dapat na nipisan o kapalan ang kanyang boses batay sa karakter na dinadub niya.

Dahil sa mga nabanggit na gampanin ng direktor, lubhang makakatulong kung dubber at tagasalin rin siya ayon kay D. Cariño upang madali na sa kanyang bumuo ng konsepto kung paanong sasabihin sa dubber ang gusto niyang mangyari, ang atake at salitang gagamitin sa iskrip.

Konsepto sa Wika. Sa pagpili ng mga salita, may tinatawag silang *concept of language* ayon kay N. Tolentino habang *conceptualized theory of language* naman ang tawag dito ni Mandia. Sa konseptong ito, may mga partikular na salita na dapat gamitin batay sa materyal at tauhang kanilang dinadub.

Pagpili ng mga Eksenang Ipapalabas. Bukod sa mga nabanggit na responsibilidad sa dubbing, ang direktor din ay may gampanin sa pagpili ng mga eksenang ipapalabas. Minsan kasi, may mga eksenang hindi na kailangan o kaya naman ay masyadong bulgar tulad ng mga *bed scene* na kadalasang lumalabas sa mga Spanish telenovela. Gampanin nilang tukuyin sa editor kung aling mga eksena ang dapat nang tanggalin.

Dahil sa may mga pamantayan at mga dapat bantayan ang mga direktor bukod sa pagsangguni nito sa orihinal na video, mahihinuha mula dito na maaaring magkaroon ng muling paglikha sa mga imahe ng mga tauhang kanilang idina-dub. Partikular sa synching, nagkakaroon ng pagbabago sa bilis ng pananalita ng mga dubber upang sumakto ang mga salita ng mga ito sa buka ng bibig ng mga tauhan. Sa aspeto naman ng emosyon at konsepto sa wika, maaari ring magkaroon ng mga pagbabago batay sa persepsyon ng mga direktor sa kung ano ang babagay para sa dubbing. Ang bilis ng pananalita, emosyon, at wikang sinasalita ng mga tauhan ay may kontribusyon sa karakterisasyon ng mga tauhan (Pittam, 1994).

Klasipikasyon ng mga Direktor

Mula sa aming mga panayam, masasabing may klasipikasyon ang mga direktor batay sa kanilang bakgawnd, pagsunod sa konsepto ng synching at ugali sa pagdisiplina ng mga dubbers. Ang mga ito ay may impluwensiya sa kanilang pamamaraan ng pagdirek kaalinsabay ang atake sa boses at salin na dayalogo.

Bakgawnd

Bukod sa dubbing mismo, karaniwang mula sa *teatro* at *radyo* ang mga direktor. Ang oryentasyon nila sa kanilang mga nabanggit na propesyon ay nakakaimpluwensiya sa kung paano sila nagdidirek ng dubbing.

Halimbawa ng direktor na *galing teatro* si D. Mandia. Mula sa kanyang pamimili ng mga dubbers hanggang sa direksyon mismo ay tila parang sa teatro. Ayon nga sa kanya, “*Ang training ko lang naman basically, what is being trained on the theater is being transformed din sa dubbing...*” (personal na komunikasyon, Setyembre 20, 2003). Lahat halos ng mga dubber niya ay sa teatro rin galing. Iyon ang prayoridad niya dahil magkatulad sila ng wikang ginagamit sa pag-arte bilang mga taga-teatro.

Si L. Maylas naman ay *galing sa radyo*. Ayon sa kanya, kailangan ang isang dubber ay pumasa sa odisyon at maging talento muna sa radyo bago sumabak sa dubbing sapagkat sa radyo matututunan ang tamang pagbibigay ng emosyon at pagbigkas ng linya (personal na komunikasyon, Setyembre 22, 2003).

Sa radyo, mahalaga ang konsepto ng biswalisasyon kung saan nagkakaroon ng imahe ang mga manonood sa nangyayari sa pamamagitan ng tunog at mga dayalogo kasama ng mga sound effects at musika. Dahil dito, malaki ang pagbibigay diin niya sa emosyong ibinibigay ng kanyang mga dubber sa kanilang mga linya. Ayon sa kanyang pananalita, kailangan sa dubbing na “Kahit na hindi mo pinapanood, pinakikinggan mo lang, nafi-feel mo, ganun. Parang nakikinig ka ng radyo. Ngayon ‘pag pinanood mo pa, lalo mo nang mafi-feel yung dubbing.’”

Sa dubbing mismo, may mga pagkakataon naming binabago niya ang mga linya sa iskrip. Mas mabibigat na salita ang ginagamit nila upang higit na madagdagan ang emosyon at antas ng pagbato ng linya ng mga talento. Halimbawa ang linyang “*Bakit ka nagkakaila?*”. Maaari itong lagyan ng pwersa tulad ng “*Sinungaling ka!*”. Ayon din sa kanya, may pangungusap na hindi mo kailangan lagyan ng “*e*”. Halimbawa, “*Sabi mo*

bata ka pa e.” Kung galit ka daw at lalagyan mo pa ng “e” hindi daw bagay kaya dapat gawing “*Sabi mo bata ka pa!*”

Mula sa mga ito, mababatid na nagkakaroon ng pagdadagdag sa emosyon, atake sa dubbing, at mabigat na klase ng mga salita. Ang mga ito, katulad na nabanggit na kanina, ay maaaring maka-apekto sa imahe ng mga tauhan.

Estilo

Pagdating naman sa estilo, may direktor na *kumbensyunal* - partikular sa synching at pagkaka-Filipino ng mga linya. Mayroon din namang *naturalistiko* na hindi masyadong partikular sa pagkaka-sync at sa uri ng Tagalog na ginamit sa pagsalin. Ang mahalaga sa kanya ay maging natural ang labas ng mga linya.

Isa si Reputan sa mga direktor na *naturalistiko*. Hindi siya masyadong istrikto pagdating sa synching at pagkaka-Filipino ng iskrip. Hindi niya masyadong sinusunod ang *guide* o ang video ng programa sa orihinal nitong wika. Mas binibigyan niya ng importansiya kung paano lalabas na natural ang pagbibigay ng linya ng taong dina-dub base sa eksena. Kumikiling siya sa ganitong pamamaraan upang kapag pinanood na ng mga tao ang programa, magiging parang normal lang na nagsasalita at nag-uusap sa Filipino ang napapanood at naririnig nila. Dahil dito, gumagamit din siya ng *Taglish* sa kanyang mga iskrip (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Pamamaraan ng Pagdidisiplina

Iba’t iba rin ang pamamaraan ng mga direktor sa pagdidisiplina sa mga dubber. Mayroong mapagbantay, magagalitin, maluwag, at mahinahon.

Ang *mapagbantay* na direktor. Hindi kayang iwan ng isang mapagbantay na direktor ang kanyang mga dubber sa pagda-dub ng materyales. Sayang naman kasi kung papaulitin daw niya kapag hindi niya nagustuhan ang ginawang atake ng dubber.

Ang *istriktong* direktor. Sa pagkakamali ng dubber o kaya naman ay kung ayaw nitong sumunod, maaari siyang masigawan at makatanggap ng malulupit na salita mula sa isang direktor na magagalitin. Maaaring sabihan siya ng:

E sino ang mangyayari(masusunod) sa ‘ting dalawa? Ikaw o ako?

Mali yung ginagawa mo! Mali yung reading mo sa linya mo.

Why don't you go back to your grammar? Why don't you go back to your

Filipino?

Ang *maluwag* na direktor. Madalas sabihin ng isang maluwag na direktor ang “*pwede na ‘yan*” kahit na sa tingin niya ay pangit na ang pagkakabato ng linya dahil sa sobrang magkakakilala at magkakaibigan na sila ng mga kasama niya sa dubbing.

Sa kabilang banda, iba naman ang pamamaraan ng isang *mahinahong* direktor. Kapag nagkakamali ang dubber:

I make sure na ika-calm down ko yung ano (dubber).. kasi pag nagkakamali na yung talent, lalo siyang kinakabahan, lalo siyang mabubulol, lalo siyang magkakamali. So ipaparest ko muna siya, pagkatapos siya yung gagamitin ko pa rin. Ngayon kung hindi niya talaga magawa yung pinapagawa ko, papalitan ko siya, pero di ko sesermonan na ano...kakausapin ko. Ngayon pagka nagawa na

niya yung gusto ko, I give him a pat on the back.. that's it. 'That's what I want. Yun yung gusto ko.' Pag hindi niya nagawa, 'pahinga ka muna, mamaya uulitin natin.' - Jay-R Flores, Direktor ng "Zorro"

Sa kabuuan, ito ang talaan ng klasipikasyon ng direktor batay sa ilang mga katangian.

Talaan 2. Mga Klasipikasyon ng Direktor batay sa Ilang Katangian

Katangian	Klasipikasyon	Deskripsyon
Bakgawd	Galing Teatro	<ul style="list-style-type: none"> - parang sa teatro nagdidirek - artista sa teatro ang mga dubbers
	Galing Radyo	<ul style="list-style-type: none"> - may pagbibigay diin sa emosyon ng pagbigkas ng mga linya - talento sa radyo ang mga dubbers
Estilo	Kumbensyunal	<ul style="list-style-type: none"> - partikular sa synching at pagkaka-Tagalog sa iskrip
	Naturalistiko	<ul style="list-style-type: none"> - hindi partikular sa synching at pagkaka-Tagalog ng iskrip - mas binibigyang halaga kung papaano magiging naturalistiko ang pagpapalitan ng dayalogo sa palabas - maaaring gumamit ng Taglish sa iskrip
Pamamaraan ng Pagdidisiplina	Mapagbantay	<ul style="list-style-type: none"> - hindi maipaubaya sa kanyang mga dubber ang pagbato ng linya
	Istriкто	<ul style="list-style-type: none"> - nakakapagtaas ng boses at nakakapagbitiw ng mga mapanglait na salita sa pagkakataong nagkakamali ang dubber
	Maluwag	<ul style="list-style-type: none"> - "pwede na yan"
	Mahinahon	<ul style="list-style-type: none"> - pinakakalma at pinagpapahinga ang dubber sa pagkakataong mukha na itong tensyunado - dinadaan sa pakikipag-usap sabay tapik sa likod kapag nakuha na ng dubber ang tamang pagbikas

Ang Tagasalin = Utak ng Katipunan

Kung maituturing na ang direktor ng dubbing ang *Supremo* sa produksyon, ang tagasalin naman ang siyang *Utak* nito. Sa mga pananalita ni M. Repuyan, nakasalalay sa mga manunulat ang bubuo sa iskrip na siyang pagbabatayan ng direktor at mga dubber (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Bago magkaroon ng awtoridad ang direktor sa mismong dubbing, ang tagasalin muna ang siyang bumubuo ng interpretasyon at primaryang umiintindi ng iskrip na nasa wikang Ingles. Samakatuwid, matapos siyang bigyan ng oryentasyon ng direktor, nasa kanyang mga kamay na kung paanong atake ang nararapat para sa materyal. Kritikal din ang kanyang gampanin dahil ang nilikha niyang mga linya ang magpapadali o magpapahirap sa proseso ng dubbing. Hindi lang siya basta nagsasalin kundi mahalaga ring malawak ang tanaw niya ng produksyon sa kabuuan.

Sa pananalita ni C. P. Balandra, “Sa *scriptwriting*, ibinubuhos mo lahat ng *emotions...everything*.” (personal na komunikasyon, Setyembre 21, 2003).

Sa pangungusap sa itaas, mahihinuha na kinakailangang gawin ng tagasalin ang lahat ng pamamaraan upang masulat ang iskrip sa pinakamagandang paraan. Subali’t ano nga ba ang maituturing na “maganda” ang pagkakasulat?

Mahalalagang Batayan sa Pagsasalin

Matalinong Pagkakasulat. Ayon kay N. Tolentino, kinakailangan na “matalino ang pagkakasulat” ng isang iskrip. Nangangahulugan ito ng “*tamang Tagalog, tama ang thought, ‘yung kaisipan ng sinusulat...at sync (doon sa buka ng bibig ng tauhan ng programa)’*”(personal na komunikasyon, Setyembre 30, 2003). Kailangan din na tama ang balarila sa Filipino. Katulad sa Ingles, hindi maaaring pagsamahin ang pasado at pangkasalukuyang pandiwa sa iisang pangungusap. Mahalaga rin ang kalinawan ng mga dayalogo. Ayon din sa kanya, tama ang isang linya kung ito ay madaling sabihin at maintindihan at masarap pakinggan. Ibig sabihin, kailangang natural ang maging pagpapalitan ng mga salita ng mga tauhan mula sa mga linya. Dahil dito, ang isang tagasalin ay dapat na may malawak na kaalaman at bokabularyo sa wikang Filipino bukod sa dapat siyang marunong magsulat at umintindi ng Ingles.

Pagkamalikhain. Kailangan din na malikhain ang isang tagasalin lalo na sa panahong kulang o kung sakaling hindi maganda ang pinagbabatayan niyang Ingles na iskrip. Sa mga ganitong pagkakataon, malaki ang gampanin niya upang mapunan ang mga ganitong kakulangan depende sa kanyang estilo. Ayon nga kay Y. Tagura, isa sa mga tagasalin ng “Meteor Garden”:

Sa totoo lang, ang sampung translator bigyan mo ng isang material ang outcome niyan iba iba pa rin ang lalabas. Although nandun yung same thought pero yung pinaka product, ‘yung how they deliver the lines, how they constructed the sentences, iba iba...Although hindi siya yung translation na galing talaga sa sariling isip mo yung idea na yun, mag-iinject ka pa rin ng sariling

mong idea kasi kung minsan merong idea dun sa English guide namin na wala naman, I mean, meron sa video pero wala sa english guide... dapat creative ka rin. Isipin mo... kung paano mo lalagyan yung mga butas na yun, tsaka kung paanong words yung gagamitin mo para mas lalong gumanda yung mga lines nung tao... depende rin sa interpretasyon nung writer kung papaano ba nya naiintindihan yung English script... iba iba rin sila ng atake sa linya. Hindi isang linya lang na pare-parehas lang ang lalabas niyan eh. Although same thought, iba iba rin yung words na ginagamit. May mga writer na malalim magtagalog, merong writer na hindi. So dun palang nag iiba-iba na. (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Sa karanasan naman ni C. P. Balandra sa pagsasalin sa “Endless Love”, may pagkakataong lubhang mas maikli ang Ingles na iskrip kumpara sa buka ng bibig ng karakter kaya ayon sa kanya, “you put a little bit of yourself”sa paraang hindi mababago ang istorya (personal na komunikasyon, Setyembre). Kailangan lamang na paikutin ang mga dayalogo doon sa pinaka-ideya ng mga linya.

Lalabas din ang pagkamalikhain ng isang tagasalin sa husay niya sa pagsusukat kung gaano kahaba ang buka ng bibig ng tauhan at ang haba ng linyang sasakto doon. Katulad ng nabanggit na kanina, mahalaga ang elemento ng synching. Ngayon, gampanin ng manunulat na *ipre-sync* ang sa proseso ng pagsasalin upang pagdating sa dubbing, hindi na mahihirapan ang dubber sa pagbigkas ng kanyang linya. Upang maging sakto ang bawat linya, ida-dub na niya isa-isa ang mga karakter sa buong *episode* ng palabas na isinasalin niya. Dahil dito, mahalaga na kilala niya ang mga dubber sa programa

sapagka't nagkakaiba ang mga ito sa paraan ng pagsasalita. Makakatulong din kung isang dubber ang tagasalin. Sa ganitong paraan, mapipili niya ang mga salitang isusulat niya batay sa bilis ng pananalita ng dubber.

Synching ng Iskrip sa Materyal. Sa elemento pa rin ng synching lalo na sa telenovelas, mahalaga na tumutugma ang huling kataga sa huling buka ng bibig kung ito ba ay alinman sa mga patinig *a-e-i-o-u*. Ibig sabihin, kung “o” ang huling buka ng bibig ng tauhan sa isang linya, kailangan “o” rin ang huling katagang isusulat sa iskrip. Gampanin ngayon ng tagasalin na mag-isip ng mga salitang aakma sa mga pagkakataong ganito.

Dahil sa sa paghabol ng mga manunulat sa elementong ito, naiiba na minsan ang kahulugan ng isinaling dayalogo mula sa orihinal. Ayon sa isang tagasalin na si R. Sydney:

hindi siya faithful translation ha. Yun yung isipin ninyo. It's not always a faithful.. it's never a faithful translation kasi kung gusto nyo talagang makakita ng faithful translation of a foreign program, bumili kayo ng subtitles kasi yun ang tatandaan ng lahat. So it's more of an adaptation. Hindi talaga siya direct translation or something... ***Kasi may object of synching siya eh. So hindi talaga siya nagiging grabeng-grabeng faithful.*** Tsaka kung angkop sa video, fine, hello! Cartoons? Sinong mag-aabala niyan ‘no?’ (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Dahil sa kailangang maging malikhain ng mga tagasalin, hindi maiiwasang magkaroon ng pagbabago sa mga iskrip na kanilang ginagawa. Ang paglalangkap nila ng mga “palabok” at paghabol sa synching ay maaaring makaapekto sa nagiging imahe ng mga tauhan (Pittam, 1994).

Halimbawa nito ang karanasan ni C. P. Balandra:

There was this incident naman kasi na sinulat ko the other day, (patungkol sa “Endless Love”) umalis si Jenny kasama si Johnny. Si Andrew hinanap sila, hinabol sila. *So si Andrew nag-drama.* Ang translation niya was this. Kung isusukat mo sa paper ganito lang (mga dalawang pulgada lang). Pero dun sa translated paper isang buong page siyang lumalabas. Kasi maraming buka ng bibig. Sinabi niya that time, “*Mahal na mahal kita Jenny. Why did you have to leave me?...No matter what I’ll still accept you.*” ... Tapos itra-translate mo pa ‘yun “*Kahit na anong mangyari mahal na mahal kita. I love you..*” Pero naubos, kailangan mong magdagdag... Lalagay mo sa huli “*kahit na magunaw pa ang mundo.*” ... Mga tienes na palabok na ma-aappreciate ng audience at the same time. Magkakaroon siya ng impact din.(personal na komunikasyon, Setyembre)

Ayon pa kanya, hindi maiiwasan ang mga ganitong pagkakataon. Ang mahalaga ay ang hindi mabago ang takbo ng istorya.

Kontekstwalisasyon. Nabanggit na kanina na layunin ng dubbing at pagsasalang lumabas na parang natural na Pilipino ang nagsasalita sa mga dubbed na palabas. Kaakibat nito, mahalaga ding mailagay sa konteksto ng Pilipinas ang mga dayalogo upang maunawaan ng manonood ang mga dayalogo. Ang ganitong klase ng pagbabago ay nakadadag sa ilusyon sa tunay na Pilipino nga ang nagsasalita.

Dagdag pa dito, kinakailangan na naiintindihan ng mga manonood ang gustong iparating ng programa. Dahil nga inangat lamang sa ibang bansa ang mga dubbed na programang ito, iba ang lunan nito at may mga pagkakataong gumagamit ito ng mga termino na hindi mauunawan kung literal na isasalin lamang sa Filipino. Halimbawa nito ang ilang joke na nasa Ingles na iskrip. Kung ito ay isang joke kinakailangan na nakakatuwa para sa manonood, subali't kung hindi sila nakakaugnay dito, imposible silang matawa. Sa mga kahalintulad na pagkakataon, kinakailangan na i-angkop ang linya upang maintindihan iyon sa paraang matatawa at mauunawaan ng mga manonood sa pamamagitan ng pagbabago sa mga ito o pagdadagdag ng mga salita o iyong tinatawag na *ad lib*.

Narito ang ilan sa mga halimbawa kung saan nagkakaroon ng mga pagbabagay sa salin upang maisakonteksto ito:

... merong isang character dun (sa Captan Cats), para siyang bear brand... kunwari sasabihin niya, '*bibili ako ng.. bagong bag*' tapos binigyan siya ng bagong bag, tapos sasabihin niya, "*Ay bagong bag! Ang ganda nito.*" Tapos tatanungin siya kung sa'n nya binili yun, sasabihin nya, '*sa ukay-ukay*'...

(sa “Yugi-oh Duel”) “Meron dung ano hindi naman talaga nasa English “*it’s a joke, joke, joke*”. Ganun pati yung tono niya ganun. So ang ginawa namin dito na nagsimula yung “*joke, joke, joke!*”. Kinuha namin yun. Cute naman.

Tapos may mga times sila sa Mexican telenovelas. May term silang mga pagkain na “*pinyatac*”, “*kuling-kuling*”, hindi ko maintindihan minsan. Tatal wala namang video hindi naman ipapakita yung itsura ng pagkain. So pinalulusot namin yun. Yung tipong nag-iimbento kami ng ano, ng spaghetti, pasta, ginagamit din naman nila yun. Ang pinaka-safe na diyan e yung tacos. Kasi ang Mexican ang pagkain talga nila yung mga tacos-tacos. So yung tacos as is yun kasi meron namang tacos dito may tacos din dun. Ganun lang. Binabago nila yung mas kilala dito. Tapos alam dito sa Pilipinas.

Takbo ng Istorya. Gayunpaman, upang hindi tuluyang mabago ang kabuuan ng programa dahil sa pagsasalin, responsibilidad naman ng tagasalin na alamin ang takbo ng istorya sa palabas upang mapanatili nito ang iisang daloy. Kaugnay nito, kailangan ding pagbatayan ng manunulat ang video na kanyang isinasalin. Sa kongkreto, telebisyon, Ingles na iskrip at mga kagamitan sa pagsusulat tulad ng makinilya o kompyuter ang mga kinakailangan sa pagsasalin. Kung walang video ang isang tagasalin, para siyang bulag ayon kay C. P. Balandra dahil sa ibinabatay din ng tagasalin ang mga salitang gagamitin niya sa mga tauhan at sa mismong eksenang nagaganap sa kongkreto (personal na komunikasyon, Setyembre). Nararapat na alam niya kung ano ang eksaktong nagaganap -

kung nagsusuntukan ba, nagbibiruan, o nag-iiyakan ang mga tauhan. Kailangang may malawak na kaalaman ang isang manunulat sa programang kanyang isinasalin upang magkaroon pagkakatugma-tugma ang mga dayalogo sa istorya. Ayon nga sa kanya:

Yun ang dapat unang nasa utak mo, kung ano ang magiging flow ng story. Kung alam mo na ang huli kailangan i-develop mo na siya sa una. ‘*Dapat ganito ang patutunguhan nito*’. Wag kang kumaliwa, wag kang umikot. Wag kang kumanan, dumiretso ka. (personal na komunikasyon, Setyembre).

Mga Salitang Hindi Binabago. May mga salita rin na hindi na nila binabago lalo na kung walang katumbas sa Filipino ang mga salita sa Ingles na iskrip tulad ng sa “Rave”. Halimbawa nito ang mga salitang “Melforce”, “Desperado Bomb”, “Combat Rave” at “Darkbrain”. May mga Intsik na salita rin ang hindi na binabago sa Meteor Garden. Sa pananalita ni Y. Tagura:

Yung isang episode ng *Meteor Rain*, yung episode ni Xi Men, na sinabi n’ung parang kababata niya na, parang in English ang tawag dun *very moment...* in Chinese, meron talaga silang term for that. Tapos ayun, ni-retain ko yung term nila for that tapos at the same time dinugtong ko yung english translation niya na ayun, *very moment...* (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Koordinasyon. Katulad ng nabanggit kanina, may mga pagkakataong hindi lang isa ang nagsasalin sa isang programa tulad sa “Rave”. Apat ang tagasalin sa palabas na ito. Kanya-kanya sila ng episode na isinusulat. Bukod sa pagbibigay impormasyon sa kasama, kailangang obserbahan ng bawat isa ang dubbed na palabas upang malaman ang mga salita o partikular na terminong ginagamit upang magkatugma-tugma ang mga salita at estilo ng pagsulat. Halimbawa, kung pagbabatayan ang Ingles na iskrip, *dad* ang tawag ni Haru, ang pangunahing tauhan, sa kanyang tatay. Kailangang alamin ng tagasalin kung ano bang tawag ni Haru sa kanyang tatay; kung “tatay” ba, “itay” o “ama”. May mga pagkakataon ding na nagte-text sila sa isa’t isa kung sakaling hindi nila maalala ang mga terminong ginamit ng ibang tagasalin sa mga nakaraang palabas. Samaktwid, kailangan ng koordinasyon sa pagitan nila upang magkatugma-tugma ang mga salitang ginagamit sa palabas sa kabuuan.

Sa programa ring ito, nabanggit ng isa sa mga tagasalin na mahalagang naroroon siya sa mismong dubbing ng programa dahil sa hindi na niya nasusunod minsan ang Ingles na iskrip. Sa kadahilanang ito, siya lamang ang makapagpapaliwanag ng mga linyang hindi maunawaan ng direktor.

Batay sa mga nabanggit, masasabing malaya naman ang mga tagasalin sa estilo ng kanyang pagsusulat. Sa kabilang banda, kailangan pa rin nilang piliin ang mga salitang gagamitin nila batay sa memo ng istasyon.

Mga Restriksyon. Bilang karagdagan, kahit na malaya mismo ang mga manunulat sa kanyang estilo, hindi sa lahat ng pagkakataon ay nasusunod ang ginawang iskrip. Nabanggit na kanina na maaaring mabago ito sa proseso mismo ng dubbing depende sa direktor. Kaya idinagdag ni Sydney na mahalagang nagkakaunawaan ang dalawa sa konsepto ng wikang gagamitin para sa programa. Ayon sa kaniya, ‘*kung hindi tumugma sa direktor... (ang iskrip), malalaos ka.*’

Dahil dito, kailangang maging mapagpasensiya ang isang tagasalin sa mga pagkakataong nababago ang kanyang iskrip. Kailangan ding matiyaga at may interes sa pagsasalin dahil hindi ito isang biru-birong trabaho ayon kay Villanueva at sa mga tagasalin ng “Rave”.

Ang Dubber = Ang Katipunero

Kung ang direktor ang supremo sa dubbing at ang tagasalin naman ang utak, maihalalintulad naman na mga Katipunero ang mga dubber mismo. Hindi maaaring matuloy ang rebolusyon kung iilan lamang ang nagsusulong nito. Sa produksyon ng mga dubbed na programa, ang mga dubber ang nagbibigay ng katuparan sa mga nilikhang iskrip ng tagasalin at tagapagpaganap sa misyon at bisyon ng direktor. Siya ang nagbibigay ng buhay sa tauhan sa pamamagitan kanyang boses.

Pagbibigay Hustisiya sa Iskrip. Ayon kay M. Repuyan, pangunahing tungkulin ng isang dubber na bigyang-hustisiya ang nilikhang iskrip ng tagasalin. Nabanggit niya na, “responsibilidad naman n’ung dubber, dun sa pinaghirapan mong sukatin (bilang tagasalin), responsibilidad naman nila (dubbers) na i-deliver nang tama...” (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Nangangahulugan ito ng pagbibigay ng tamang emosyon sa linyang binabanggit ng tauhan at hindi lang basta ng simpleng pagbabasa. Kinakailangan din na marunong ‘magbali’ ng boses ang isang dubber. Ibig sabihin nito na marunong dapat mag-iba-iba ng boses dahil hindi naman sa lahat ng pagkakataon ay iisa ang tonong gagamitin sa programa, at kung seryoso sa pagda-dub kinakailangan din na nakapagbabago-bago ng mga karakter sapagka’t ‘malalaos’ ang isang dubber kung iisang boses lang ang kaya niyang gawain. Marunong dapat siyang magboses bata, matanda at iba pa. Ayon kay Mandia, dapat marunong imanipula ng dubber nang mababa, pang-gitna, at mataas na rehistro ng kanyang boses.

Mga Katangiang Kailangang Taglayin. Hindi lamang boses ang ginagamit ng dubber sa proseso ng dubbing. Dito, gumagana rin ang kanyang mata, tenga at utak ayon kay M. Llames. Upang masabayan ng dubber ang tauhan, kailangang mabilis ang kanyang mata sa pag-abang sa pagbuka ng bibig ng tauhang binobosesan niya. Matalas din dapat ang kanyang tainga para marinig ang *cue* o ang boses ng orihinal na tauhan sa headset. Kung gayon, kailangan ang maging alerto sa dubbing upang malaman niya kung anong atake at boses ang dapat niyang gamitin. Sa ganitong paraan, magagawa niyang ma-sync ang iskrip sa buka ng tauhan.

Dahil dito, mahalaga para sa isang dubber na marunong siyang magbasa at sumabay sa tamang tiyempo. Makakatulong din sa kaniya kung matalas ang kanyang memorya sa pagkakabisa ng ilang linya sa iskrip upang madali niyang mabigkas ang mga mahahabang linya. Kailangan ding malinaw ang pagbigkas niya ng mga linya at maganda ang modulasyon ng kanyang boses. Kaalinsabay nito ang kakayahan niyang magsalita nang mahusay sa Filipino.

Mga Dapat Bantayan. Maliban sa mga nabanggit, gampanin niya ring alalahanin ang boses na ginagamit niya sa isang partikular na tauhan. Mahalagang mapanatili ng dubber ang timbre ng kanyang boses sa bawat tauhang dina-dub niya hanggang sa katapusan ng mismong programa. Ayon sa isang dubber na si K. Masilungan, mahahalata ng mga manonood na iisa lamang ang nagboboses sa mga partikular na tauhan kung hindi niya mapapanatili ang distinksyon ng kanyang boses (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Sa pananalita naman ni Y. Tagura sa impluwensiya ng mga dubber at kanilang mga kontribusyon sa karakterisasyon ng mga tauhan:

Bawat dubber may kanya-kanyang tatak sa bawat characters... Pwedeng sa reading ng lines, pwedeng sa pronunciations... Meron din minsan may mga speech patterns... Para maiba dun sa character na ginagawa mo. (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Pagbali sa Iskrip. May mga pagkakataon ding binabali ng mga dubber ang iskrip. Naglalagay siya minsan ng mga *adlib* upang magkaroon ng katatawan sa linya. May mga pagkakataong may nakasaad na mismo sa iskrip na kailangang ng adlib, dahil dito kailangang marunong din siyang maglaro ng mga salita. Ayon nga kay M. Repuyan, maihahalintulad din sa isang *guide* ang iskrip (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003). Maaari itong sundin o baguhin sa mismong dubbing.

Maliban sa paglalagay ng adlib, binabali rin ng dubber ang iskrip kung sa tingin niya ay hindi maganda ang pagkakasulat nito. Iniiba na lamang niya ang mga salita sa kanyang pagbato ng linya. Maaari rin na magbigay siya ng suhestiyon kung paanong higit na gaganda ang linya. Isa na rito ay si P. Serrano. Ayon sa kanya, binabago niya rin ang mga linya sa pagkakataong sa tingin niya ay pangit ang mga ito (personal na komunikasyon, Setyembre 30, 2003)

Sa pagbabagong ito, hindi maiiwasan na maapektuhan din ng mga dubber ang imahe ng mga dayalogo.

Gayunpaman, mahalaga pa ring hindi mabago ang kahulugan ng kanyang mga linya. Dapat na nauunawaan niya ang konteksto ng kanyang linya o ang sitwasyon kung saan bibigkasin ang mga ito at istorya mismo upang malaman niya kung paanong atake ang marapat gagawin.

Subali't may hangganan ang kakayahan ng dubber na maging malaya sa kanyang pagda-dub. Sa huli, nasa pagpapasya pa rin ng direktor kung nararapat ba ang ginawang pagbabago.

Puso. Mula sa mga ito, masasabing hindi ganoon kadali ang pagda-dub. Mahirap tumayo sa loob ng recording booth sa loob ng apat na oras at magsalita ng magsalita ayon kay Villanueva. Dahil dito, kailangang may interes sa dubbing ang isang talento upang maibigay niya ang kanyang kakayahang sa pinakamagandang paraan. Sa pananalita ni M. Repuyan, "...Napakakonti lang ng factors na kailangang taglayin ng isang talent, pero kailangan meron ka nito...*meron kang puso.*" (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Makatutulong ito sa paghugot niya ng emosyong kinakailangan niyang ibigay sa tauhang binobosesan niya. Kailangan din niya ng mahabang pasensiya at kagustuhang matuto sa proseso ng dubbing. Ayon nga kay B. Durango, dubber ni Dao Ming Sz ng pamosong "Meteor Garden", nahahasa ang kakayahang ng isang dubber sa mismong proseso na ng dubbing (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003). Marami siyang natututunan mula sa pakikipag-ugnayan at interaksyon sa mga kapwa dubber at direktor kaya marunong din dapat makisama ang isang dubber.

Klasipikasyon ng mga Dubber

Kung may klasipikasyon ang mga direktor, gayundin ang mga dubber. May iba't ibang klase ng dubber batay sa kanyang bakgawnd, atityud sa trabaho, katagalan sa trabaho, at pagtingin sa pagkilalang ibinibigay sa kanilang propesyon. Ang kanilang klasipikasyon ay maaaring makaimpluwensiya sa paano nila muling bibigyan ng imahe ang mga tauhang kanilang dina-dub.

Bakgrawnd

Ang mga dubber ay karaniwang galing sa iba pang larangan tulad ng radyo, teatro, komersyal at dubbing mismo. Ayon kay J. Flores, may mga pagkakakilanlan ang atake ng mga dubbers sa kanilang linya batay sa kanilang pinanggalingang propesyon. Ang mga ito ay ang *tunog teatro*, *tunog radyo*, *tunog commercial* at *tunog kumbersasyunal* (personal na komunikasyon, Setyembre 27, 2003).

Ang isang *tunog teatrong* dubber ay medyo eksaherada sa kanyang pagbibigay ng emosyon, dahil nasanay siya sa kalakaran sa teatro na kinakailangang ‘pabato’ ang tono ng pagbigkas ng linya, upang higit na maintindihan ng malaking manonood.

Tulad ng isang *tunog-teatro*, ang isang *tunog radyong* dubber ay may tendensiya rin na maging eksaherado ang pagbigkas sa linya. Ito’y sa kadahilanang nasanay siya sa ‘matinding delivery’ na ginagamit sa radyo. Sa radyo kasi, wala namang video na sinusundan kaya mahalaga ang bigat ng pagkakabato ng bawat linya upang maramdaman talaga ng tagapakinig ang eksena at nang magkaroon din siya ng biswalisasyon sa nagaganap sa istorya katulad nga ng nabanggit na kanina.

Halimbawa sa kaso ni C. Villanueva, dinadagdagan niya ng lambing ang pamamaraan ng pagbitiw niya sa mga linya sa karakter ni San Chai.

Isa rin ang industriya ng *commercial* sa pinanggagalingan ng mga dubber. Sa kaso naman nila, “para naman sila(ng) nagbebenta ng produkto”. Kaya tinatawag na *tunog commercial* ang kanilang mga boses.

Bilang panghuli, mayroon namang ‘natural’ lamang ang pagbigkas ng mga linya. Ayon kay Flores, karaniwan itong ginagamit sa anime kung saan natural lamang ang tono tulad sa pangkaraniwang usapan. Dahil dito, masasabing *tunog kumbersasyunal* ang kanilang boses.

Aktitud

Sa aspeto naman ng aktitud sa trabaho, maigu-grupo sa dalawa ang mga dubber – ang tinatawag na *shallow* at *seryoso* ayon kay Sydney. Sa kaso ng seryosong dubber, “ipini-preview niya muna ‘yung video” bago siya mag-dub at pinag-aaralang mabuti ito kasama ng iskrip upang malaman ang tamang atakeng dapat niyang ibigay. Samantalang sa isang *shallow* na dubber, inaabangan niya na lang ang kanyang eksena at saka niya na lamang sasabayan pagdating niya sa mismong dubbing. Diretso na kaagad kung gayon.

Katagalan

Sa katagalan naman sa pagda-dub, may *baguhan* at *bihasang* dubber. Ang isang baguhang dubber ay kinakailangan pang bantayan ng isang direktor. Marami pa siyang kailangang matutunan sa larangan ng dubbing. May mga pagkakataong tensyunado siya dahil hindi pa siya ganoon kasanay sa trabaho. Ito ang isa sa halimbawa ng isang baguhang dubber ayon kay J. Flores:

(doon sa isang pelikula) Ang idadub mo na lang dun eh yung crowd. Ngayon, ang eksena eh yung bumabagyo. Tapos nandun yung mga tao, tapos bumabaha. Tapos habang bumabaha imagine-in mo, merong isang maliit na kubo dun tinamaan ng tubig ng baha. Tapos biglang inanod yung kubo. So kitang kita sa screen yun di ba? Biglang, eh di ba sa probinsya may mga bakuran yan tapos babuyan. Tapos, inanod ngayon yung baboy. Eh may mga tao dun. Nagsisigawan yung mga tao. *Tapos meron akong isang dubber dun, baguhan eh, hindi ko pa siya masyadong napapansin basta dahil baguhan siya, hindi niya alam kung paano magdub basta sumisigaw lang siya.* Tapos tinapik ko siya, sige idub mo. Eh may lumabas na baboy, yung baboy inaanod. *E nakatapat siya sa mic, sabi niya bigla, oink oink..* Tigil kaming lahat sa kakatawa... (tawanan) Dinub yung baboy?? Pati yung baboy dinub tawa kami nang tawa nun. Yung mga ganung instances... (personal na komunikasyon, Setyembre 27, 2003).

Samantala, marami nang kaalaman sa dubbing ang isang bihasang dubber pagdating sa atake sa mga linya at kagalingan sa synching.

Pagtingin sa Pagkilala

Wala masyadong pagkilalang ibinibigay sa mga dubber kung ating mapapansin. Hindi na lumalabas sa credits ang kanilang mga pangalan. Sa isyung ito, may mga dubbers na *nais ng pagkilala* at mayroon namang *tanggap na nasa likod lang* sila ng artistang kanilang binobosesan.

May ilang dubbers na may hinanakit sa istasyong pinagtrabahuhan nila dahil bukod sa wala na ngang pagkilalang ibibigay sa kanila, maliit pa kung tutuusin ang kanilang sahod kung ikukumpara sa malaking kinikita ng istasyon sa mga programang ginagawa nila. “*Tubong lugaw*” ang termino nila sa mga istasyon. Sana man lamang daw ay may pagbibigay halaga sa kanilang ginagawa.

May mga dubbers naman na tanggap na nasa likod lang talaga sila dapat ng mga artistang dina-dub nila. Ayon sa isang dubber:

... dubber ako eh, nasa likuran lang talaga dapat ako ng camera. Tanggap ko yun. Hindi ako nag-aano na ay hindi naman kami narerecognize eh. Okay lang yun sa kin... Kami yung nag-voice pero okay lang sa ‘min yun kasi yun yung trabaho namin eh. Yun yung trabaho nila, eto yung trabaho namin. Mapakita kami sa camera o hindi, ok lang...E siguro, to each his own. E yun yung trabaho na pinasok niyo eh. Kung gusto mong makilala e di mag-artista ka...

Ayon naman sa isa pa, bentahe din sa kanila kung wala ng credits yung mga programa dahil may ilang istasyon na hindi sila pinapayagang mag-dub sa ibang programa. Sa ganitong paraan, Malaya silang magtrabaho kahit pa sa ibang programa.

Sa kabuuan, ito ang talaan ng klasipikasyon ng mga dubber batay sa ilang mga katangian.

Talaan 3. Mga Klasipikasyon ng mga Dubber batay sa Ilang Katangian

Katangian	Klasipikasyon	Deskripsyon
Bakgrawnd	Tunog Teatro	Pasigaw bumato ng linya
	Tunog Radyo	May eksaherasyon sa pagbitiw ng linya
	Tunog Commercial	Parang nagbebenta ng produkto
	Tunog Kumbersasyunal	Natural na pag-usap ang atake sa linya
Atityud sa Trabaho	Seryoso	Pinag-aaralang mabuti ang eksena bago mag-dub
	Shallow	Diretso na sa dubbing kahit hindi pa alam ang iskrip
Katagalan sa Trabaho	Baguhan	Hindi pa masyadong sanay sa dubbing
	Bihasa	Gamay na ang pagda-dub
Pagtingin sa Pagkilalang Ibinibigay	Nais ng Pagkilala	Naghahangad ng pagkilala o pagbibigay halaga sa pinaghirapan
	Tanggap na nasa Likod lang ng Artista	Okay lang kahit na hindi na lumabas sa camera o kilalanin

Direktor-Dubber-Tagasalin

Taliwas naman sa Katipunan na may partikular na dibisyon ng gawain, ang lahat ng mga tao sa likod ng dubbing ay maaaring maging dubber, tagasalin o direktor sa iisang programa. Halimbawa, ang direktor ay maaari ring maging dubber at tagasalin ng iisang palabas. Sa kaso ni D. Mandia, bukod sa direksyon ay nagda-dub at nagsasalin din siya sa Meteor Garden.

Mga Taktika = Mga Salik

Upang maisulong ng mga rebolusyunaryo ang kanilang pagkilos, kinailangan nilang magplano upang makabuo ng taktika. Kailangan nilang isaalang-alang ang ilang mga bagay upang magkaroon ng istrategiya sa paglaban.

Gayundin sa dubbing, mayroong mga bagay na kailangang isaalang-alang ang mga aktor sa dubbing upang maging maganda ang kalidad ng programa.

Sa pangkalahatan, may walong salik na isinasaalang-alang ang mga aktor sa dubbing -ang klase ng materyal o programa, ang eksena sa video, ang mga tauhang dina-dub, ang Ingles na iskrip, ang istasyong nagpapalabas, ang mga dubber mismo, ang oras na ibinibigay sa pagda-dub, at ang iba pang mga taong kaugnay sa pagpapalabas ng dubbed na programa. Sa mga ito nila binabatay ang pagpili ng mga salita, boses, atake, tagal ng paggawa sa produksyon ng programa.

Salik 1... Ang Materyal

Ang materyal ang pangunahing salik sa produksyon ng programa. May dalawang pangunahing klasipikasyon ang materyal. Ito ay maaaring cartoons o kaya naman ay telenovela. Mula sa mga ito natutukoy ng mga aktor kung sino ang kanilang mga manonood.

Cartoons: Classic o Animé.

May dalawa namang uri ng cartoons - ang classic at animé - batay sa tema, video, at setting kung saan nagaganap ang istorya.

Classic. Cedio, Princess Sarah, Peter Pan at Pollyana ang ilan sa mga halimbawa ng mga *classic* cartoons. Karaniwang mga batang nasa edad tatlo hanggang sampung taong gulang ang mga manonood ng ganitong programa ayon kay J. Flores (personal na komunikasyon, Setyembre 27, 2003).. Dahil dito, kailangang parang kumakausap ng mga bata ang tono atake ng mga dubber sa mga linya nito katulad ng sa “Bananas in Pyjamas”.

Bukod dito, karaniwang makalumang Filipino rin ang ginagamit na *konsepto ng wika* ng mga tagasalin sa ganitong palabas dahil karaniwang nasa lumang kapanahunan kasi ang mga eksena dito.

Animé. Samantala, mga tinedyer at maging matatanda naman ang target na manonood ng *animé*. Mapapansing mas madrama at bayolente ang tema sa mga ganitong palabas. Halimbawa nito ang “Ghost Fighter”, “Rave”, “Lupin III”, “Tri-gun” at “Samurai X”. Dahil dito, mas may bigat ang pagbato ng mga linya. Nasa kontemporaryong Filipino ang konsepto ng wikang ginagamit dito kaya mas kumbersasyunal o mas ginagamit sa pangkaraniwang usapan ang kosepto ng wika sa pagkakataong ito.

Sa parehas namang uri ng cartoons, maaaring eksaherada ang pagbato ng linya dahil sa karaniwang kathang isip lamang ang mga tauhan dito. Sabi nga ni D. Mandia, “*animé is beyond life*” (personal na komunikasyon, Setyembre 20, 2003).

Dagdag naman ni A. Abad, sa mga cartoons, lahat ng imposible possible na. Kahit papel, halaman o aso ay maaari nang makapagsalita sa mga ganitong klase ng programa kaya naman maaaring paglaruan ng dubber ang kaniyang pagbitiw sa linya ng tauhan (personal na komunikasyon, Setyembre 20, 2003).. Kung mapapansin din, hindi masyadong mababakas sa mga drawing ang *facial expressions* ng mga tauhan kaya *energetic* kailangan pagbitiw ng mga dubber sa mga salita o *hyper* ayon sa mga dubber. Sa pamamagitan nito, madadagdagan ng emosyon ng mga tauhan sa cartoons. Bukod pa rito, maaari ring gumamit ng *singsong pattern* sa ganitong klase ng mga programa.

Katulad ito sa pag-aaral ni Silva (1998) na upang mapanatili ang atensyon ng mga bata, kailangang maging masigla ng boses at pamamaraan ng pananalita upang maengganyo ang mga bata sa panonood ng mga cartoons.

Cartoons at Synching. Hindi rin istrikto sa synching ang dubbing ng ganitong mga programa dahil sa buka-sara, buka-sara lamang naman ang bibig ng mga tauhan dito kapag nagsasalita. Hindi mahalaga ang huling katagang bibigkasin dahil hindi naman makikita kung “e” o “a” ang huling buka ng bibig ng isang karakter sa cartoons. Kailangan lamang sukatin ng tagasalin o dubber kung gaano karaming salita o kahaba ang linyang babanggitin.

Dahil sa kabataan ang target na manonood ng mga cartoons, kailangang mga simpleng salita ang gamitin ng mga dubber upang madaling maunawaan. Ayon sa isang tagasalin ng “Rave”, kailangang hindi na mapag-iisip ang bata na “*ano raw?*” kapag narinig ang mga dayalogo. Kailangang maging natural pa rin ang mga kumbersasyon upang magustuhan ng mga bata.

Gayunpaman, mayroong moral at sosyal na responsibilidad ang mga direktor, tagasalin at dubber dahil sa kabataan ang manonood sa mga cartoons. Sa mga animé kung saan maraming mga mararahas at bastos na salita. Mula dito, gampanin ng mga aktor na pagaanin ang mga salita. Halimbawa nito ang salitang *patay*. Ayon sa aming mga nakapanayam, imbes na gamitin nila ang linyang '*papatayin kita!*'. Ginagawa na lamang nila itong '*pupuksain kita!*', '*papaslangin kita!*' o kaya naman ay '*masasawi ka!*'. Masyado raw kasing marahas ang salitang *patay*. Mas graphic daw o sa madaling salita, maaaring may malikhang marahas na imahe ito sa imahinasyon ng mga bata. Dagdag din ni J. Flores:

Ngayon, pag '*papaslangin*', ... siguro, hindi masyadong pumapasok sa utak ng bata. **Hindi masyadong naiintindihan so hindi niya gagamitin...** Although maiisip niya ay *papatayin* siguro... but you wont use that word cause normally, yung day to day ano natin, hindi natin ginagamit yung ganung word... (personal na komunikasyon, Setyembre 27, 2003).

May mga mura rin partikular sa mga animé na galing ng Japan. Ayon kay A. Abad, sa mga ganitong pagkakataon, pinapalitan na lamang nila ito at ginagawang "*naiinis ako sayo!*" (personal na komunikasyon, Setyembre 20, 2003). Dagdag niya, hindi naman daw maaapektuhan ang imahe ng tauhan dito dahil pagalit pa rin naman ang pagbitiw ng mga salita.

Bukod sa mga ito, nagdadagdag din sila ng mga magagalang na salita partikular sa mga classic cartoons nang sa gayon ay matutunan ng mga bata ang paggalang kahit sa telebisyon ayon kay L. Maylas (personal na komunikasyon, Setyembre 22, 2003).

Sa kabilang banda, ang isang episode ng isang cartoon na tumatagal ng dalampung minuto, dina-dub ito sa loob ng dalawa hanggang tatlong oras samantalang tumatagal naman sa lima hanggang walong oras ang paggawa ng iskrrip para sa ganitong klase ng programa.

Telenovela

Mas malawak naman ang sakop na manonood ng mga telenovela. Karaniwang nasa klaseng C-D-E o *masa* ang mga nananood dito ayon kay M. Repuyan. May mga bata ring nanonood ng ganitong klase ng palabas ngunit mas nakakarami ang mga matatanda (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Kaiba sa cartoons, tao mismo ang binobosesan sa ganitong programa kaya mahalaga ang aspetong emosyunal at pamamaraan ng pagbato ng linya ng mga dubber. Hindi malalaro ng dubber ang kanyang atake dahil kitang-kita sa mga tauhan ang kanilang *facial expressions* at pagkilos. Dagdag pa rito, karaniwang drama ang tema sa mga ganitong klase ng palabas. Karaniwang kontemporaryong Filipino ang konsepto ng wika dito dahil karaniwang makabago ang mga sitwasyon dito. Bukod dito, mahalaga din na maging natural ang daloy ng mga dayalogo upang maging parang ordinaryong kumbersasyon ang mapanood at marining ng mga tao.

Sa ganitong programa, bukod sa haba ng linya ay kailangan ding alalahanin kung “e” o “a” ang huling kataga dahil mababakas ito mula sa buka ng bibig ng mga tauhan. Kailangang sa “a” rin nagtatapos ang huling kataga ng linyang kailangang gamitin upang mag-sync ito sa bibig ng tauhan.

Maaaring i-grupo ang isang telenovela batay sa orihinal na wika nito: Mexican, Venezuelan, at Chinese at Korean.

Ayon kay D. Cariño, maraming mga salitang hawig sa Filipino sa Mexican telenovela kaya may mga hindi na binabago sa mula sa orihinal na linya (personal na komunikasyon, Setyembre 30, 2003).. Marami ring *pitik* o taas at diin ng boses ang mga tauhan dito kaya kailangan din ang ganito sa atake ng mga dubbers.

Sa Venezuelan telenovela naman, masyadong mabilis ang magsalita at madaldal ang mga tauhan kaya mas maraming buka ng bibig dagdag ni Cariño. Dahil dito, nagiging mabilis din ang pagsasalita ng mga dubber. Sa kabilang banda, ayon kay Balandra, may kahirapan sa pagsasalin ng Chinese o Korean telenovela dahil mahirap intidihin ang wikang ito.

Sa “Meteor Garden” sa partikular, mas mahigpit ang ginagawang pagsasalin dito dahil sa may Chinese subtitles ito. Kailangang maging maingat sa pagpili ng mga salita dahil maaari silang mabatikos ng ilang manonood partikular na ang mga Tsino.

Mula sa mga ito, isang bentahe para sa isang tagasalin na nauunawaan o may kaalaman siya sa wika ng telenovela sa pagpili ng mga salita.

Katulad din sa mga cartoons, may mga pagkakataon din sa mga telenovela na magmurahan. Bukod sa drama ang karaniwang tema nito, marami ring eksena kung saan nagbabangayan at nagsasagutan ng masasakit na salita ang mga tauhan. Dahil dito, gampanin din ng mga tagasalin, direktor, at dubber na pagaanin ang mga linya. Narito ang ilan sa mga halimbawa:

minsan, hindi naman nakalagay dun... kasi minsan kailangan sa eksena e... Galit na galit na pagkatapos para bang nagmumura na. Kaso hindi mo pwedeng gamitin yung mura. **So gagamitin namin, walangya ka. Instead na demonyo ka...**

Going back to the typical Mexican telenovela ganun din madami ding mura. Sabihin lang “karahe”, paano mo itranslate yun? Sabihin mo “**putang ina**” ... Bawal yun. That’s when the responsibility comes in. **Filipino audience doesn’t accept putang-ina mo sa “TV.” Hindi accepted in Philippine Television.** Kasi nga mass, with people, with children. May responsibility ka na baka gayahin ng tao, gayahin ng bata. You put lighter lines na “**tumigil ka nga**” or “**umalis ka dito.**” ...

Actually, instead of ‘pag sinabi sa espanyol na ‘**Hijo de Puta**’, hindi ko pwedeng sabihin yun. Sasabihin ko nalang, *walangya ka* o kung ano mang pang insulto na hindi naman mai-aadapt ng mga bata.

...hindi na talaga ako gumagamit ng tanga...as much as possible talagang ayoko gamitin. Kasi hindi lang naman adults ang nanonood ng telenovelas, may mga bata ... so instead of using tanga, pwede mong gawing, hindi ako mangmang. Wala pero mas maganda pakinggan yung mangmang sa tanga. Kasi nga naman pag sinabi mo sa isang tao na *ang tanga mo*, parang ang bobo mo na. So ang pangit pakinggan eh. So para lang, syempre kasi pag ang tanga, common knowledge sa tao, masagwa, pangit ang meaning. Pero pag mangmang may konting ano, hindi bulgar.

Sa tagal naman ng paggawa, sampu hanggang labing-limang oras tumatagal ang pagsasalin sa telenovelang tumatakbo ng apatnapu't lima. Lima hanggang walong oras naman ang dubbing dito.

Salik 2... Ang Eksena sa Video

Ibinabatay din sa eksena ang wikang gagamit at ang atake sa linya. Katulad ng nabanggit na kanina, ang video ang nagsisilbing mata ng isang tagasalin sa kung anong klase ng wika ang dapat niyang gamitin. Dito rin binabatay ng isang direktor at dubber kung paanong atake ang gagamitin.

Halimbawa, kung nanghihina ang isang partikular na tauhan sa eksena, mga salitang nagpapahiwatig ng panghihina ang kailangang gamitin sa iskrip ayon kay Balandra. Kung palaban naman ito sa eksena, kailangang gumamit din ng mga salitang nagpapahiwatig ng kalakasan.

Dito rin malalaman kung gaano kasidhi at kadugo ang isang eksena. Halimbawa, sa panahong nag-aaway ang mga tauhang dina-dub, kailangang nagsisigawan din ang mga dubber; kung umiiyak ang tauhan sa eksena, kailangan ding maging makatotohan ang pag-iyak ng dubber; kapag masaya naman ang eksena, kailangang maging natural din ang pagtawa ng mga dubber. kapag naman napapagod ang karakter sa eksena, kailangang pagud-paguran rin ang pagbikas ng ng linya ng dubber; kapag natatakot ang karakter sa eksena, kailangan ding maging totoong takot ang pag-arte ng dubber; kapag dramang-drama ang dubber; at kapag nasaktan ang tauhan sa eksena, kailangang tila nasaktan din ang pag-arte ng dubber.

Dahil dito, makakatulong sa isang dubber kung may ka-eksena siya sa mismong dubbing upang mas maramdaman niya ang eksena. Sa ganitong pamamaraan mas mailalapat niya ang nararapat na emosyong hinihingi sa eksena. Makakatulong din sa dubber kung gagayahin niya ang mga galaw o aksyon ng tauhan sa eksena ayon kay Repuyan. Halimbawa, napapasuntok din ang dubber sa mga labanang eksena o kaya naman makikitang galit ang mukha ng dubber kapag galit ang binobosesan niya. Ayon naman kay C. Villanueva, nagagaya niya si San Chai na yumuyuko kapag nagpapasalamat habang nagda-dub (personal na komunikasyon, Setyembre 19, 2003).

Sa pananalita ni J. Flores:

One thing for sure, **hindi mo pwedeng dayain ang tenga**...Nadadaya yung mata (patungkol sa synching)... But the tenga, makikita mo umiiyak na yung character na dinadub. Pero yung boses hindi umiiyak. So tenga hindi mo madadaya. **Yung mata pwede mong madaya but the tenga**, you cannot. **Panget tingnan.** (personal na komunikasyon, Setyembre 27, 2003).

Ayon din sa kanya, kailangan kasing ipasok ang sarili sa tauhang binobosesan. Kaya ang nangyayari minsan nagagaya ng mga dubber ang mga tauhang dina-dub nila. Sa kanyang karanasan, may pagkakataong parang bading na rin siyang magsalita kahit break na nila sa dubbing dahil sa bakla ang tauhang dina-dub niya.

Gayundin si R. Brillantes, dubber ni Xi Men. Ayon sa kanya: "...iniisip ko na ako 'yun (Xi Men). Ako yung nasa sitwasyon na yun. Ako yung nakakaranas ng mga pangyayari dun. Ako yung may ganung character." (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Dagdag ni Llames, kailangang maging parang iisang tao ang mismong tauhang bibosesan at ang dubber sa dubbing

Salik 3. Ang Katangian ng Tauhang Dina-dub

Sa pagpili ng boses at mga salitang gagamitin, kailangang isaalang-alang din ang katauhang binobosesan ng dubber.

Hangga't maaari sinusubukan ng mga direktor at dubber na gayahin ang boses at pamamaraan ng pananalita ng orihinal na tauhan. Halimbawa sa kaso ni C. Villanueva, mayroon daw siyang kakaibang talento sa paggaya ng boses na kapag narinig niya ito ay tumatatak na sa kanyang isip nang sa gayon ay maging epektibo ang karakterisasyon sa tauhang dina-dub (personal na komunikasyon, Setyembre 19, 2003).

Narito ang ilan sa mga halimbawa:

...si Xiao You (Meteor Garden), mahinhin siya so kailangan mag-timbrengh mahinhin ka. Kailangan magtimbrengh inosente. So kailangan i-internalize mo yung character.'*Inosente ako ngayong araw na ito.. wala akong alam...* – Kathryn Masilungan

...halimbawa kung meron akong ganung qualities sa akin mismo, aalalahanin ko yun, tatandaan ko kung paano maging ganun. Kung wala naman sa kin pero may kilala akong ganun na tao, iisipin ko siya para makuha ko yung character (Hua Ze Lei) nang maayos... Malaki yung similarities nung kung papano siya talaga eh, yung gestures nya, yung mannerisms niya, malaki yung similarity namin dun e. Hindi na ganun kahirap sa ken na maadapt yung character niya... actually kasi... parang antok magsalita yun eh. Kasi ayun, inaano ko na medyo magmellow down. Kung medyo hyper yung feeling ko, kailangan ko munang magrelax para magawa ko yung character niya. – J-jo Reyes, Hua Ze Lei ng Meteor Garden

Si Dao, di ba masungit, maangas, nakasimangot... yun yung gagawin mo, kailangan mong kunin yon para makuha mo yung characterization... – Benjie Durango

Bukod sa pamamaraan ng pananalita at boses, pinananatili rin ng ilang dubber ang pagkakakilanlan ng mga tauhan katulad ng kanilang tawa. Halimbawa nito ang tawa ng tatay ni San Chai, Yesa, at Betty La Fea.

Bilang karagdagan, sa aming mga panayam, binabatay ang pagpili ng boses batay sa edad, itsura, at papel sa programa ng tauhan. Mula sa mga ito bumabagay ang boses ng dubber sa mismong tauhan. (Sumangguni sa talaan 4)

Talaan 4. Ang Karaniwang Boses na Ginagamit batay sa Katangian ng Tauhan

Katangian ng Tauhan		Karaniwang Katangian Boses o/at Pamamaraan ng Pananalita
Batay sa Edad	Bata	Matining ang boses, <i>pa-baby</i> effect magsalita
	Tinedyer	Medyo maliit ang boses, mabilis magsalita, pa-sosyal, nag-I-Ingles
	Matanda	Mabagal magsalita
Ugali	Tsismosa	Matinis ang boses, madaldal
	Palaban	Matalas ang boses, palabang magsalita
Itsura	Maliit	Maliit na boses
	Malaki	Malaki ang boses
	Cute na Tauhan	Maliit ang boses
Papel sa Palabas	Bidang Lalaki	Simpatiko, swabe, <i>may gapang</i> , may landi, pino at malinis ang boses, <i>pa-lover boy</i> effect, <i>pa-cute</i> magsalita
	Bidang Babae	Maganda at malinaw ang boses
	Kontrabidang Lalaki	Magaspang ang boses, parang laging galit magsalita
	Kontrabidang Babae	Maarteng magsalita
	Katulong	Bikaka ang boses, madaldal

Mula sa mga ito, makatutulong kung magkahawig ng personalidad ang dubber at ang tauhang dina-dub nito.

Bagayan at Pagdikit. Maliban sa mga nabanggit, hindi lamang dapat sumangguni sa mga kumbensiyon ng pagpili ng boses ang mga direktor. Ayon kina Mandia at Tolentino, *bagayan* lamang ang kailangan sa pagpili ng boses. Hindi naman dapat na gayahin talaga ang orihinal na boses o pananalita ng orihinal na karakter. Basta *dumikit* ang boses sa mukha ng tauhang ida-dub, magiging bagay na ito. Ayon naman kay Abad, may mga pagkakataon ding nag-e-eksperimento sila sa boses at atake.

Mula sa ganitong nosyon, mababatid na nasa diskresyon na ng direktor kung paano niya huhubugin ang imhe ng tauhan batay sa boses na gagamitin sa dubbing.

Konsepto sa Wika. Sa katangian din ng tauhan binabatay ang pagbuo ng *konsepto ng wika* gagamitin para dito. Halimbawa sa programang “Peter Pan” tatlong klase ng wika ang ginamit batay sa mga tauhan ayon kay Mandia. Kolokyal ang wikang ginamit ni Peter Pan at ang mga *lost boys* o mga bugoy. Sibilisado na wika naman ang ginamit para sa kanila Wendy at mga kapatid samantalang *barubal* na wika naman ang mga salitang ginamit para kay Captain Hook at mga pirata. Mula sa ganitong *konsepto ng wika*, makikita ang dibisyon sa pagitan ng mga tauhan lalo na kapag nagsama-sama sila sa iisang eksena. Malinaw ang nagiging karakter ng mga tauhan mula sa wikang kanilang sinasalita. Dagdag pa ni Mandia, sa totoong buhay ay may ganito ring klase ng dibisyon sa uri ng wika batay sa katangian ng mga tao.

Sa kaso naman ni C. P. Balandra, pinanatili niyang nagsasalita ng *taglish* ang mga tauhan sa “Endless Love” dahil sa nanggaling naman talaga sa Amerika ang mga ito (personal na komunikasyon, Setyembre, 2003).

Ayon sa mga nakapanayam naming mga direktor at tagasalin, ang *konsepto sa wikang* kanilang ginagamit ay batay sa edad, pang-ekonomikong katayuan sa buhay, lokasyong pinanggalingan, at edukasyon ng tauhang dina-dub. Narito ang ilan sa mga halimbawa: (Sumangguni sa Talaan 5)

Talaan 5. Ang Konsepto ng Wika Batay sa Katangian ng Tauhang Dina-dub

Katangian ng Tauhan		Konsepto ng Wika
Batay sa Edad	Tinedyer	Kolokyal, Generation X na wika, Taglish
	Matanda	Malalim, matalinhaga, nilalagyan ng <i>lamang</i> ang mga linya
Katayuan sa Buhay	Mahirap	Kolokyal, hindi nag-iIngles
	Mayaman	Coñotic, madalas mag-Ingles, pormal, pino ang wika
Batay sa lokasyong pinanggagalingan	Probinsiyano/a	Pang-probinsiyang salita, makaluma
	Taga-lungsod	Makabago, kontemporaryo
Edukasyon	Walang pinag-aralan	Salitang kalye
	May Pinag-aralan	Pormal, pino ang wika, nag-Ingles

Katulad sa pag-aaral ni Cunanan (2003) sa code switching. Mapapansin mula sa mga ito na nagkakaroon ng pagpapalit-palit ng wika upang bigyang diin ang katangian ng mga tauhang dinadub. Ang mga tauhang nasa mataas ng uri sa lipunan ay binibigyan ng mga Ingles na dayalogo habang ang mga nasa probinsya at mahihirap ay limitado lamang sa mga kolokyal na klase ng pananalita.

Salik 4... Ang Ingles na Iskrip

Nabanggit na kanina sa bahagi ng mga tagasalin na ang ilan sa mga pagbabagong ginagawa ng mga manunulat. Ang kadalian o kahirapan sa pagsasalin ay nakadepende rin dito. Kung hindi maganda ang Ingles na iskrip maaaring maisakripisyo ang pagpapanatili ng orihinal na teksto. Kung literal ang pagkakasalin sa Ingles at kulang-kulang ito, mas malaki ang tendensiya na maiba ang nilalaman o kahulugan ng mga linya dahil kailangan itong punuan para sa elemento ng synching.

Salik 5... Ang Istasyon

Kailangan ding bigyang halaga ng mga dubber, direktor, at tagasalin ang istasyon na nagpapalabas ng mga dubbed sapagkat nagbibigay sila ng memo kung ano ang mga salitang dapat gamitin sa palabas.

Mahigpit sa pagbabantay ng pagkaka-Filipino ang ABSCBN. Nagbigay ito ng tagubilin na kung hangga't maaari ay kailangang iwasang gumamit ng Ingles o taglish. Ayon sa aming mga nakapanayam, ipinagbabawal dati kahit ang paggamit ng salitang “okay” ngunit maaari na itong gamitin sa kasalukuyan. Ipinagbabawal din nila ang pagbanggit sa mararahas, mura o malalaswang mga salita. Bukod dito, mahigpit din ang istasyong ito sa synching. Ang tagapamahala rin nila ang nagpapasiya kung aling mga programa ang dapat ilagay sa ere at aling mga boses ang dapat palitan.

Kung ikukumpara sa naunang istasyon, mas maluwag ang GMA sa paggamit ng Ingles at Taglish. Hindi rin ito ganoon kahigpit sa synching. Sa kabilang banda, ipinagbabawal din nila ang paggamit ng masasamang salita katulad ng mga nabanggit kanina.

Salik 6... Ang mga Dubber

Katulad ng nabanggit kanina sa bahagi ng tagasalin, kailangang alam ng manunulat kung gaano siya kabilis magsalita upang mabigyan siya ng mga linyang sakto sa haba ng buka ng bibig ng tauhang kanyang dina-dub.

Bukod dito, dahil sa magkakakilala na ang mga dubber, mayroon nang nasa isip ang direktor kung sino ang kukunin niya para sa mga tauhang idadub. Bihira na lamang ang mga nagpapa-awdisyon. Ayon nga kay Sydney, mayroon na kasing sari-sariling grupo ang mga dubber kaya sila-sila na rin ang mga magkakasama sa mga proyekto.

Salik 7... Ang Oras

May epekto rin sa kalidad ng dubbing ng isang programa ang oras na inilalaan para sa produksyon ng mga programa. Kapag madalian ang trabaho, malaki ang tendensiyang madaliin ito dahil sa paghahabol ng deadline.

Sa ABS-CBN, isang araw lamang sa loob ng isang linggo ang ibinibigay na iskedyul para sa dubbing ng isang programa. Karaniwang mula 10:00am-2:00am ang ibinibigay na oras ng istasyong ito. Dahil dito, nahihirapan din ang mga dubber sa ganitong kondisyon ng trabaho. Ayon nga kay Sydney, may epekto ito sa pisikal na kapasidad ng mga dubber.

Salik 8... Ang Mga Taong May Kaugnayan sa Aspetong Teknikal

Pagkatapos na makapagsalita ang isang dubber ng kanyang linya, nire-record na ito ng *technician* sa Pro Tools. Bukod sa pagre-record, siya rin ang nagbubura ng mga maling linya, at *i-rewind* ang mga eksena kung hinihingi ng pagkakataon tulad ng pagkakamali ng dubber.

Pagkaraan ng mismong dubbing, lalapatan ang programa ng mga kaukulang tunog sa proseso ng *mixing*. Dito, nilalagyan ng mga engineers ng angkop na sound effects at kung ano pang mga musika ang video. Mahalaga sa bahaging ito na mabalanse ng engineer ang mga nai-record sa dubbing at ang nilagay niyang mga tunog. Sa kabilang banda, may mga pagkakataong hindi nababalanse ang dalawa kaya minsan ay umuusadang pagkaka-dub. Maaaring hindi na maging sync ang mga linya bunga nito. May mga pagkakataon ding hindi na marinig ang mga salita.

Susunod naman dito ang proseso ng editing kung saan pinipili ng editor ang mga eksenang ipalalabas ng istasyon. Dito rin nilalagay ang mga patalastas na isasama sa programa.

Kung gayon, masasabing kailangang may magandang koordinasyon ang mga direktor sa mga technician, engineers at editor bukod sa paggabay niya sa mga dubber at tagasalin upang maging maganda rin.

Ang Pagkilos = Muling paglikha ng Imahe ng mga Tauhan

Bilang sintesis, upang muling malikha ang imahe ng mga dina-dub na tauhan, kailangang ng pagtutulungan ng tatlong pangunahing aktorng nabanggit. Mahalagang magampanan nila ng maayos ang kanilang papel sa produksyon ng programa habang isinasaalang-alang ang mga salik na natalakay.

Ang elemento ng synching ang pinakapangunahing susi upang magkaroon ng ilusyon na normal na nagsasalita sa wikang Filipino ang isang banyagang tauhan sa pamamagitan sa pagsabay ng dayalogo sa buka ng bibig nito. Kaakibat ng proseso ng synching ang dayalogo at atake sa mga linya sa layuning ito. Nakasalalay din sa dalawang ito ang pagiging natural ng kumbersasyong magaganap sa palabas.

Sa kongkreto, mahalaga ang papel ng boses at pamamaraan ng pananalita upang bigyan ng buhay at tamang emosyon ang tauhan. Sa pamamagitan ng mga ito, naisasalarawan ang ang kanyang katangian. Natalakay na ito sa bahagi ng pangatlong salik kung saan inilahad na may mga kumbensyon sa pamamimili ng boses at paraan ng pananalita nito.

Bilang karagdagan sa kontribusyon ng boses sa karakterisasyon ng mga tauhan, binanggit sa pananalita ni N. Tolentino:

... kung ang boses, alam mo kung scheming e, kapag ang boses ng tauhan... It will help you parang... the audience,... it will give the audience kung anong klaseng pagkatao ito, ang karakter na ito. Kase may mga tunog tayong alam e... Not just boses. Emotion yon,... Kasi kung galit na galit yung pinapanood mo tapos ang pagkasabi mo lang ito, walang kwenta. Panget!... Kung halimbawa naman, yung aktor, hindi marunong umarte, ang pinakaano na lang namin don, napaganda namin yung pagkakasabi na hindi nman mas maarte pa yung boses kaysa dun sa aktor. Kailangan bagay. (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Ayon din sa kaniya, mahalagang tapatan ng tamang pag-arte ng mga tauhan sa pamamagitan ng dubbing. Sa kaso ng Paloma kasi magagaling daw ang aktor at kung hindi maibibigay ng mga dubber ang tamang emosyon, magkukulang sila at maaaring hindi na maganda ang kalidad ng buong programa.

Maging ang konsepto man ng wikang gagamitin sa partikular na tauhan ang ay may inpluwensiya sa imahe ng tauhan. Katulad ng nabanggit na kanina sa pangatlo ring salik, nagkakaroon ng pagkakakilanlan ang mga tauhan mula sa uri ng wikang sinasambit nito. Dagdag ni Balandra, *“if it were not for the words kasi you can’t build the character”*. Nakakatulong din ang dayalogo sa karakterisasyon ng mga tauhan bukod sa biswal na representasyon nito katulad ng pananamit.

Gayunpaman, may mga limitasyon din ang mga aktor sa pagpili ng mga salita. May mga bagay siyang dapat isaalang-alang tulad ng memo ng mga istasyon at ang kanyang moral at sosyal na responsibilidad sa mga manonood. Sa mga pagkakataong may mararahas o malalaswang eksena, nagagawa nilang *pagaanin* ang mga ito sa pamamagitan ng pagpapalit dito ng mga salitang tanggap ng mga manonood.

Bukod sa maaaring mapagaan ng salin na dayalogo ang ilang madudugong eksena, maari ring maisa-kotenksto sa Pilipinas ang sitwasyon sa mga pagkakataong hindi mauunawaan ng mga manonood ang konteksto ng sinasabi sa orihinal na wika ng palabas.

Sa pangkalahatan, malaki ang impluwensiya ng tatlong pangunahing mga aktor sa likod ng dubbing. Ang kanilang estilo buhat ng kanilang propesyon na pinanggalingan at iba pang katangian ay may malaking ambag sa kung paano nila ginagawa ang proseso ng dubbing. Sa kabilang banda, maituturing na ang direktor ang may pinakamalaking papel sa pagkilos. Ayon nga kay Y. Tagura:

Kasi sa performance nung mga dubbers nagmamanifest dun... yung husay ng direktor... Kasi siya yung nakabantay e. Siya yung nakatutok. So pwede niyang... prerogative na ng director... kung hindi niya type yung boses na ginamit nung dubber, pwede nyang palitan para sa ikagaganda ng drama. Tapos kung makita mong tama yung mga sinasabi sa actions... yung mga ganyan, simple things, 'pag pinagsama-sama mo malaking bagay. Tapos yung sa synching, tsaka sa dictions. (personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Gayunpaman, ayon kay Sydney ang karakterisasyon pa rin ng tauhan sa pangkalatan ay nananatiling nakasalalay sa visual na representasyong nakikita ng mga manonood.

Sa kanyang pananalita:

ano yun, **pipikit ako tapos malalaman ko na lang na ganyan yung itsura nung character niya?** Di ba?.. Hindi naman kasi pipikit lang ako tapos iisipin ko yung character niya tapos ganun na.

Ang Pagsasanib ng mga Aktor:

Ang Proseso sa Pagpapalabas ng Dubbed na Programa

Sa bahaging ito, aming isalarawan ang buong proseso ng pagpapalabas ng mga dubbed na programa upang maunawaan ang kabuuang larawan sa produksyon nito.

Bago natin napapanood ang mga isinalin sa Filipinong programa sa telebisyon, mahabang proseso muna ang pinagdadaanan nito upang makalikha ng dubbed na bersyon mula sa orihinal. Sa proseso ng produksyon, kinakailangan ng lubusang pagkakaintindihan sa pagitan ng mga dubber, tagasalin, at direktor dahil mahalaga ng komunikasyon upang higit na maging matagumpay ang kanilang proyekto.

Sa kaso ng mga dubbed na programa sa ABS-CBN, ang materyal na gagamitin ay nanggaling sa istasyon. Dahil sila ang prodyuser, nasa kanilang pagpapasya rin kung kanino mapupunta ang proyekto. Katulad na ng nabanggit, kapag nasa kamay na ng direktor ang iskrip, pag-aaralan niya ito upang makapagbigay ng tamang oryentasyon sa mga tagasalin ng programa sa Filipino. Gagawin na ngayon ng manunulat na isalin at i-presync ang iskrip. Maaaring may awdisyong maganap sa paghanap ng boses o kaa-naman ay kilala na ng direktor kung sino ang kanyang kukunin. Pagkaraan ng *casting*, magkakaroon ng paunang episode ang produksyon bago ito dalhin sa mga nakatataas na opisyal ng istasyon. Sa pagkakataong ito malalaman kung ano ang kahihinatnan ng programa. Kung ito ay nagustuhan ng prodyuser, ipagpapatuloy ang pagpapalabas nito. Kung hindi, natural na hindi na ito maipapalabas. May pagkakataon namang may

kailangan lamang na baguhing ilang bagay tulad ng boses. *Nabaryl* ang tawag ng mga dubber kapag nasita ang kanilang casting.

May dalawang klase ng dubbing. Ang una ay *analog* kung saan may dalawang tracks lang sa studio. Samakatuwid, kinakailangang magsabay sa booth ang lahat ng magda-dub sa isang eksena. May kahirapan dito dahil kapag may isang dubber na nagkamali, kailangang ulitin ng lahat ang kanilang linya sa buong eksena. Sa kabilang banda, Pro Tools naman ang gamit kadalasan sa kasalukuyan kung saan bawat isang tao ay may sariling track. Dito, maaaring mag-isa munang mag-dub ang isang talento kahit binubuo pa ng napakaraming tauhan ang isang eksena.

Pagkatapos na makapagsalita ang isang dubber ng kanyang linya, nire-record na ito ng *technician*. Bukod sa pagre-record, siya rin ang nagbubura ng mga maling linya, at *i-rewind* ang mga eksena kung hinihingi ng pagkakataon tulad ng pagkakamali ng dubber.

Hindi sa dubbing nagtatapos ang paglalapat ng mga kaukulang tunog. *Mixing* na ang susunod dito. Sa prosesong ito, nilalagyan ng mga engineers ng angkop na sound effects at kung ano pang mga musika ang video. Mahalaga sa bahaging ito na mabalanse ng engineer ang mga nai-record sa dubbing at ang nilagay niyang mga tunog. Sa kabilang banda, may mga pagkakataong hindi nababalanse ang dalawa kaya minsan ay umuusadang pagkaka-dub. Maaaring hindi na maging sync ang mga linya bunga nito. May mga pagkakataon ding hindi na marinig ang mga salita.

Susunod naman dito ang proseso ng editing kung saan pinipili ng editor ang mga eksenang ipalalabas ng istasyon. Dito rin nilalagay ang mga patalastas na isasama sa programa.

Kung gayon, masasabing kailangang may magandang koordinasyon ang mga direktor sa mga engineers at editor bukod sa paggabay niya sa mga dubber at tagasalin.

Iba naman ang kaso ng GMA 7 at iba pang istasyon. Wala itong sariling recording studio. Bumibili lamang ito ng mga programa sa mga independent na studio tulad ng Alta.

IKALAWANG ANTAS:**Ang pag-alam sa kapaligiran ng dubbing sa pamamagitan ng obserbasyon**

Ang ABS-CBN ang institusyong nagpasimula ng pag-aangkat ng mga programang kartun mula sa ibang bansa at pagsasalin at pagda-dub sa wikang Filipino. Una nga rito ang *Cedie: Ang Munting Prinsipe* na sinundan ng marami pang ibang dubbed na programa hanggang sa kasalukuyan. Sa kadahilanang ito, pangunahing naisip ng mga mananaliksik ang bumisita at mag-obserba sa naturang istasyon.

Dahil sa makailang ulit na bumisita ang mga mananaliksik sa istasyon, napag-alaman na umiinog sa iisang komunidad ang mga direktor, tagasalin at mga dubber. Kaiba sila sa mga artistang napapanood natin sa telebisyon na kung saan karaniwang eksklusibong lumalabas sa iisang istasyon. Ang ganitong pangyayari dahil sa ang mga dubber ay karaniwang nagtatrabaho sa magkakaibang programa mula sa iba't ibang istasyon. Karaniwan sa kanila ay hindi regular na empleyado ng istasyon.

Deskripsyon sa mga Studio. Bukod sa nabanggit, kaiba sa mga istasyon ang ABS-CBN dahil may sarili itong recording studio para sa pagda-dub ng mga programa – ang mga Recording Studio B, C at E. Ang bawat studio ay nahahati sa dalawang bahagi. Sa isang bahagi naroroon ang direktor, technician at iba pang dubber na hindi pa nakasalang. Ang nasa kabilang kuwarto naman ay ang dubbing booth kung saan isinasalang ang magda-dub.

Kung magkahiwalay ang nagda-dub at ang direktor at technician, paano sila nagkakaunawaan? Sa recording studio B, nakikita ng direktor ang nakasalang na dubber dahil transparent naman ang naghihiwalay sa kanila. Naipararating ng direktor o ng technician ang kanyang mensahe sa dubber sa pamamagitan ng pagsigaw at pagsasalita na naririnig naman sa kabilang kwarto at ng mga di-berbal na komunikasyon katulad ng pagsenyas. Ganito rin ang sitwasyon sa recording studio C. Iba naman ang sitwasyon sa recording studio E. Dito, may TV monitor kung saan nakikita ang nakasalang na nagda-dub.

Pangunahing layunin ng obserbasyon na malaman at maintindihan ang proseso ng komunikasyong namamagitan sa pagitan ng mga bumubuo sa produksyon. Mahalagang malaman ang proseso sa kadahilanang ito ang pundasyon ng muling paglikha ng mga imahe ng mga tauhan sa isang dubbed na programa. Dagdag pa rito, nais din ng mananaliksik na bigyan ng konkretong halimbawa ang mga naibahagi ng mga nakapanayam na bumubuo sa produksyon.

Binigyang-pansin din ang mga pagbabagong isinasagawa sa proseso na mismo ng dubbing. Una, tiningnan ang kaibahan at pagkakatulad ng orihinal na boses ng tauhan at ang ‘bago’ nitong boses na isinagawa ng dubber.

Sa kaso ng *Rave*, napansin na karaniwang mas maliit ang orihinal na boses ng mga tauhan kaysa sa mga idinub ng mga boses. Dahil nga ang nasabing palabas ay nagmula sa bansang Hapon, iba ang aksent at tono ng pagsasalita ng mga tauhan sa dubbed na bersyon. Mabibilis magsalita ang nasa orihinal na teksto samantalang sa bersyon sa Filipino, mas malumanay at may diin sa emosyon.

Maituturing na mahalagang salik ang bansa kung saan inangkat ang isang dubbed na programa. Sa mga telenovela na buhat sa bansang Venezuela, kapansin-pansin ang mabilis na pagsasalita ng mga tauhan. Kung magkagayon, kinakailangan na sabayan din ito ng mga dubber. Sa kaso naman ng mga telenovelang buhat sa Mexico, mas nahahawig ito sa paraan ng pagsasalita ng mga Filipino dahil mas mabagal magsalita ang mga taga-Mexico kaysa sa mga taga-Venezuela.

Ikalawa, pinansin din ang pagbabagong ginagawa sa mga linya ng iskrip upang umangkop sa buka ng bibig ng tauhan. Sa isang obserbasyon sa dubbing session ng *Trapp Family Singers*, mailalahad ang sumusunod na halimbawa ng proseso ng pagbabago:

1. “May gusto ka nga kay Ms. Maria.”
2. “May gusto ka nga sa kanya.”
3. “May gusto ka nga sa kanya, nakikita ko.”
4. “May gusto ka nga sa kanya, nararamdaman ko.”

Tingnang mabuti ang pagbabago sa konstruksyon ng mga pangungusap. Mula sa orihinal na linya (1) pinalitan ang pangalang *Maria* ng *kanya* (2). Bagama't hindi naman lubusang nabago ang nilalaman ng pangungusap, masasabi pa rin na may nalikha pa ring bago. Ang pagdadagdag ng mga salitang “nakikita ko” o “nararamdaman ko” ay nakapagpatindi sa bigat ng linya, bukod pa sa magkaibang bagay ang salitang “nakikita” sa “nararamdaman”.

May iba pang naobserbahang pagbabago sa linya tulad ng “bitiwan mo ‘ko” patungo sa “pabayaang mo ‘ko”. Isa pa'ng naobserbahan ay nakuha mula sa dubbing session ng *Paloma*:

1. “Kailangan kong damhin ang dalamhati at kalungkutan.”
2. “Kailangan kong isipin ang nangyaring ito sa atin.”

Binago mula sa una ang linya upang pagaangin ang eksena dahil masyado namang madrama ang naunang pangungusap. Kung titingnan, maituturing din na mas normal na sinasalita ang ikalawang pangungusap kung ikukumpara sa nauna. Isa itong halimbawa kung paano isinasalang-alang ang paglabas nang natural ng mga linya ng tauhan.

Ikatlo, tiningnan din ang nagaganap na komunikasyon sa pagitan ng bumubuo ng produksyon sa loob ng dubbing booth. Kasama dito hindi lang ang koordinasyon na nagaganap sa pagitan ng direktor, technician at nakasalang na dubber kundi pati na rin ang mga komentong nagmumula sa iba pang nasa booth. Tingnan ang halimbawa sa ibaba kung paanong nakakaapekto ang mga komento sa paraan ng pagganap ng nagdadub.

Gumaganap kay Xi Men : Hoy, San Chai!...hardworking virgin!
(isang dubber at tagasalin) : (tumatawa) Parang...”may bruhang virgin
(‘yung hardworking virgin)...” Linawin mo...
Technician: “Ano daw? ... Parang pinagsamang ‘bird’ at saka
‘gin’.”
(tawanan)

Mapapansin na maaaring makaapekto ang mga komento ng mga kasama nito sa dubbing sa karakterisasyon ng tauhan.

Batay rin sa obserbasyon mas naging malinaw kung gaano kahalaga ang papel ng director ng dubbing. Siya lagi ang may huling kapasyahan sa tuwing may nagda-dub. Siya ang nagsasabi kung tama ba ang emosyon na binigay ng dubber, o kung kailangan pa’ng dagdagan o bawasan ang kanyang tinurang linya. Pansinin ang sumusunod na palitan ng pangugusap ng dubber at direktor:

Dubber : *“Ako naman, wala akong nararamdamang saya.”*
Direktor : *“O, lungkutan mo naman kung wala siyang nararamdamang saya”.*

Nalaman din ang atityud na mayroon ang mga bumubuo sa produksyon. Sa kaso ng mga dubber, mayroong “malikot” kapag nagda-dub. Ibig sabihin nito, maraming galaw siyang isinasagawa kaalinsabay ng kanyang pagsasalita. Mayroon namang hindi na kinakailangang gumalaw kapag nagda-dub. Iba-iba rin ang atityud nito kapag may hindi makuhang tamang pag-atake sa linya o kung kaya ay nabubulol.

Sa isang pagkakataon na nag-observa ang mga mananaliksik sa dubbing session ng isang Spanish telenovela, napansin na hindi maiwasan na mapamura ang isang dubber kapag siya ay nagkakamali. Sa bawat linya, hindi mabilang kung ilang ulit na napamura ito.

Sa isang dubbing session naman ng isang kartun, kung ilang pagkakataon na pinaulit ang *pag-iyak* sa isang baguhang dubber dahil hindi nito makuha ang iyak na gusto ng direktor. Nandiyang bigyan siya ng kung anu-anong sitwasyon ng mga kasamang dubber at direktor upang makuha niya ang tamang atake. Tulad sa isa pang eksena (mula naman sa isang chinovela), binigyan ng sitwasyon ang kanyang dubber ng paraan ng pag-atake sa linya, kahalintulad ng nasa ibaba:

Direktor: ‘Elong next scene, tampu-tampuhan ‘yan... (umarte kang) parang bata.

Batay din sa pagpapalitan ng kuro-kuro ng mga direktor at dubber, napag-alaman kung paano humahanap ng tamang boses sa isang tauhan. Halimbawa nito ay noong naghahanap ng babagay na boses sa nanay ni Xi Men (ng Meteor Garden). Ayon kay Mandia, “very motherly siya (nanay ni Xi Men), ‘di bagay sa kanya ‘yung matapang... Ang bagay sa kanya ‘yung malumanay...”

Sa pag-oobserba rin sa nagaganap na komunikasyon, napag-alaman rin ang mga terminong kadalasang ginagamit sa dubbing katulad ng “stretch”, “tighten”, “crowd scene”, “on”, at “off”. Higit na naunawaan ang mga nabanggit na termino dahil sa kalimitan ng paggamit nito sa dubbing studio.

Sa pag-oobserba, naging higit na malinaw ang pamamaraan kung paano ang pinagdadaanang proseso sa dubbing at pagsasalin. Bukod sa ibang kinakailangang datos ng mga mananaliksik, nagkaroon din ng bagong kaalaman na hindi na sakop sa suliranin at mga layunin sa pag-aaral. Kasama na rito ang sentimyento ng mga dubber, direktor at tagasalin. Naging pamilyar din sa industriya ng dubbing at napag-alaman ang mga pinagdadaanang hirap ng mga dubber, hindi lang sakop nito ang hirap sa pagbigkas ng mga linya o pagpupuyat.

IKATLONG ANTAS: Ang mga pamamaraan sa pagsasakonteksto at pag-aakma ng mga salin na programa

Layon ng mga mananaliksik na malaman ang kaakmaan ng isinalin at dinub na mga programa mula sa orihinal na teksto. Isinakatuparan ito sa pamamagitan ng pagsusuring tekstwal ng ilan sa mga kabanata ng *Rave*, *Meteor Garden*, *Por Ti*, at *Lupin III*.

Rave

Sa kaso ng *Rave*, humiram ng iskrip na nakasalin sa Ingles. Ang titulo ng kabanatang nahiram ay “Beyond the Sky of Sorrow”. Upang malaman naman ang katumbas nito sa Filipino, inirekord ng mga mananaliksik ang partikular na kabanata ng katumbas ng nakuhang iskrip. Ang titulo nito sa dubbed na bersyon ay “Ang Nalimot na Pagkakaibigan”. Sa titulo pa lamang, mahihinuha na hindi literal ang pagkakasalin. Ang titulo sa Ingles ay mas malawak dahil maraming bagay ang maaaring ipakahulugan dito, samantalang sa salin sa Filipino, mas konkreto kung nais ipakahulugan ng tagasalin.

Mapapansin na sa mga anime tulad ng *Rave*, maraming salita ang pinananatili. Halimbawa nito ang mga sumusunod: *Desperado bomb*, *Melforce*, *Darkbrain*, *Monster Prison* at *Demon Guard*. Mapapansin na ang karamihan dito ay mga pwersang panlaban ng bida o ng kontra-bida.

Napansin na sa ginawang pagsusuri sa partikular na kabanata ng *Rave*, hindi masyadong naging mapaglaro ang mga nagsalin sa Filipino. Walang maituturing na radikal na pagbabago mula sa orihinal na teksto. Gayunpaman, may mangilan-ngilang linya ding nabago tulad ng nasa ibaba:

Talaan 6. Pagkukumpara sa mga Ingles at Filipinong Linya sa *Rave*

Ingles na Iskrip	Iskrip sa Filipino
------------------	--------------------

Elie: Papa! Are you all right? Gale: I caught a big one good.	Eli: Ginoong Gino aalis na po ba kayo? Gale: Huwag mo kong alalahanin. Kaya ko ang sarili ko.
Haru: Explosion!	Haru: Hindi ka magtatagumpay.

Mapapansin na magkaiba na ang mensaheng ipinaparating ng idinub na linya mula sa salin nito sa Ingles.

Napansin rin na ginagawang hindi masyadong marahas ang sinaling linya sa Filipino kung ikukumpara sa pinagbatayang Ingles na iskrip. Isang halimbawa nito ang nasa ibaba:

King: Humanda ka sa'kin!

King: Heh. Die!!

Mahihiwatigan na pinagagaan ang mga termino batay sa target na manonood ng Rave at ito nga ay ang kabataan.

Mas mahaba at detalyado ang pagkakalahad ng linya sa isinalin sa Filipino. Marahil ito ay upang maisabay sa buka ng bibig ng tauhan. Isang halimbawa nito ang sumusunod:

Haru: This is bad. We've already used up all our strength. Who expected him to power up now?

Haru: Binuhos sa limot ng nakaraan. Hindi naman namin inaasahan ang nangyari. Hindi dapat mangyari ito. Ang tanging balak ko lang ay pigilan ka sa ginagawa mo.

Por Ti (For You)

Sa kaso naman ng *Por Ti*, isang Spanish telenovela, nakakuha ng iskrip sa Ingles na may katumbas na salin sa Filipino, subali't hindi kumpleto ang salin. Gayunpaman, naging kapansin-pansin kung paano isinalin ang sumusunod na linya:

Talaan 7. Pagkukumpara sa mga Ingles at Filipinong linya sa Por Ti

(1) Cesar: What is it? What are you doing here?	(1) Cesar: Hayop ka!
(2) Cesar: And you a scoundrel! Antonio: -----	(2) Cesar: Nasisiraan ka na ng ulo! Antonio: (Ad lib) Ikaw 'yon! Ad lib: Tama na...tumigil na kayo! Ah...

Kapansin-pansin na malayo ang salin sa Filipino mula sa Ingles. Ang ganitong pagsasalin ay upang higit na pabigatin ang eksena sa programa.

Lupin

Bagama't hindi na napapanood ang *Lupin III* sa telebisyon sa kasalukuyan, interesante rin itong suriin at pag-aralan. Ito'y sa kadahilanang kaiba ito sa ibang dubbed na programa na kung saan hangga't maaari ay pinananatili ang orihinal na mga linya. Sa kaso ng *Lupin III*, naging

mapaglaro ang mga taga-salin. Ayon kay M. Repuyan, isa sa mga tagasalin ng iskrip ng programa:

...si Detective Zenigata (tauhan sa Lupin III), ang character niyan talaga, although ang Lupin itself ay comedy talaga, pero ‘yung character ni Zenigata dun sa Lupin, ‘pag nabasa mo ‘yung English lines nun, ‘yung English translations, hindi siya ganung ka-comedy. Walang masyadong humor na sinaksak ‘yung translator o ‘yung Hapon...(personal na komunikasyon, Setyembre 17, 2003).

Napatunayan ng mga mananaliksik na marami ngang isinagawa ang mga nasa likod ng programa. Tulad nga ng nabanggit na, nagawa nilang baguhin ang karakterisasyon ni Detective Zenigata, mula sa pagiging seryoso patungo sa pagiging ‘kenkoy’ o kakatwa. Tinatawag pa nga siyang *depektib* ni Lupin. Batay sa nahiram na iskrip (Lupin Special: “Pursuit of Harimao’s Treasure” na sinalin ni Repuyan), maaaring i-klasipika kung paano naglalaro ng mga salita ang mga tagasalin.

Sa kaso ng programa, layon ng tagasalin na makaugnay ang mga manonood sa kanilang pinapanood na programa. Samakatuwid, gumagamit ng iba’t ibang pamamaraan upang mas maiangkop sa konteksto ng Pilipinas ang dubbed na programa. Kabilang sa mga pamamaraang ito ang paggamit ng *Taglish*, paggamit ng terminong “bading”, paghango sa patalastas, paggamit ng ekspresyon na ginagamit lamang sa Pilipinas, paghango sa programang pantelebisyon, paghango sa pelikula at paghango sa mahahalagang kaganapan sa bansa.

Talaan 8. Talaan ng mga Paraan ng Pag-aangkop sa Lupin III

<i>PARAAN NG PAG-AANGKOP</i>	<i>HALIMBAWA</i>
Paggamit ng Taglish	Zenigata: ...Aba, eksakto pala itong pandagan sa takip ng noodles ko eh... <i>I've never been in this place b4! It's so beautiful!...Dis is life!</i>
Paggamit ng Terminong "Bading"	Lupin: (bading) Join tayo <i>Papa!</i> ... Lupin: (bading) Aaaay <i>ang taray!</i>
Paghango sa Patalastas	Lupin: ...Ok pala itong ganitong posisyon eh <i>I can feel it!</i> ... Lupin: Hello?... <i>Coffee na lang dear?</i>
Paggamit ng Ekspresyon na Ginagamit lamang sa Pilipinas	Zen: <i>Okey! Whatever!</i> Lupin: <i>Ngiyeh!</i> Diana: <i>chancing...</i> Lupin: <i>Ok Peace!</i> ... Lupin: ...Nagsumpaan pa nga tayo sa <i>ilalim ng puno ng aratilis!</i> Lupin: Hindi magandang balita ang nasagap ko <i>bespren.</i> Lupin: Siya 'yung nakaeroplanong <i>chikababe</i> na humagip sa atin kahapon Lupin: <i>Korek ka diyan Jigs...</i> Lupin: <i>Sweetipie, HoneyPie, Tinapay...</i>
Paghango sa Programang Pantelebisyon	Lupin: No choice na tayo eh, wala na tayong <i>lifeline</i> , kapag nag-stay ka dito tapos ang beauty mo Lupin: Mamili ka <i>ask the people, call a relative, o 50/50?</i> Archer: (off) 70/30...70 percent sa akin, 30 sa 'yo. Lupin: Ah teka Mr. <i>Christopher</i> este Mr. Archer / Lugi naman yata ako sa gusto mo, it's unfair
Pagbuo ng kakatwang mga termino	Lupin: (off) Eto pa ang makapagbagbag damdaming pelikula na pinamagatang <i>"Tahong"</i> Lupin: ... <i>"Ang pagtataksil ni Eva Patacsil!"</i> Lupin: Oo pero hwag kang mag-alala lab, may itinira ako para sa iyo/ (off) starring <i>"Rossa Naburles"</i> sa pelikulang pinamagatang <i>"Sabik sa Kwan"</i> . Lupin: Yes Mam <i>nanginginig pa</i>
Paghango sa Kaganapan sa Bansa	Zen: You have the right to remain silent! Anything u say may possibly be hearsay and could be irrelevant to the honourable judge of the <i>impeachment court</i> este supreme court, may karapatan ka rin kumuha ng atorni, meron akong kilala mura lang irerekomenda kita para bigyan ka ng discount! <i>Gusto mo ba ng noodles?</i> Adjstr: Bulala flavor ba?

Meteor Garden

Sa pagsuri ng MG, ang pinagbatayan ay ang sub-titles nito at ikinumpara ito sa inirekord na katumbas na kabanatang naka-dub sa Filipino. batay sa nakuhang datos, naobserbahan ang mga sumusunod:

- (1) Mas ginawang kakatwa ang mga magulang ni San Chai sa isinalin sa Filipinong programa. Mas mapaglaro ang atake ng linya ng dubber ng tatay ni San Chai. Dahil dito, nahigitan nito ang nakakatawa nang karakter nito. Sa nanay naman ni San Chai, kapansin-pansin na malaki ang pagkakahawig ng atake at ng mismong boses na ginamit ng dubber mula sa orihinal na tauhan. Kuha nito (dubber) pati ang pagtili, iyon nga lamang ay mas matining ang boses ng dubber kaysa sa orihinal. Isang halimbawa ang sumusunod kung saan mahihinuha na mas kakatwa ang salin sa Filipino:

Talaan 9.1. Pagkukumpara sa mga Ingles at Filipinong Linya sa Meteor Garden

<u>SALIN SA FILIPINO</u>	<u>SALIN SA INGLES</u>
Tatay: E, ano ba?	Father of San Chai: I will not eat it.
Nanay: (Pasigaw) Ano ba ang ginagawa mo?	Mother: Don't spill the food. Come.
Tatay: Pasensya na, hindi muna ako kakain.	Father: Great!
Nanay: Hayan!	Mother: We can just look at it.
Tatay: Wow! Mukhang masarap yan!	Mother and Father: Plain egg porridge!
Nanay: Hindi lang natin titingnan ang lugaw na may itlog.	Father: But mom, I suddenly have a bad feeling!
Tatay: (sasabay) Lugaw na may itlog! (Tawanan)	Mother: What?

(2) Mas maingay at mas may emosyon ang dubbed na programa kaysa sa hindi dinub. Ito’y sa kadahilanang mas mapaglaro sa linya ang mga dubber. Sa panonood gamit lamang ang sub-titles, mahihinuha na mas mabigat ang *mood* na dala ng mga tauhan, samantalang noong napanood na sa dubbed na bersyon, masasabing mas may buhay at nakakaugnay ang mga mananaliksik. Sa pangkalahatan, higit na malumanay ang pagbigkas ng mga tauhan kaysa sa mga dubber. Halimbawa nito ang nasa ibaba kung saan may idinagdag na mga linya (naka-boldfaced) na nagpatindi sa emosyon ng dubber:

Talaan 9.2. Pagkukumpara sa mga Ingles at Filipinong Linya sa Meteor Garden

<u>SALIN SA FILIPINO</u>	<u>SALIN SA INGLES</u>
<p>Tatay: Tama ka! Pero, hindi naman mahalaga sa atin ang pera. Ang importante, binigyan niya ng trabaho si San Chai. Alam ko na ang gusto niyang mangyari, gusto niya tayong magutom. Makinig ka. Ito ang aking masasabi. Hindi ko mapapayagang mangyari yon!</p>	<p>Father: Money is not the most important. The most important is she let San Chai to come back so late. She just want to starve me so I will not let her do it.</p>

(3) Hindi nagkakalayo ang pagkakasalin ng Ingles na iskrip sa Filipino. Walang masyadong napansin ang mga resertser na radikal na pagbabago sa mga linya. Sa katunayan, halos ang pagbuo ng pangungusap sa dubbed na programa ay kahalintulad ng konstruksyon ng mga linya sa pinagbatayang salin. Halimbawa nito ang sumusunod:

- (a) Nanay ni San Chai: Madilim na ang langit ... malakas pa ang hangin.
 Pero si San Chai, nasa trabaho pa rin. Bakit hanggang ngayon hidi pa siya umuuwi? (Sigaw) Papa!
- (b) Mother of San Chai: The sky is black. The wind is big. San Chai went to work. Why she still hasn't come back? Daddy, what are you doing?

Ano ba ang mas angkop – matapat, literal, idyomatik, kontekstwal, o malaya?

Batay sa pagsusuring tekstwal na isinagawa, pinakagumagamit ng malayang estilo ang programang Lupin III. Sa tantiya nga ng mga mananaliksik, lumalagpas na sa hangganan ang pagsasa-konteksto nito, dahil nagpapasok talaga ang mga tagasalin ng mga sitwasyon kung saan malayo na sa orihinal na teksto upang higit na makaugnay ang mga Pilipinong manonood sa mga linyang binabato ng mga tauhan. Pinakamagandang halimbawa nito ay ang pagbabanggit sa salitang *impeachment* sa isang linya. Pamoso ang paggamit ng terminong ito dahil sa panahong ito hinaharap ni dating Pangulong Joseph Estrada ang impeachment trial laban sa kanya.

Sa kaso ng Meteor Garden, ideomatiko ang pamamaraan ng pagsasalin dahil iniaangkop ang salin sa target na odyens, nguni't sa proseso ng pag-aangkop hindi maituturing na hindi nagiging matapat sa pinagbatayang iskrip.

Sa kaso naman ng Rave, masasabi ring ideomatiko ang paraan ng pagsasalin. Bagama't may pinapanatiling mga salita, hindi naman masasabing *malaya* ang estilo ng tagasalin.

IKA-APAT NA ANTAS:**Ang mga Manonood = Ang mga Mamamayang Sumusuporta**

Dahil sa Supremo, sa Utak, at sa mga Katipunero ay naisulong ang Katipunan. Subalit, ang pagsulong na ito ay hindi rin magiging posible kung wala ang mga mamamayang Pilipinong nakipag-alsa at sumuporta sa kanilang hangarin. Gayun din naman sa industriya ng dubbing, sa bawat tagumpay ng mga *tagalized* na programang pang-telebisyon ay nariyan ang pagtangkilik ng mga manonood na siyang nagpapatuloy sa paglago ng industriya. Sila yung mga relihiyosong sumusubaybay sa mga buhay ng mga di-makatotohanang karakter tulad nila *Dao Ming Si*, *San Chai*, *Tom Sawyer*, *Maria*, *Haru* at iba pa. Sila rin yung mga nagkikritiko sa takbo ng istorya, sa karakter ng mga tauhan, at pati na rin sa mga gumaganap na artistang iniidolo nila.

Katulad nga ng nabanggit kanina, isa sa mga salik na isinasang-alang sa proseso ng pagsalin at dubbing ay ang uri ng mga manonood batay sa klase ng palabas. Karamihan sa mga nakapanayam naming mga sumusubaybay sa mga *tagalized* na programa ay mga estudyanteng nasa edad na 13 hanggang 21, at mga propesyonal na may gulang na 22 hanggang 29. Mayroon rin kaming isang *respondent* na 75 taong gulang na ay nanonood pa rin ng telenovelas.

Dahilan sa Panonood. Nang tinanong namin ang isang grupo ng mga kabataan kung bakit nila gusto ang anime, ang tanging naisagot lamang nila ay dahil sa nakakaaliw ito at nakakatawa ang mga tauhan dahil sa pagiging “makulit” at “kenkoy” nila.

Sa amin namang kapanayam sa mga manonood ng mga *telenovelas/chinovelas*, karamihan sa mga sagot nila kung bakit nila gusto ang mga *tagalized* na programa ay dahil sa nakakaaliw at kakaibang istorya nito. Dahil sa kaibahan ng kultura at *setting*, nagtataglay ito ng sariwang *storyline*, kaiba sa balangkas ng mga lokal na *soap operas* ngayon. Gayundin, ang mga dayuhang aktor at aktres na ngayon pa lamang nakikita sa lokal na telebisyon ay isa ring dibersiyon mula sa tipikal na nakikita at napapanood natin. Ang ilan naman ay naayang manood ng *chinovelas* dahil sa mga naggagwapuhang mga aktor tulad ng sikat na sikat na *F4* ng Meteor Garden. Ang ibang mga kalalakihan naman ay nahikayat ding manood ng mga Mexican at Spanish *telenovelas* dahil sa naggagandahang mga aktres. Samatalang ang iba naman ay nanood lamang dahil sa *curiosity* sapagkat halos lahat na ng kanilang mga kaibigan ay pinag-uusapan ito, at di naglaon ay naadik na rin.

Mapapansin na may pagkakatulad ang mga resultang ito sa mga nakaraang pag-aaral (Del Rosario, 1997; Laguilles, 1997; Parra, 2001; Puno, 1997; Peralta, 1998). Nagustuhan ng mga manonood ang istorya maging ang mga aktor sa mga palabas na nabanggit.

Subtitling vs. Dubbing. Sa kaso ng Meteor Garden na kinabaliwan ng mga Pinoy, nagkalat ang mga DVDs at VCDs ng nasabing telenovela. Karamihan sa mga ito ay nakarecord hindi sa *dubbed version* kundi sa kanyang orihinal na awdyo na may *subtitles* na kasama. Ayon sa iba, mas epektibo raw ang *subtitles* sapagkat nagkakaroon ang mga manonood ng kalayaang maglagay ng sarili nilang boses gamit ang kanilang mga imahinasyon habang binabasa ang salin. Bukod pa dito, hindi raw naisasakripisyo ang totoong konteksto ng palabas dahil walang ginagawang alterasyon sa dayalogo at wika nito.

Marahil ay ito rin ang dahilan kung bakit marami pa rin ang mas gusto ang dubbing bilang paraang ng pagsalin. Bukod kasi sa hindi mo na kailangang magbasa, at ang dapat mo lang gawin ay manood at makinig, nagiging makatotohanan din daw ang pagganap sapagkat mas nabibigyang pansin ang *acting* ng mga tauhan. Dahil din sa paglapat ng wikang Filipino sa buka ng bibig ng mga tauhan, nagkakaroon ngayon ng tinatawag na “pinoy touch” ang mga telenovelas/chinovelas na ito, na parang nagiging Pilipino na rin ang mga tauhan. At kahit minsan ay nakakatawang tignan yung mga dayuhan na nagsasalita ng tagalog (Soriano), isa rin itong kadahilanan kung bakit nahuhumaliw ang mga tao sa ganitong klase ng palabas.

Boses. Sa pag-intindi sa storya, pagbuo ng imahe ng mga tauhan, at pagsukat sa kalidad ng mga tagalized programs, mahalaga ang pagiging angkop ng boses at dayalogo sa karakter ng tauhan. Ayon sa ilang mga *respondents*, ang boses daw ang nagbibigay ng karakter lalo na kapag bagay ito sa tauhan.

“Nadadala ng boses ang karakter ng mga tauhan sa kwento.” – Christine, 21

“The voice could either make or break the character.” – Mae, 22

“Ang boses ang nagbibigay emotion sa translation at dubbing.” – Coke, 28

“Ang boses ang naglalarawan sa katauhan ng karakter.” – Benjamin, 19

Mula sa mga panayam, sinikap naming alamin ang kaangkupan ng boses sa karakter ng mga pangunahing tauhan sa ilang mga popular na chinovelaso telenovelas at cartoons o anime ngayon.

Masasabing matagumpay ang ilang mga produksyon ng dubbing sa paglalapat ng angkop ng boses sa mga tauhan ayon sa kanilang imahe at personalidad. Halimbawa, Si Dao Ming Shi na sa orihinal na konteksto ay may imaheng mayaman at mayabang ay binigyan ng boses na malalim at malaki upang suportahan ang kanyang imahe. Si San Chai naman ay nilapatan ng malambing ngunit may pagkamatapang na boses upang maipalabas ang katangian niyang palaban.

Samantala, mayroon din namang ilang mga nabanggit na hindi raw akma ang boses. Sa kaso ni Johnny, ang bidang lalaki sa telenovelang *Endless Love*, hindi raw bagay ang boses niya sa kanyang personalidad sapagkat ang inilapat sa kanya ay may pagka-matanda na ang dating. Si Shirley din, ang kontrabida sa parehong telenovela, ay hindi rin daw nabigyan ng angkop na boses sapagkat nagtataglay dapat siya ng mataray at palaban na imahe ngunit ang boses niya ay parang maamo ang dating. Ganunpaman, sa kabuuan ay halos lahat ng iba pang tauhang nabanggit ay sinasabing nalapatan ng angkop na boses ayon sa kanyang pagkatao at katangian. Narito ang iba pang mga resulta ng mga panayam.

Talaan 10. Kaangkupan ng Boses sa Karakter sa mga Pinapanood na Programa

Programa	Tauhan	Trait/Description	Kaangkupan: Bagay ba?	Katangian ng Boses at Delivery ng Linya
Meteor Garden	Dao Ming Si	Mayabang, astig, gwapo, <i>delicious</i> , mysteryoso	Oo	lalaking-lalaki, malalim, malaki, buo, malinaw
	San Chai (bidang babae)	palaban, may prinsipyo, mahirap	Oo	palaban, matapang, malambing
	Huaze Lei	gwapo, tahimik, seyoso, parang boring	Oo	seryoso, boring
	Meizuo	party freak, <i>pacifier</i> , <i>carefree</i> , mayabang	Oo	maangas, lalaking-lalaki
	Xi Men	Player	Oo	smooth, soothing, lalaking-lalaki
	Qing He	mabait, kwela, kenkoy	Oo	Kenkoy
	Xiao Yu	mabait, pranka	Oo	Mahinhin
	Nanay ni San Chai	makulit	oo	matining, lively, minsan nakakaasar
	Taty ni San Chai	medyo tatanga-tanga, hindi tipikal na ama	Oo	kenkoy, engot
Paloma	Paloma (bidang babae)	maganda, matalino, marunong manindigan, mabuting anak	Oo	palaban, malinaw,
	Diego (bidang lalake)	mayaman, gwapo, seloso, macho	Oo	lalaking-lalaki, malalim, buo
	Bellemise (kontrabida)	laging may balak na kasama, suplada	Oo	Mataray
Daniela	Daniela (bidang babae)	mabait, maganda, matalino	Oo	maamo, malinaw
	Mauricio	gwapo, mayaman, matalino	Oo	lalaking-lalaki, malalim, buo
	Paula	Sakim	Oo	mataray, suplada
I Love Cindy	Cindy (bidang babae)	cute, matapang	Oo	Palaban

Endless Love	Jenny (bidang babae)	matalino, maamo	Oo	Mahinhin
	Johnny (bidang lalaki)	Tahimik	Hindi	matanda yung boses
	Shirley	mataray, palaban	Hindi	Maamo
Von Trapp Family Singers	Maria (bidang babae)	Maliit	Oo	maliit din
	Hedwick	Palaban	Oo	Mataray
	Yvonne	Maarte	Oo	halatang "plastic"
	Dona Matilde	matanda na	Hindi	malaki, parang hindi matanda
Tom and Huck	Tom and Huck	Makukulit, pilyo	oo	makukulit, masayahin

Sterrotypes. Kung susuriin, hindi lamang ang mga tao sa likod ng dubbing ang nagtatakda ng mga stereotypes sa boses. Napapansin din ng mga manonood ang mga karaniwang boses na ginagamit sa partikular na katangian ng mga tauhan. Ang mga sumusunod ay ang mga stereotypes na napansin ng taong kinapanayam namin.

Talaan 11. Stereotypes ng Boses ayon sa Manonood

<i>Katangian ng Tauhan</i>	<i>Karaniwang Boses na Ginagamit</i>	
Ayon sa papel na ginagampanan	bidang lalaki	Maganda, maliwanag, buo, mababa, seryoso, bedroom voice, walang pumipiyok, matalino
	bidang babae	soft-spoken pero may force, firm pero sweet, hindi matinis
	Kontrabida	mataas, nanunuya, nanlilisik, serious, parang galit lagi, nakasigaw, scheming ang dating, maalingasngas
Itsura	Gwapo	husky, gwapo voice din, malalim, lalaking-lalaki
	Sosyal	pa-english effect, may tawang pormal, cold, refined, parang class din
Posisyon sa Pamilya	Ina	mahinahon, seryoso
	Ama	authoritative, malalim ang boses, seryoso, mababa
Ugali	makulit na batang babae	masayahim, kwela, maingay
	makulit na batang lalaki	masayahin, matinis, parang ipit na ipit
	good girl	Mahinhin, pamartyr effect
Lokasyong pinanggalingan	Probinsyano/a	kenkoy, may punto, nagmamali-mali

Dayalogo. Sa kabilang dako, ang wika at dayalogo rin ay may mahalagang bahagi sa pagbuo ng imahe ng tauhan sa kwento. Ang pagiging angkop ng mga dayalogo ay binabatay unang una, gaya ng nabanggit, sa uri ng programang dinadub. Kumbaga, ang wika at dayalogo sa mga cartoons at anime ay nararapat lamang na medyo mababaw para madaling intindihin ng mga bata. Sa mga telenovelas naman, seryoso dapat ang mga linyang ginagamit. Pangalawa, binabatay din ito, katulad ng boses, sa karakter ng tauhan. Pangatlo, ang dayalogo ay inaangkop din sa paraan ng pagpapahayag nating mga Pilipino.

“The dialogue really spells the difference. It makes me relate with the character better.” – Aileen, 22

“Adjusted dapat ang dialogue sa ways ng pananalita natin.” – Christine, 21

“Mas nakakarelate ka sa tauhan kung ang dialogue mo ay akma sa karakter” – Benjie, 19

Sa kabuuan, ang salin na dayalogo at atake at ang boses ay may malaking impluwensiya sa mood ng eksena batay sa pamamaraan ng pagbitiw ng linya at bigat ng dayalogo.

Talaan 12. Mood ng Eksena, Boses at Dayalogo.

<i>Mood</i>	<i>Katangian ng Boses at Dayalogo</i>
masaya	kenkoy, lively, high-pitched/mataas ang tono, festive, nakakatuwang mga linya, pa-cute
madrama	mababa ang volume, boses garalgal, parang naiiyak, malungkot na mga linya
galit/nag-aaway	seryoso ang boses, puno ng emosyon at tension, forceful, mataas, galit
seryoso/may trahedya	may tension ang boses, parang may problema/conflict ang dating, malungkot na boses
romantic	malalim, parang nang-aakit/nanglalandi

“Nasa dubbing at pagsasalin nakasalalay ang pagkagusto ng manonood sa istorya.” –Aileen, 22

Narinig natin mismo mula sa mga manonood ang kahalagahan ng dubbing at pagsasalin sa mga telenovelas, at ng pagiging angkop ng dayalogo at boses sa karakter ng tauhan. Ayon na rin nga kay Aileen, nasa dubbing at pagsasalin ang pagkagusto ng manonood sa istorya. Ang mga salik na ito ay tunay ngang kritikal sa kabuuang kalidad ng isang *tagalized* na programa.

Ngunit higit pa sa kaaliwan at ikasasaya ng mga manonood, mahalaga ring bigyang pansin ang ambag ng dubbing sa wikang Filipino. Bagama’t may ilang mga nagsasabi na hindi naman umuunlad ang kaalaman sa sariling wika ng mga manonood sa pamamagitan nitong mga *tagalized* na programang ito, hindi pa rin maipagkakaila na sa maraming pagkakataon ay mas naaappreciate ng mga tao ang ating lenggwahe sa pamamagitan nito.

*L*agom at *K*onklusyon

Sa pag-aaral na ito tungkol sa kung paano muling nalilikha ang mga imahe ng mga tauhan sa mgaangkat na programa sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin at sa pagtingin ng mga manonood sa ganitong karakterisasyon, tinangka ng mga mananaliksik na matugunan ang mga nakasaad na layunin:

1. ilahad ang mga gampanin ng mga direktor, taga-salin at dubber sa produksyon ng dubbed na programa;
2. tukuyin ang mga salik na isinasaalang-alang ng mga direktor, taga-salin at dubber sa produksyon ng dubbed na programa;
3. malaman kung paano nakatutulong ang boses at pamamaraan ng pagbigkas dito sa karakterisasyon ng mga tauhan sa mga dubbed na programa;
4. malaman kung paano nakatutulong ang salin na dayalogo sa karakterisasyon ng mga tauhan sa mga dubbed na programa;
5. malaman kung gaano kaakma ang dubbing at pagsasalin ng mgaangkat na programa sa wikang Filipino; at
6. malaman ang pagtingin ng mga manonood sa karakterisasyon sa mga programa sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin

Inihanay ng mga mananaliksik ang kanilang mga datos mula sa pagsusuring tekstwal, obsebasyon, panayam sa grupo at mga indibidwal sa tatlong teorya: a) semiotika ni Ferdinand de Saussure; b) akomodasyon ni Howard Giles; at c) dramatismo ni Kenneth Burke.

Ito ay upang: 1) matalakay kung paano nakatutulong ang dubbing at pagsasalin sa karaterisasyon ng mga tauhan; 2) ilarawan ang proseso ng dubbing; 3) tingnan kung gaano kaakma ang mga dubbed na programa; at 4) ilarawan kung paano tinitingnan ng mga manonood ang ganitong karakterisasyon.

Ang mga datos na nakalap ay sinuri din base sa mga nakuhang literature o mga nakaraang pag-aaral.

Sa kabuuhan, dalawang tanong ang nais na masagot ng mga mananaliksik:

1. **Paano muling nalilikha ang imahe ng mga tauhan sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin?**

✍ May tatlong pangunahing tauhang gumaganap sa proseso ng dubbing – ang direktor, ang tagasalin at ang dubber. Sila ang mga nagtutulong upang mabigyang buhay ang mga tauhan sa mga banyagang programa sa pamamagitan ng angkop na salita, boses, emosyon at pamamaraan ng pananalita. Ang direktor ang nagsisilbing gabay at supervisor sa kabuuan ng dubbing. Ang tagasalin naman ang utak na nagsusulat ng iskrip na gagamitin para sa dubbing samantalang ang dubber naman ang maituturing na *re*-aktor naglalapat ng kanyang boses sa tauhan.

- ✍ May impluwensiya ang pinanggalingang propesyon ng mga tauhang ito sa kanilang estilo at atake sa bawat tauhan, eksena at konsepto sa mismong programa.
- ✍ Sa prosesong ito, layunin nila na maipalabas sa mga manonood na tila natural na nagsasalita sa Filipino ang mga dubbed na tauhan. Synching ang pangunahing elemento upang matupad ito. Kung sabay sa buka ng bibig ng dubbed na tauhan ang haba ng kanyang linya, may ilusyong ang pagkakaboses at tauhan ay iisa lamang
- ✍ Dahil din sa elementong ito, masasabing may mga pagkakataong hindi nagiging matapat ang nagiging pagsasalin dahil hinahabol sa mga dubber ang pagkaka-eksakto ng haba ng pagkakabigkas at buka ng bibig ng tauhang binobosesan.
- ✍ Bukod sa pagpapahaba ng linya, may mga adlib ding idinadagdag ang mga taong nabanggit upang umakma sa konteksto ng Pilipinas ang mga linya at nang sa gayon ay mas maunawaan ng mga manonood.
- ✍ Sa pangkalahatan, walong salik ang isinasaalang-alang nila sa pamimili ng salita, boses at emosyon: ang uri ng materyal, ang video na nagpapakita ng eksena, ang tauhang binobosesan, ang istasyon, ang Ingles na iskrip, mga kapwa dubber, haba ng oras para sa dubbing, at ang iba pang taong namamahala sa aspetong teknikal ng palabas. Sa mga ito, pangunahin ang uri

ng materyal dahil mula dito matutukoy ang partikular na manonood ng programa.

- ✍ Mahalaga ang boses, emosyon at konsepto ng wikang gagamitin batay sa mga katangian ng mga tauhang dina-dub. Nakakatulong at nakadaragdag ang mga ito sa karakterisasyon dahil mula sa kanila ay nagkakaroon ng pagkakakilanlan ang mga tauhan bukod sa biswal na representasyon sa mga ito.

2. Paano titingnan ng mga manonood ang ganitong karakterisasyon?

- ✍ Aktibong binabasa ng mga manonood ang karakterisasyong bunga ng dubbing at pagsasalin. Mayroon silang mga inaasahang boses, konsepto ng wika at pamamaraan ng pagbitiw sa linya batay sa katangian ng tauhan at mood ng eksena sa palabas.
- ✍ Mahalaga ang dubbing, partikular ang boses, sa patuloy na pagtangkilik ng isang manonood sa programa. Isa sa mga salik sa pagkagusto ng odyens ang boses kaya kung pangit o hindi angkop ang boses, may tendensiyang hindi na niya ito panoorin.
- ✍ Nakatutulong ang pagsasaling wika sa ganitong mga programa para sa mga manonood dahil sa pamamaitan nito, mas nauunawaan niya ang istorya.

Mula sa resulta ng pag-aaral, masasabing may pagtanggap sa pagda-dub ng mga banyagang programa. Ang mga tao sa likod ng produksyon at ang mga manonood ay kapwa may konsepto sa kung anong boses, mga salita at emosyon ang dapat ilapat sa mga tauhan at eksena sa mga dubbed na programa. Mahalagang magkatugama ang kanilang mga ideya sa imahe ng mga tauhan at ng mismong palabas upang patuloy na tangkilikin ng mga manonood ang mga ganitong klaseng programa.

*M*ga *I*mplikasyon at *R*ekomendasyon

Sa bahaging ito ng pag-aaral, bibigyan ng kahulugan ang mga datos na nakuha mula sa mga panayam at obserbasyon. Dito, tatalakayin ang mga nabuong implikasyon ng mga mananaliksik at ang mga kaakibat nitong rekomendasyon sa pagpapalalim ng teorya, metodolohiya at praktika o kultura.

Teoretikal na Implikasyon at Rekomendasyon

Batay sa mga teoryang ginawang pundasyon ng pag-aaral, masasabi na mas tinatanggap at tinatangkilik ng mga manonood ang mga dubbed na programa sa kadahilang mas *malapit* ito sa kanila dahil sa wikang ginamit, boses ng tauhan, at mga linyang inangkop sa konteksto ng Pilipinas. Sa teorya ng akomodasyon, ang tagalikha ng mga nasabing programa ay gumagamit ng mga taktika o estratehiya upang maintindihan ng mga manonood.

Samaktuwid, masasabi na ang wika ay isang natural na katangian ng lahat ng audio-biswal na produksyon ng mga progrmang pang-telebisyon (Luyken, 1991). Sinasabi mula sa mga pag-aaral sa ibang bansa na ang pagbabago o paglilipat ng katangian nito ay may kaugnay na pagbabago sa mismong produksyon at maaaring maapektuhan ang identidad nito. Kaalinsabay nito ay ang katangian ng telebisyon bilang pinakamamahalagang pinanggagalingan ng kaalaman ng sariling kultura at wika ng isang bansa at nagsisilbing bintana para sa iba pang bahagi ng mundo. Dahil sa pagkakaiba-iba ng kultura at wika sa mundo, ang pagsasaling-wika ay isang importanteng behikulo

upang maunawaan at magkaroon ng kaalaman ang mga tao tungkol sa pamumuhay, kaisipan at malikhaing produksyon ng ibang tao. Sa ganang ganito, mahalagang nabigyang pansin ng mga mananaliksik ang wikang ginagamit sa pagsasalin ng iskrip ng mga banyagang programa.

Iminumungkahi ng mga mananaliksik na tingnan ang iba pang aspeto ng dubbing at pagsasalin. Dahil sa lawak ng sakop nito, maraming teorya ang maaring magamit upang maipaliwanag ang iba't ibang phenomenon na kaugnay ng industriya ng dubbing.

Metodolohikal na Implikasyon at Rekomendasyon

Isang implikasyon ng pag-aaral na ito ay ang kaangkupan ng pagkakaroon ng maraming panayam sa mga taong bumubuo sa produksyon. Napag-alaman mula sa mga ito ang saklaw ng industriya ng dubbing mula sa kanilang mga pahayag. Gayunpaman, kakulangan na maituturing ang hindi pag-kondukta ng mga panayam sa mga prodyuser ng ganitong mga programa. Sa pag-alam kung paano nabubuo at nalilikha ang mga imahe sa mga dubbed na programa o kahit sa anumang uri ng programa, mahalagang malaman ang kanilang mga sasabihin dahil sa kabuuan, sila pa rin naman ang mayhawak ng susi para sa pagpapatuloy ng ganitong mga programa.

Bukod sa mga prodyuser, mahalaga rin na gumugol pa ng malaking panahon sa mga manonood dahil sila ay may kakayahan din na magdikta sa paglikha at pagbuo ng mga imahe ng mga nasa likod ng produksyon

Pangunahing rekomendasyon na maggugol ng oras sa metodolohiya. Lalo pang palalimin ang pagsusuring tekstwal at hangga't maaari ay kumuha pa ng mas maraming materyales na mapag-aaralan upang mas maging malawak ang sakop ng pagkukumparahan.

Isa pa, maganda rin kung mas malaki ang sampol ng paghuhugutan ng impormasyon bagama't hindi naman kinakailangan ng malaking bilang ng pag-aaralan, bagama't mas marami, mas maganda ang kalalabasan.

Maganda kung tingnan ang iba pang aspeto ng dubbing at pagsasalin bukod sa boses at wika. Mahalagang tingnan pa rin ang karaniwang imaheng lumalabas mula sa mga dubbed na programa bagama't kadalasan na ito naman ang karaniwang tinitingnan ng mga mananaliksik. Ito'y sa kadahilanang hindi naman kailan malalaos ang pag-aaral ng imahe.

Nirerekomenda din sa mga susunod na pag-aaral na bigyang-pansin ang industriya na kinapapalooban ng mga dubber at tagasalin. Mahalagang malaman ang kanilang mga aspirasyon, persepsyon, sentimyento at bilang mga maituturing din na tagapag-likha ng sining para sa bayan. Mahalagang malaman ang pulitika at ekonomiks sa kanilang industriya upang lubusang maintindihan ang kanilang propesyon. Hindi sapat na malaman lamang kung paano sila lumilikha ng mga imahe sa pamamagitan ng karakterisasyon upang maunawaan nang lubos ang kanilang pinagdaraan, kundi nararapat na tingnan sila sa mas malawak na konteksto.

Ang rekomendasyon na nabanggit ay bunga na rin ng obserbasyon at panayam sa mga dubber, tagasalin at direktor. Hindi maiwasan na bigyang halaga ang kanilang mga komento tungkol sa pinagtatrabahuhang istasyon, o kahit na ang mga komento tungkol sa programming na ginagawa ng istasyon.

Praktikal at Kultural na Implikasyon at Rekomendasyon

May ambag ba sa pagpapaunlad ng wika ang dubbing at pagsasalin sa Filipino ng mga programang inangat mula sa ibang bansa?

Kapansin-pansin na magkakaiba ang mga kasagutan ng mga nakapanayam, mapadubber man, direktor, tagasalin, manonood at maging ng mga eksperto. Ayon kay P. Serrano, sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin, nalalaman natin na mayaman pala ang ating wika dahil maaari siyang gamitin sa iba't ibang konteksto (personal na komunikasyon, Setyembre 30, 2003). Ibig sabihin, nakikita natin ang kagandahan ng ating wika dahil nakikita nating bumabagay ito sa iba' ibang klaseng mga mukha (banyagang tauhan). Dagdag naman nila D. Mandia at D. Cariño, sa pamamagitan ng mga ganitong programa, may natutunang mga bagong salitang Filipino partikular ang mga bata sa mga isinaling mga programa (personal na komunikasyon, Setyembre 30, 2003).

Bilang karagdagan, may ambag din ang pagsasalin ng mga banyagang programa sa wikang Filipino dahil sa nagagamit siya ng husto ayon kay N. Ocampo. Patunay lamang ito na ang wikang Filipino ay maaaring gamitin sa iba't ibang larangan. Dagdag din niya, bentahe ang mga ganitong programa sa pagkatuto natin ng kultura sa “labas” habang “papasok” dahil nasa wika natin ito (personal na komunikasyon, Setyembre 19, 2003).

Samantala, ayon naman kay Flores, walang masasabing mabigat na ambag sa wika dahil kung susuriing mabuti, mali-mali naman ang balarila ng mga pangungusap na nabubuo mula sa dubbing dahil ang layunin nila higit sa anupaman ay maisakto sa buka ng bibig ng tauhan ang linya.

Sa tingin ng mga mananaliksik, parehong may punto ang mga nakapanayam. Una, tunay naman na nagkakaroon ng kahalagahan ang dubbed na programa kung titingnan ito sa usapin na nagagamit ang wika. Dahil malaganap ang dubbed na programa, mas magiging malaganap din ang paggamit ng wikang Filipino. Ang telebisyon ay isang makapangyarihang midyum na naka-iimpluwensiya sa kanyang mga manonood kung paano mag-iisip at kikilos, kasama na rito ang paraan ng pagsasalita. Isa pa, mas maganda nang makapanood ng dubbed sa Filipinong programa kaysa naman mas lumaganap ang mgaangkat ng mga programa.

Sa kabilang banda, hindi natatapos ang usapin ng wika kung ito ba ay nagagamit o hindi, mahalaga ring itanong kung sa paanong paraan nagagamit ang wika. Ayon kay Propesor Josefina Santos, isang kilalang kritiko ng pangmadlang komunikasyon sa bansa, may ambag ang dubbing at pagsasalin kung titingnan ito na benyu upang maipalaganap ang paggamit ng wikang Filipino, nguni't ang likas namang kahinaan nito ay batay sa kung sa paanong paraan ba nagagamit ang wika. Sa kaso ng mga dubbed na programa, hindi laging angkop ang paglalapat ng mga dubber sa dayalogo dahil sa pagkakaiba ng dimensyon ng wika ng orihinal na teksto at ng isang nasa dubbed na bersyon. Kung gayon, hindi maituturing na perpekto ang mensaheng naipararating ng mga ganitong programa sa pinagmulan nitong teksto.

Ayon naman kay Ubana kahit maraming nagsasabing isang porma ng Pilipinisasyon ang dubbing ng mga cartoons, kailangang bigyang pansin pa rin na ang mga ito ay nananatiling nagpapakita pa rin ng banyagang kultura at kasaysayan.

Kung gayon, iminumungkahi ng mga mananaliksik na lalo pang palalimin ang pag-aaral ukol sa ambag ng pagsasalin sa sariling wika. Ito’y sa kadahilanang nagkakaiba-iba pa rin sa mga persepsyon ang mga eksperto o di-eksperto ukol dito. Mas makakabuti na magkaroon ng mas malawak na kaalaman ukol sa aspetong ito.

Sa usapin pa rin ng pagsasalin, iminungkahi ng G. Zafra na panatilihin ang mga salawikain na nasa wikang banyaga upang hindi mabago ang laman nito (personal na komunikasyon, Setyembre 19, 2003). Makapagpapalawig pa itong lalo ng pag-unlad ng kaalaman sa kultura ng ibang bansa tulad ng Tsina at Taiwan.

Subtitling vs. Dubbing. Ayon naman kay Prof Feliciano, epektibo ang *subtitles* sapagkat dalawang klase ng awdyens ang maari mong tirahin.

... pag ganun (may Subtitles), dalawang audience yung tinitra mo e. Natatarget mo yung mga audience na talagang ganun yung lenggwahe at yung mga kunwari, yung mga taong, needs a translation. So for example, yung mga Chinese telenovelas, if they are aired using the same, yung sarili nilang boses, yung mga Chinese yung tinatarget mo diyan. Mas naiintindihan nila yun. Pero dun sa subtitle, ang tinatarget mo naman yung mga Pilipino. So dalawa yung tinatarget mo.

Samatanla, idinagdag niya na mas magiging kapakipakinabang ang dubbing dito sa Pilipinas kumapara sa subtitling dahil hindi naman ganoo kataas ang antas ng literacy dito sa bansa. Kunggayon, hindi na mahihirapan ang mga manonood sa pagbabasa dahil naririnig na lamang ng mga ito ang dayalogo sa sarili niyang wika.

Bilang panghuli, iminumungkahi rin naming bigyan ng pagkilala ang mga tao sa likod ng dubbing at pagsasalin dahil kung tutuusin, malaki ang kanilang ambag sa pagkagusto ng mga tao sa mga banyagang programa.

Batay din sa mga panayam sa mga taong nasa likod ng produksyon lalo na ng mga dubber, hindi sila nabibigyan ng sapat na atensyon ng kumpanyang kanilang pinaglilingkuran bagama't kung susuriin napakalaki ng pakinabang na nakukuha sa kanila ng mga prodyuser ng mga ganitong programa. Ayon nga kay D. Carino, ang mga kumpayang ito ay tipid na tipid sa produksyon samantalang isang patalastas lamang ay kumikita na sila at may kakayahan nang bayaran ang mga dubber para sa dalawang episodya.

Nabanggit na rin sa metodolohikal na implikasyon at rekomendasyon na hindi ikinatutuwa ng ilang mga dubber ang pagiging sobrang paglaganap ng ganitong mga programa sa puntong pinangingibabawan na nito ang mga lokal na programa sa bansa. Kung gayon, iminumungkahi na bagama't pinapabayaan ang ganitong mga programa na sumikat, kinakailangan din na pangalagaan ng mga lumilikha nito ang mga programang gawang Filipino.

Kaugnay nito, iminimungkahi na magkaroon ng mga mga programa tulad ng cartoons na ang gumawa mismo ay mga Pilipino. Dito mas mapapaunlad ang ating kultura kung ihahambing sa nakukuha natin sa mga dubbed na programa. Ayon nga kay Urbana, bagama't nasa wika natin ang mga cartoons ay ibang kultura pa rin naman ang naipapakita sa mga ito.

Kung kaya, iminumungkahi ng mga mananaliksik na kasabay ng pagsusulong ng mga programang sariling atin, maganda rin na maitaas ang antas ng kalidad ng produksyon ng mga ganitong programa upang ang mga manonood ay tangkilikin ang mga ito kaysa mahumaling sa ibang mga banyagang programa.

Ayon nga kay Serrano, kasalanan sa tao ang ginagawang paglalagay sa primetime ng mga dubbed na programa ng ilang istasyon, dahil ang nararapat na pinanonood ay **“tayo”** – ang mga Pilipino.

*B*ibliograpiya

MGA AKLAT

Littlejohn, Stephen. (1995) *Theories on Human Communication*. SAGE Publications.

Luyken, Georg-Michael. *Overcoming Language Barriers in Television*. Europe: The European Institute for the Media, 1991.

Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Application*. 2001.

Pittam, Jeffrey. *Voice in Social Interaction*. USA: Sage Productions, 1994.

MGA JOURNAL

Biltreyst & Meers. "The international telenovela debate." *Media, Culture and Society*. Vol 22, No. 4, July 2000.

Burch, Elizabeth. "Media literacy, cultural proximity and TV aesthetics." *Media, Culture and Society*. Vol 22, No. 5, July 2000.

MGA TESIS

Del Rosario, Magnolia G. (1997) Cultural Resonance between the Philippines and Mexico and the high viewership rating of “Mari Mar” among selected televiewers. Undergraduate Thesis. Unibersidad ng Pilipinas. Diliman.

Laguilles, Maria Leah. A Case Study of the Specific Peasures Associated with the Soap Opera, Maria la del Barrio, by Residents of Ilang-ilang Residents. Undergrad tesis, Unibersidad ng Pilipinas, 1997.

Luna, Arsenio. A Study on the Relationship Between Exposure to TV Animation and Value Formation among Filipino Children. Undergrad tesis, Unibersidad ng Pilipinas, 1991.

Parra, Mariel Fernando. An Audience Analysis of Filipino Viewers’ Readings and Usage of the Spanish Language Soap Operas. Undergrad tesis. Unibersidad ng Pilipinas, March 2001.

Peralta, Geraldo N. (1998). Mari Mar! A study in intertextuality and polysemy. MA Thesis. Unibersidad ng Pilipinas. Diliman.

Puno, Karen Gayle. Mari Mar: A Case Study on the Phenomenal Success of Mari Mar. Undergrad tesis. Unibersidad ng Pilipinas, 1997.

Tapalla, Aldrin. A Descriptive Study on Children’s Perceptions of Contemporary Filipino – Translated Anime Programs and their Effects on Children’s Personality Development. Undergrad tesis. Unibersidad ng Pilipinas, October 2000.

Ticao, Ann Cathrine. A Descriptive Study on Dubbing of Foreign Cartoons and its Implications and Effects to the Filipino Children's viewing. Undergrad tesis. Unibersidad ng Pilipinas, 1995.

Ubana, Juvy Ann. A Feasibility Study for a Locally Produced Animated TV Program for Filipino Children on Fil Values Formation. Undergrad tesis. Unibersidad ng Pilipinas, 1997.

Term Paper

Cunanan, Farrah. (2003). *Pasan Ko The World: Code Switching in Philippine Soaps.* Term Paper. Unibersidad ng Pilipinas. Diliman.

Mga Materyales Mula sa Internet

<http://www.aber.ac.uk/media/Documents/S4B/sem02a.html>

Chandler, Daniel. "Semiotics for Beginners: Modality and Representation.", 2001. retrieved last September 2003.

<http://www3.brinkster.com/sanghaya/2002/Articles/telenovelaanimetransformlandscapeofphilippinetv.html>

Tauro, Janet Hope Camilo. "Philippine Arts and Culture Yearbook Special Topics: Telenovela, Anime Transform Landscape of Philippine TV." 2002. Retrived last September 2003.

<http://www.ncca.gov.ph/culture&arts/cularts/others/communication/communication-tv.htm> Philippine Television: That's Entertainment by Ramon Tuazon. 2002. retrieved on January 30, 2004.

Apendise A

ENGLISH SCRIPT: Rave, Episode 36

Voice Over: **Beyond the Sky of Sorrow**

Plue: Poon! (moaning sound)

Gale: What's wrong with him?

Elie: He's shivering like crazy!

Haru: That's right. Combat Rave is...

Plue: Poon!

Haru: It's a rave that powers Plue up!

Gale: What?

Elie: It powers Plue up? But he's just a bug!

Haru: He's no bug, I tell you. Plue's a fine warrior too. Combat Rave was made just for Plue!

Plue: Poon!

Elie: Huh? What's wrong with him? Did he fall asleep? Hey! Wake up, Plue! Plue!! What're you doing?

King: IT was just a sleeping pill? Hmph! That's a disgrace to the name "Combat Rave."

Haru: We'll see about that.

King: Quit yapping! I'll finish all of you now.

Elie: Papa! Are you all right?

Gale: I caught a big one good.

Elie: That's a bad burn. Was that when you shielded Haru from that big blast? It has to be treated!

Gale: Don't worry. I'm fine. Heh. I cant let my son see me like this. His dad's tough!

Elie: A family's kind of nice, isnt it?

* * *

King: Heh. Die!!

Haru: Explosion!

King: The kid hasn't powered up. After all..

Plue: Beep.

King: Combat Rave was just a bluff! Haru Glory! You disappoint me! Disappear!! Mel Force!

Elie: Aa! What is this?!

Gale: The explosion's next!! Oh no.....! We'll end up getting killed!

Plue: Poon!

Elie: Aa! Plue! Where are you going??!

Gale: He can move in this blast?

King: Looks like the end.

Plue: Poon.

King: Quit Fooling with me! Die with your pet! Explosive Sword Dance!

Elie: Aa!

Gale: Haru!

Haru: Plue!

Plue: Poon!

King: Desperado Bomb!

King: Waah??

Plue: Poon!

Elie: The explosion was dispersed in all directions.
Gale: Plue split it apart?
Elie: You're awesome Plue!
King: That's ridiculous! He changed the course of the blast? This puny creature?
Haru: Plue! Good work!
King: Drat...!
Haru: This is the power of Combat Rave!
Elie: Haru and Plue! That's real teamwork!
Gale: Right! They dealt King his first blow!
Haru: I'm not finished yet!
Gale: IT works!
King: Filthy kid...!
Haru: Mel Force!
King: Rediculous!
Haru: Silphalon!
King: Aaaaagh!
Haru: Blue Crimson!
Elie: Haru! Doing great! One more blast!
Gale: He's strong. Haru grew up so tough...
Sakura, see him? Our son's a fine man.
Haru: Let it all end with this one blow!
King: My most powerful Darkbring...
Plue: Poon!
Haru: I won...!
Elie: All riiight!!
Plue: Poon.
Elie: Haru!
Plue: Poon.
Gale: It's all over?
Good job, Haru.
Elie: You were great Haru!
Haru: This is nothing new, but I can't move anymore. I gave all I had. Nothing left...
Elie: Plue did great too. I'll give you a nice pat on the head.
Plue: Poon!
Haru: Plue's dancing!
Elie: What a weird dance!
Plue: Poon.
Elie: Maybe we should dance too.
Haru: Come on already! I'm beat!
Elie: Oh come on. It's a victory dance!
Haru: Quit it you two. My stomach..!
King: You'll pay.
Haru: Huh? Did you say something?
Elie: Huh?
King: You'll all pay. You'll.. all.. pay.
Gale: That's impossible! He can still move?!
King: I'll keep getting back up. ...until I kill all... of you... Now I'll turn this place into Hell. Secondary Darkbrain, Monster Prison.
Haru: Secondary Darkbring...?
Gale: It actually exists?!
King: I shall fall into eternal darkness.
Gale: Don't do it, King! Don't use it!
Haru: Wh-what's Secondary Darkbring, anyway??!
Gale: Unlike earlier Darkbrings, this one can't be controlled with your own strength. Namely, once you use it, you'll go on a never-ending rampage.

King: But I'll have unlimited power. Inside Monster Prison.

Elie: "Inside.."? Is it a Darkbring that people enter?

King: That's right. Your mind and bdy will belocked in a Monster Prison, a prison of monsters. For all eternity!

Gale: King! You cant ever return again! Is that what you want?

King: All of you fosed me to do this. All of you... You threw me into a pit of blackness!

Gale: No! King!

King: Farewell, Glory. And farewell to King.

Elie: Wh-what's that?

Gale: Do you have to go that far?

Gale: Did you even abandon the man you were?

Haru: This is bad. We've already used up all our strength. Who expected him to power up now?

Gale: I was only trying to stop you. Rats.

Elie: Yaa!

Gale: Are you kids okay?

Elie: Papa..

Haru: Dad.. Yeah we're fine. Does he plan on wrecking the tower? That's crazy!

Gale: King, have you turned into a monster that cant reason anymore?

King: Roar.

Gale: Then it's even more important that I stop you!

Elie: Can that beam change directions like before? Can it plue? Agh! He's all flat! Come on plue! Get up!

Haru: Unfortunately.. waah, plue's power was upgraded only for a limited time.

Elie: That's awful!

Haru: Elie, take Plue and hide. I'll fight him on sheer will!

Gale: I've got to stop King! Let's go Haru!

Haru: Right!

Elie: They're both so hurt.. They can hardly even stand. Fight, guys!!

Haru: Yaaa!

Gale: Yaaa!

Gale: Impossible! He blocked it with his bare arm!

Haru: Don't our swords work with him?!

Haru/Gale: Aaa!

Gale: How...?!

Haru: Yaaa!

Elie: Haru!

King: Roar

Elie: Stop it!

Gale: Move away, King! Are you no longer human anymore?

Gale: Girlie!

Elie: Yes sir!

Gale: Take Haru off this tower.

Elie: huh? B-but...

Gale: Go NOW! Sorry! I shouldn't have yelled. Get away from here with Haru.

Elie: What about you papa?

Gale: I'll be fine, I still got a move up my sleeve. Hurry, Go!

Elie: B-but you cant win by yourself!

Gale: Haru cant fight anymore. It'd help if you get him away from here.. Before he gets killed by my move!

Elie: Hmm.. Alright. Haru, cant you walk.

Haru: Y-yeah.

Gale: Girlie! Look after Haru from now on, will you?

Elie: Please! Come back alive, ok?

Gale: Heh. I have no intention of dying. My death will cost overdrive. So I'll never die!

King: Grrr...

Gale: king, how'd this ever happen to us anyway.

King: Growl.
Gale: Will you like that..

* * *

Young King: Get rid of demons?
Young Gale: Right! Protect citizens from monsters. We'll call it Demon Guard.
Young King: Demond Guard...
Young Gale: Didn't we just kill those monsters with one blow? We've got what it takes! We can do it! I'll let the imperial army so I could form Demon Guard. A force to fight monsters.
Young Gale: If we're partners, I know he can do it. Let's form Demon Guard to gether.
Young King: Wait a minute, doesn't this spelled Demond Quard?
Young Gale: Agh! I worked all night on it too.
Young king. You klutz. (laugh)

Young Gale: (laugh) we get our first job! Monster sighted on Ranguru Plain.
Young King: Right!
Young Gale: We did it!
Young King: Yo!

Young Gale: Why'd you take an assassination job?! Without asking me?!
Young King: I had to! We gota feed our growing organization. We cant be picky about jobs.
Young Gale: Still...!
Young King: Don't you understand? Our men have families to support.

Young King: You have yo go?
Young Gale: Yeah... im not cut out for work in a group. King, I know I can leave it all to you.

* * *

Gale: King, let's end it all now. I can use my move if the sky cant be scene.. only once, true, though..
 Secret Sky-Sword!
 Sky Death!
King: (Roar)
Gale: Here's my final blow! King!
King: (Roar)
Gale: Know the power of the sky!
King: (Roar)
Gale: Ungh! It can all end if this blade goes in...!
 And-not enough strength.
Haru: Dad! Two of us can beat him.
Gale: Haru!
Elie: He had to go, after all. They're family.
Haru: Let's go, dad!
Gale: Right! King! it ends now!
Haru: Now... with this single blow...!
Haru & Gale: We win!
Gale: My friend... can you see the sky?.

(courtesy of Lea Roper, scriptwriter ng Rave)

[TAGALOG SCRIPT: Rave, Episode 36](#)

Voice Over: **Ang Nalimot na Pagkakaibigan**

SFX: Umiiyak

Gale: Ano bang nangyayari sa kanya?

Eli: Bakit nanginginig ng ganyan si Plue?

Haru: Tama. Ang combat rave..

SFX: Mas malakas na pag-iyak

Haru: Eto yung rave na nagbibigay ng kakaibang lakas kay Plue..

Gale: Kakaibang lakas.

Eli: Totoo ba yang sinasabi mo? Pero isa lang siyang insekto.

Haru: Ano ka ba naman Eli hindi insekto si Flu. Isang magaling na mandirigma si Flu. Ang Combat rave ay ginawa para lamang sa kanya.

SFX: Umiiyak si Plue

Eli: Anong..anong nangyari sa kanya? Bakit siya nakatulog? Plue gising hindi ito ang oras para matulog. Gising na sabi. Plue ano ba?

King: Isang gamot pampatulog lang pala yan sa alaga niyo. Yan ba ang kakaibang lakas na sinasabi mo kanina Haru.

Haru: Maghintay ka lang.

King: Kalokohan! Ang mabuti pa ay tapusin na natin ito ngayon din!

Eli: Ginoong Gino aalis na po ba kayo?

Gale: Huwag mo kong alalahanin. Kaya ko ang sarili ko.

Eli: Ang laki po ng sugat niyo. Dahil po ba yan sa pagprotekta niyo kay Haru? Kailangan magamot ang sugat niyo.

Gale: Wag kang mag-alala. Kaya ko to Eli. At isa pa hindi ako dapat makita ng anak kong si Haru sa ganitong kalagayan. Malakas at matatag ata ang kanyang ama.

Eli: Siguro ang sarap magkaroon ng isang ama.

* * *

King: Humanda ka sa'kin!

Haru: Hindi ka magtatagumpay.

King: Wala akong nakikitang pagbabago sa lakas ng batang ito.

SFX: Plue

King: Kung ganun wala pa lang silbi ang combat rave. Haru, Glory! Ikaw ang una kong tatapusin.

Humanda ka ngayon! Melforce!

Eli: Ah, ang lakas ng hangin.

Gale: Makinig kayo malakas na pagsabog na ang kasunod nito. Mapapahamak tayo kung hindi tayo kikilos kaagad.

SFX: Plue umiiyak pa din

Eli: Plue san ka pupunta?

Gale: Nagawa niyang maglakad sa kabila ng malakas na hangin.

King: Mukhang eto na iyong katapusan.

SFX: Plue

King: Wala akong panahon makipaglaro sa iyo bubwuit ka. Tatapusin kita kasama sila. Wala na kayong ligtas.

Eli: Ah!

Haru: Plue!

Gale: Haru!

SFX: Plue..

King: Desperado bomb!

SFX:

King: Anong..?

Plue: (sounds lang)

Eli: Ligtas po tayong lahat Ginoong Gino? Pano nangyari yon?

Gale: Dahil kay Plue nag-iba ng direksyon ng pagsabog.

Eli: Ang galing mo Plue.

King: Kalokohan! Ano ang ginawa ng bubuwit na ito para ibahin ang direksyon ng ginawa kong pagsabog?
Haru: Magaling Plue!
SFX: May sumisigaw.
King: Ano ba!
Haru: Combat rave!
Eli: Ang galing ng teamwork nina Haru at Plue.
Gale: Tama naisahan nila ang hari. Ngayon pagkakataon na ni Haru.
Haru: Heto pa ang isa!
King: Aaaa... Hindi ito maaari!
Haru: Melforce!
King: Imposible!
SFX: King
Haru: Blue crimson.
SFX: King
Eli: Natatalo na siya. Ang galing mo Haru!
Gale: Haru ipinagmamalaki kita. Lumaki kang malakas at matatag. Sakura....nag-iisang rave master ang anak nating si Haru.
SFX:
Haru: Humanda ka! Tatapusin ko na ang kasamaan mo.
SFX: sumisigaw
King: Nasira ang makapangyarihan kong Darkbrain.
SFX. SFX. SFX.

* * *

Eli: Ang galing mo Haru!
Haru: Tapos na din sa wakas.
Gale: Nagawa mo rin.
Eli: Bilib talaga ko sa'yo Haru.
SFX: Plue
Haru: Haha! Anong bago dun lagi ka namang bilib sa'kin? Di na ko makakilos sa sobrang pagod. Naubos na yata ang lakas ko.
Eli: Magaling din ang ginawa ni Plue. Isa nga siyang tunay na mandirigma.
Haru: Tingnan mo sumasayaw si Plue, o.
Eli: Haha. Kasama pa.... Makisayaw tayo sa kanya.
Haru: Eli ano ka ba? Hindi na nga ako makakilos dito e.
Eli: Bahala ka. Kami na lang ni Plue ang sasayaw.
Haru: Tama na nga kayong dalawa. Bilib ako sa inyo.
King: Magbabayad ka!
Haru: Mai sinabi ka ba Eli?
Eli: Ha?
King: Magbabayad kayong lahat! Kayong lahat. Magbabayad kayo.
Gale: Imposible. Nakakakilos pa din siya.
King: Hindi niyo ko basta matatalo. Kaya humanda kayo sa gagawin ko. Hahaha! Sigurado kong hindi na kayo makakalabas dito ng buhay. Gagamitin ko ang pangalawang Darkbrain, ang Monster Prison.
Haru: Ano? Ang pangalawang Darkbrain?
Gale: Kung ganon totoo pala ang tungkol dun.
King: Babalutin ako ng walang hanggang kadiliman.
Gale: Wag mong gagamitin yan!
Haru: Ama ano po ba ang pangalawang darkbrain?
Gale: Mas delikado ito kaysa sa mga ibang Darkbrain. Mahirap na kontrolin ang ganitong kapangyarihan at oras na ginamit ito ng sinuman tuluyan na siyang mawawala sa kanyang sarili.
King: Pero magkakaran naman ako ng walang hanggang kapangyarihan sa Monster Prison. Hahaha!
Eli: Sa loob? Yun ba ang darkbrain na pwedeng pasukin ng tao?

King: Tama ka. Makukulong ang katawan at isipan mo sa loob ng Monster Prison. Isa itong nakakatakot na kulungan ng mga halimaw. At walang akong pakialam.

Gale: Sandali lang! Alam mong hindi ka na makalalabas pa sa oras na pumasok ka diyan.

King: Kayo ang pumilit na gawin ko ito. Kayo ang may kasalanan. Kayo ang pumilit sa aking gawin ang bagay na ito!

Gale: Hindi maaari!

King: Paalam na sa' yo Glory. At paalam na din sa Hari!

SFX. SFX.

Eli: Ano yan Haru?

SFX: CHANTLIKE. THEN SHOUTS.

Haru: Binuhos sa limot ng nakaraan. Hindi naman namin inaasahan ang nangyari. Hindi dapat mangyari ito. Ang tanging balak ko lang ay pigilan ka sa ginagawa mo.

SFX. SFX.SFX

SFX. MUSIC PLAYING

SFX: King

Gale: Haru, Eli ayos lang ba kayo?

Eli: Opo.

Haru: Ama salamat po ayos lang kami. Wala siya sa sarili niya at balak niya sirain ang buong tore.

Nakakatakot siya.

SFX.

Gale: Isa ka na ba talagang halimaw na wala ng kakayahang mag-isis pa?

SFX: King

Gale: Kung ganun mas higit na dapat kitang pigilan. Dahil mapanganib ka na!

Ei: Sa palagay ko, kailangan niyo uli gawin ang ginawa niyo kanina Haru. Humanda ka na Plue. Naku!

Bakit ngayon pa Plue. Sige na naman Plue kailangan ka namin.

Haru: Sa kasamaang palad hindi tumatagal ang taglay na lakas at kapangyarihan ni Plue.

Eli: Anong gagawin natin?

Haru: Kunin mo si Plue at magtago kayo sa ligtas na lugar. Titingnan ko kung ano ang magagawa ko para pigilan siya.

Gale: Kailangan natin siyang mapigilan Haru. Wala nang oras tayo na.

Haru: Handa na ako!

Eli: Alam kong pagod na pagod na silang dalawa. Halos maubos na ang kanilang lakas sa pakikipaglaban.

Mag-iingat kayong dalawa!

SFX: FIGHTING SOUNDS.

Gale: Imposible. Napigilan niya ang atake natin.

Haru: Hindi ata siya tinatablan ng espada.

SFX

Gale: Haru!

Eli: Haru!

SFX

Eli: Tigilan niyo yan!

Gale: Ang anak ko..

SFX

SFX. WIND BLOWING

* * *

Gale: Isa ka ng ganap na halimaw ngayon. Eli..

Eli: Bakit po?

Gale: Lumayo na kayo ni Haru dito ngayon din.

Eli: Pero Mang Gino..

Gale: Sinabi nang umalis na kayo! Pasensiya na hindi kita dapat sinigawan. Pakiusap ilayo mo na dito si Haru.

Eli: Pero pano po kayo?

Gale: Wag mo kong alalahanin. Ako ng bahala sa kanya.

SFX

Gale: Umalis na kayo!

Eli: Ginoong Gino hindi niyo po siya kayang talunin mag-isa.

Gale: Hindi na kayang lumaban ni Haru, Eli. Mas makabubuti kung ilalayo mo na siya sa lugar na ito. Delikado kung magtatagal pa kayo dito.

Eli: Opo. Kaya mo pa bang maglakad Haru?

Haru: Oo.

Gale: Eli wag mong pababayaang si Haru. Ikaw na ang bahala sa kanya.

Eli: Ginoong Gino pakiusap mag-ingat po kayo.

Gale: Wala akong balak magpatalo. Dahil ang pagkasawi ko ay magdudulot ng overdrive. Kaya hindi ako dapat masawi. Hari bakit at paano nga nangyari sa atin ito?

SFX

* * *

Flashback

Young King: Lalaban natin ang mga halimaw

Young Gale: Oo at proprotektahan natin ang mga tao laban sa mga halimaw. Tatawagin tayong Demon Guard.

Young King: Demon Guard?

Young Gale: Di ba nagawa na nating talunin yung mga halimaw. May kakayahan tayong lumaban. Bakit hind natin ito gamitin sa kabutihan? Umalis ako sa Imperial Army dahil pangarap ko talaga bumuo ng isang samahan na lalaban sa mga halimaw. At tatawagin natin itong Demon Guard. Alam kong magtatagumpay tayong dalawa pag nagtulongan tayo. Pumayag ka nang bubuin natin ang demon guard!

Young King: Sandali lang, parang may mali at sa karatula natin ah.

Young Gale: Ah! Oo nga! Naging “card” sa halip na “guard”!

Young King; Ok na yan!

(Laughter)

Young Gale: Kailangan na nating magmadali. May mga halimaw daw ngaon dun sa Ranguru Plain.

Young King: Tayo na!

Young Gale: Ang galing naten!

Young King: Syempre!

(SFX: Mabuhay! Crowd) (Laughing)

Young Gale: Bakit ka tumanggap ng trabahong pang hitman? Bakit hini ka muna nagtanong sa aken?

Young King: Kailangan kong gawin yun! Lumalaki na ang ating organisasyon. Hindi na tayo dapat mamili ng trabaho!

Young Gale: Pero mali yun! Hindi mo ba naiintindihan? May binubuhay na pamilya ang mga tauhan natin.

* * *

Young King: Kailangan mo ba talagang umalis?

Young Gale: Oo. Alam ko namang hindi mo pababayaang ang samahan natin. May tiwala ako sa yo. Ikaw na ang bahala sa lahat. Paalam...

* * *

Gale: _____, kailangang tapusin na natin ito ngayon din. Gagamitin ko tong stilo ko habang maaliwalas ang kalangitan at isang bses ko lang to magagamit! Kailangan kong gawin ito ...

Itong secret sky sword! (Roar) Magwawakas na ngayon ang kasamaan mo! (Roar).

Tanggapin mo ito!

(SFX: fighting, roaring)

Gale: Tapos ka na sa tama ng espada ko... Matatapos na ang lahat ng ito, pero hindi sapat ang lakas ko.

Haru: Ama! Tayong dalawa ang tatalo sa kanya.

Gale: Haru

Eli: _____ Magtagumpay sana tayo.
Haru: Ama, andiyan na ako.
Gale: Humanda Ka! Katapusan mo na!
Haru: Magbabayad ka sa lahat ng ginawa mo!
SFX: Fight scenes
Gale at Haru: Waaah
Haru: Magbabayad ka sa lahat ng ginawa mo!
SFX: King moaning
Gale: Kaibigan, nakikita mo na ba ang kalangitan?

Apendise B

ENGLISH SUBTITLES: Meteor Garden 2, Episode 21

Ximen's Father: There are less and less people to tell the treasure box.
Daoming Si: Ximen told me Shan Cai's weed spirit was forced out by Queen Mother. Do you know who is Queen Mother. It is my mom. Interesting.
Yesa: Yes.
Dao: By the way, I have given your pictures to Shan Cai. She said she would help and she praised that you were talented. I said, of course, my Yesa is the best. Yesa, you must draw more, and draw well. I will open an exhibition for you in the future. You hear? Yesa, Yesa! She be asleep. You lazy pig!

* * *

Meizhuo and Xiaoxiao

Meizhuo: This is gonna be fun. (Gets car)
Meizhuo: I will fetch you at 8. Get off. Maybe it is too early. You, rich girl, must be good at shopping then I come at 10. See you at 10. Get off.
Xiaoxiao: May I ask why? (Girl gets off)
Meizhuo: It is your mom and my mom's. Well, I think we are both independent people. We don't need to okay such boring arrangement. Have a good shopping See you at 10.
Meizhuo: So special.
Mother of Meizhuo: You change your girlfriend one after another. Just consider it as a common it as a common frined if it is okay, that will be the best. If it isn't. I still have a long list. Waiting for you. What you want to make friends? Or you want me to change her.

* * *

At Shan Cai's home...

Mother of Shan Cai: The sky is black. The wind is big. Shan Cai went to work. Why she still hasn't come back? Daddy, what are you doing?
Father of Shan Cai: I will not eat it.
Mother: Don't spill the food. Come.
Father: Great!
Mother: We can just look at it.
Mother and Father: Plain egg porridge!
Father: But mom, I suddenly have a bad feeling!
Mother: What?
Father: I think our family will be destroyed by Daoming Feng.
Mother: Yes, that woman never does something good. She has my daughter to work overtime every night. The salary is so little.

Father: Money is not the most important. The most important is she let Shan Cai to come back so late. She just want to starve me so I will not let her do it.
Mother: You cannot steal the food.
Shan Cai: Mom, I am home.
Mother: Shan Cai, you are home.
Shan Cai: Smell good.
Mother: Go to have the midnight snack. Then you can have strength to fight against that bad woman.
Shan Cai: Who is the bad woman?
Mother: Of course, it is Daoming Feng.
Shan Cai: Ok. Dad, why you always see it? Eat.
Father: Yes. You must say it earlier. I waited for it a long time. Why you come so late? Come sit down. Have the midnight snack.
Shan Cai: I go to put away the bag.
Father: Hurry up.
Mother: Slowly.
Father: There is still food. It is all for you.
Shan Cai: It is happy to have midnight snack with all families. Dad, the car can be got tomorrow.
Father: Mom, the plain egg porridge is nice. I will like it forever.
Mother: If you don't have good achievement this month we cannot even have plain porridge. Shan Cai, you must introduce more rich person no such good friends to your dad. Whoever he is if your dad can sell cars we have achievement. Master Huaze Lei is really our lifesaver last time.
Father: I have rice.
Mother: Shan Cai, who is the guy that order the car this time? It must be Master Qinghe.
Shan Cai: No..
Mother: Then it must be a rich friend you just met.
Shan Cai: In fact, it is Daoming Si.
Mother: He recovers the memory.
Father: That is great. The relationship between you and him now is like this porridge so dense that cannot depart. Very closed.
Shan Cai: Dad, don't have too much imagination. He does not recover. The car is for Yesa.
Mother: Yesa. You mean the strange princess?
Shan Cai: The relations between me and Si is not what you think. I can only say we are friends now. Maybe you cannot imagine that but it is the most suitable relations for me and Si now. At least he will not exclude my care to him. It is important to me. Really very important. Why you look at me in this way?
(Phone rings)
Shan Cai: Hello. Daoming Si. Tomorrow at 9. You go directly to my dad. You are welcome. Bye. Dad, tomorrow Daoming Si will go to fetch the car.
Father: No problem I know.
Shan Cai: Eat. (voice over). In Daoming Si's story I changed from leading actress to costar. Even if all people think I am stupid and amazing but I have no choice. I cannot go out from his story. I have no way.

* * *

Dao and Yesa

Dao: Guess who I am?
Yesa: What?
Dao: You are thinking something.
Yesa: No.
Dao: Tell you one thing but it is bad news. Don't be upset.
Yesa: What?
Dao: You must promise not to be sad.
Yesa: Come on.
Dao: Breakfast. Car is ready.
Yesa: Really? Are you sure?
Dao: Yes.

Yesa: How can you know?
Dao: I saw it just now.
Yesa: Really? You saw it? Or they told you?
Dao: What do you think?

* * *

Ximen and Meizhuo in the hospital

Ximen: Why you get so little score? Poor you.
Meizhuo: Once more I will win you.
Ximen: You said that many time today.
Meizhuo: You look down upon me. Maybe you have something that is better than me but I win today.
Ximen: Yes you are great. You are absence of mind. What are you keeping it up for.
Meizhuo: Who is absent-minded.
Ximen: Go if you are busy. I leave hospital today.
Meizhuo: Don't you said I am okay. Wait.
(Phone rings)
Meizhuo: Hello. I told you I was staying with Ximen in hospital. It is not excuse. It is true. Okay.
I will fetch her. Bye.
Ximen: Still meeting some girls? Is it because she is too ugly and you are bored?
Meizhuo: No this.
Ximen: Then she is too pretty for you to handle.
Meizhuo: Kidding. I am Meizhuo.
Ximen: Go to handle her. Why do you stay here.
Meizhuo: You leave hospital today. I will send you home.
Ximen: Come on. My parents will fetch me. You like her too much but you still acting.
Meizhuo: Who is acting?
Ximen: I am a patient.
Meizhuo: Ok then I go to handle her and let her give up. You laugh.
Ximen: It is painful.
Meizhuo: Okay, sorry.

TAGALOG SCRIPT: Meteor Garden 2, Episode 21

Tatay ni Ximen: Nababawasan ang mga taong nakwe-kwento tungkol sa baul ng kayamanan
(over the phone)
Dao: Sabi sa kin ni Ximen, si Shan Cai daw, maikukumpara mo sa isang damong ligaw na pilit inaalís ng reyna ... at si Mama yung reyna. (Tawa) Nakakatawa, di ba?
Yesa: Oo, tama ka!
Dao: Siya nga pala, yung drawing ng sasakyan na ginawa mo, naibigay ko na kay Shan Cai. Sabi niya siya na daw bahala. Napakahusay mo daw mag-drawing, hangang-hanga talaga siya sa yo. Alam mong sabi ko sa kanya? Aba syempre, yan yat ang Yesa ko, ang pinakamagaling sa lahat. Yesa, kailangan mo pa bang mag-drawing ng marami? Tsaka galingan mo pa, ha? Balak ko kasing mag-open ng exhibit para sa 'yo. (Natatawa). Naririnig mo ba ako? Yesa, Yesa ? (Reacts) Siguro nakatulog na siya. Lazy pig!

* * *

Meizhuo at Xiaoxiao

Xiaoxiao: Thank you.
Meizhuo: This is gonna be fun.
(Biyaha ...)

Meizhuo: Susunduin kita ng 8 o'clock. Bumaba ka na. (Reacts). Siguro masyadong maaga. Ang babaeng tulad mo siguro matagal mag-shopping. Ganito na lang. I'll pick you up at 10. Bumaba ka.

Xiaoxiao: Pwede ko bang itanong kung bakit?

(bumaba na yung girl)

Meizhuo: Ina-arrange lang 'to ng ating mga magulang. Pareho tayong may sariling pag-iisip. May kalayaan tayong pumili at magdesisyon sa gusto nating gawin sa buhay natin. Have fun shopping! See you at 10?

Meizhuo: Nagpapaimportante! Okay din 'to a.

(Nanay ni Meizhuo (flashback): Alam mo namang marami kang girlfriendsa sa ngayon. I-consider mo syang isa sa iyong mga common friends. Of course, yun ang pinakamaganda kung ayaw mo, marami pa kong pwedeng ipakilala. Pwede kang mamili, ano? Makikipagkaibigan ka o hahanap na lang uli ako ng iba.

* * *

Sa bahay nina Shan Cai...

Nanay ni Shan Cai: Madilim na ang langit ... malakas pa ang hangin. Pero si Shan Cai, nasa trabaho pa rin. Bakit hanggang ngayon hidi pa siya umuuwi? (Sigaw) Papa!

Tatay: E, ano ba?

Nanay: (Pasigaw) Ano ba ang ginagawa mo?

Tatay: Pasensya na, hindi muna ako kakain.

Nanay: Hayan!

Tatay: Wow! Mukhang masarap yan!

Nanay: Hindi lang natin titingnan ang lugaw na may itlog.

Tatay: (sasabay) Lugaw na may itlog! (Tawanan)

Tatay: Pero, Mama ... Parang hindi yata maganda ang aking nararamdaman. Pakiramdam ko, ang ating pamilya ay gustong sirain ng Daoming Feng na yan!

Nanay: Tama ka! Alam mo sa tingin ko wala talagang ginagawang maganda yang babaeng yan! Tingnan mo na lang. Parati niyanag pinag-o-overtaym ang anak natin. Napakaliit naman ng kanyang sinusweldo. Hmmp!

Tatay: Tama ka! Pero, hindi naman mahalaga sa atin ang pera. Ang importante, binigyan niya ng trabaho si Shan Cai. Alam ko na ang gusto niyang mangyari, gusto niya tayong magutom. Makinig ka. Ito ang aking masasabi. Hindi ko mapapayagang mangyari yon!

Nanay: Ay!!! (Sigaw) Hindi mo pwedeng kainin ang pagkaing yan! Hay naku ...

Tatay: O, sige na, maghihintay na nga ako.

Shan Cai: Ma, nandito na ko!

Nanay: Shan Cai! Mabuti't dumating ka na.

Shan Cai: Ang bango ha ...

Nanay: Sige, anak, pumasok ka na at mag-midnight snack ka para lalo kang lumakas at malabanan mo ang masamang babaeng yan!

Shan Cai: Sino pong masamang babae?

Nanay: Ha, sino pa nga ba? Di yang si Dao Ming Feng!

Shan Cai: Ganun ba? (Tawanan)

Shan Cai: Pa, bakit tinitingnan no lang? Kumain na kayo!

Tatay: Ano ka ba naman! Sana kanina mo lang sinabi sa akin. Alam mo bang kanina pa ko naghihintay dito. Bakit ngayon ka lang dumating? Halika, maupo ka't kumain na tayo.

Shan Cai: Sandali, sandali! Ibababa ko lang ang bag ko.

Nanay: Hay... dahan-dahan naman!

Tatay: Maraming pagkain.

Shan Cai: Para sa yo, Mama. Masarap talagang kumain kapag sama-sama tayo!

Tatay: Oo, tama ka, anak.

Shan Cai: Ahh, Pa ... makukuha na po ba yung sasakyan bukas?

Tatay: Hmm.. Mama, masarap itong niluto mong lugaw na may itlog. Kahit araw-araw hindi ako magsasawa. (Tawa).

Nanay: Kaya nga, Papa, kapag di ka nagtrabaho nang mabuti, baka kahit siguro lugaw lang, di tayo makakain. (Tawa). Shan Cai, ganito. Ipakilala mo mayayamang kaibigan itong Papa mo. O, sa kahit na sino na lang, basta yung siguradong mayaman. Kasi alam mo, kapag marami syang benta, syempre, madadagdagan ang kanyang komisyon at sigurado rin namang mayroon tayong pera. Shan Cai, alam mo ba, ang totoo, napakabait niyang si Master Huaze Lei. Siya ang tumulong sa atin noong nakaraang araw.

Tatay: Hmmp ... akong kanin.

Nanay: Siya nga pala, Shan Cai, matanong ko. Sino naman yung taong umorder ngayon ng sasakyan sa Papa mo?

Tatay: Baka si Master Ming Fe.

Shan Cai: Hindi po.

Nanay: Aba kung gano, siguro isa yon sa mayayaman mong kaibigan.

Shan Cai: Ang totoo po nya, Si Daoming Si.

(Mabubulunan)

Nanay: Sandali, sandali lang. Bumalik na ang kanyang alaala!

Tatay: Aba, mabuti yan. Ang relayson ninyong dalawa ay walang pinagkaiba sa lugaw na ito, anak Masyadong malapot at medyo mahirap paghiwalayin. Tama ba ko, hindi ba? (tawa)

Shan Cai: Pa, pwede ba! Huwag muna kayong mag-isip ng kung anu-ano. Hindi pa po bumabalik ang alaala niya, at ang sasakyang 'yon, para kay Yesa.

Nanay: Kay Yesa? Ibig mong sabihin, yung sasakyan e para sa prinsesang yon? Shan Cai

Shan Cai: Ang relasyon namin ngayon ni Daoming Si hindi tulad ng iniisip nyo. Magkaibigan na lang kami. Alam kong hindi kayo makapaniwala pero masaya na ko sa relasyon namin ngayon ni Azi. Kahit papano, hindi niya babaliwalain ang pag-aalala ko sa sa kanya. Yun naman talaga ang importante sa amin. At yun ang pinakamahalaga sa lahat! Bakit nyo naman titingnan nang ganyan?

Hello. Daoming Si. Hmm ... Bukas ng 9 o'clock, hanapin mo na lang ang Papa ko. Walang anuman. Bye! Pa, bukas ng 9 o'clock kukunin na ni Daoming Si yung sasakyan.

Tatay: O, sige, walang problema.

Shan Cai: Kain na tayo! (Sa sariling lang) Sa istorya ng buhay ni Daoming Si, mula sa pagiging bida, maging extra na lang ako ngayon. Isipin man ng marami na tanga ako't nakakatawa, wala na akong pagpipilian. Hindi na ako mawawala sa kanyang istorya.

* * *

Dao at Yesa

Dao: Hulaan mo kung sino?

Yesa: Bakit ba?

Dao: Mayroon kang iniisip no?

Yesa: Hindi, wala!

Dao: Teka, may sasabihin ako sa 'yo. Kaya lang masamang balita kaya huwag kang malulungkot, ha?

Yesa: Ano yon?

Dao: Mangako kang hindi ka malulungkot.

Yesa: Sige na.

Dao: Nakahanda na ang _____ car?

Yesa: Talaga! Nakita mo o sinabi lang sa 'yo?

* * *

Meizhuo at Ximen Sa Ospital

Meizhuo: Ha!

Ximen: Ang baba naman ng iskor mo! Kawawa ka naman.

Meizhuo: Sige, isa pa! Matatalo na kita.

Ximen: Ilang beses mo nang sinabi ngayong araw yan.

Meizhuo: Minamaliit mo ko, a. May mataas ka ngang iskor noon, pero mananalo na ko ngayon.

Ximen: Sige ... magaling ka na. Bakit anong problema? Bakit parang absent-minded ka?

Meizhuo: Sinong absent-minded?

Ximen: Kung may lakad ka, umalis ka na. Lalabas na rin ako mamaya.

Meizhuo: Hindi, a, wala akong lakad. (Phone rings). Tekang lang. Hello. Sinasamahan ko pa po si Ximen sa hospital. Hindi po ako nanloloko. Totoo po yon. Sige, sige, susunduin ko sya. Hmm.. Bye. Ba-bye.

Ximen: Nambababae ka pa dahil ba sa napakapanget niya't naiinip ka na?

Meizhuo: Hindi naman sa ganon.

Ximen: Kung ganon, napakaganda niya at hini mo kaya.

Meizhuo: Tekang, nagbibiro ka yata. Ako yata si Meizhuo>

Ximen: Bakit hindi mo sya puntahan? Ba't narito ka pa?

Meizhuo: Lalabas ka na mamaya, di ba? Ihahatid kita sa inyo.

Ximen: Tumigil ka nga. Susunduin ako ng mga magulang ko. Alam ko namang gustung-gusto mo sya pero umaarte ka pag ayaw mo.

Meizhuo: Sinong umaarte, ha!

Ximen: A... , aray! Pasyente ako, ano ka ba! Aray!

Meizhuo: Oo na. Pupuntahan ko na hanggang sa ... mag-give up siya sa akin ... (tawa) Bakit ka tumatawa?

Ximen: A... tigilan mo nga yan! Ang sakit-sakit!

Meizhuo: Okay, sori na. O, ayan. Aalis na ko.

Ximen: Aray! Humanda ka!

(Tawa. Mei)

Apendise C

Interview Guide para sa mga Direktor, Translators, at Dubbers

1. Background: Edukasyon, mga naging trabaho at trabaho sa kasalukuyan.
2. Paano nakuha sa trabaho?
3. Anu-ano ang mga kakayahan/skills na dapat taglayin para sa trabaho?
4. Anu-ano ang mga gampanin, responsibilidad, layunin/goals bilang dir/tgsln/dbr?
5. Anu-ano ang mga salik na isinasangalang-alang para sa produksyon ng programa – direksyon (pagpili ng boses, wika, pagbigkas), pagsasalin, dubbing?
6. Paano ang produksyon ng programa?
Dir: Paano nakikipag-ugnayan sa mga tagasalin para sa iskript? Paano nagdidirek?
Tagasalin: Paano ang proseso ng pagsasalin?
Dubber: Paano ang proseso ng dubbing? Gaano sila kalaya sa pagda-dub? Feeling ba nila underutilized sila dahil hindi naman sila masyadong narerecognize? Naaadapt na rin ba nila yung karakter ng mga tauhang dinadub nila?
7. Ano ano ang mga pagbabagong ginagawa nila at paano nito naapektuhan ang mga imahe ng tauhan? Mood ng istorya?
8. Paano muling nalilikha ang mga imahe ng mga tauhan sa pamamagitan ng dubbing at pagsasalin?
9. Anu-ano ang kanilang mga nakakatuwang karanasan sa trabaho sa programa?
10. May ambag ba sa pagpapaunlad ng wikang Filipino ang kanilang ginagawa? Anu-ano ang mga ito? Ano ang masasabi nila sa natanggap nilang award mula sa Surian ng Wikang Pambansa?
11. Anu-ano ang importansya ng dubbing at pagsasalin ng mga programa?
12. Ano ang masasabi nila sa industry ng dubbing at pagsasalin? Ano sa tingin nila ang magiging trend ng industriya sa hinaharap?

Apendise D

FGD Guide para sa mga Manonood

1. Paano ninyo nalaman ang programa? Bakit kayo nanonood? Bakit nila gusto yung programa? Gaano kadalas manood ng program?
2. Sinu-sino yung mga tauhan sa programa? Ilarawan. Sinu-sino yung mga paborito nilang tauhan? Bakit?
3. Bagay/angkop ba yung mga boses sa tauhan? Bakit?
4. Ano yung *stereotypes* nilang boses ng tauhan? (magbigay ng halimbawa: makulit na batang lalake, babae; tahimik na batang babae, lalake; katulong na lalake, babae; nanay, tatay, kontrabidang lalake, babae; bidang lalake, babae; sosyal, probinsyano/a, sanggano, at iba pa)
5. Nakakatulong ba ang boses sa karakterisasyon ng mga tauhan? Paano? Magbigay ng halimbawa.
6. Ano ang masasabi nila sa tauhan na iba yung boses sa palabas? (Halimbawa, Huaze Lei vs Thai Lang)
7. Bagay/angkop ba yung mga dayalogo/wikang ginamit sa programa? Bakit?
8. May stereotypes ba sila sa wika o mga salita para sa mga partikular na tauhan na nabanggit sa tanong bilang 6? Anu-ano ang mga ito?
9. Paano nakatutulong ang mga dayalogo (wikang Filipino sa partikular na karakterisasyon ng tauhan?)
10. Ano sa tingin nila yung nagiging mood ng eksena sa programa base sa boses at dayalogo sa programa? (halimbawa, masaya, kailangang lively yung pananalita, kenkoy yung lines)
11. Anu-ano yung mga paborito o naaalala nilang mga linya ng mga tauhan? Bakit?
12. May epekto/impluwensya ba yung dubbing at pagsasalin sa takbo ng istorya? Sa pagkakarrelate nila sa mga tauhan? Anu-ano ang mga ito? Bakit?
13. May ambag ba yun dubbing at pagsasalin sa paggamit o pagkatuo nila sa wikang Filipino?

14. Ano ang pagtingin at assessment nila sa dubbing ng programa? (nakakatuwa ba? OA ba?) Sa pagsasalin ng linya? Mas gugustuhin ba nilang English na lang o kaya subtitles? Anu-ano ang tulong ng dubbing at pagsasalin sa pagkagusto nila sa programa?

Apendise E

Interview Guide para sa mga Esperto

1. Nanunuod po ba kayo ng mga dubbed programs? Bakit?
2. Ano yung strengths and weaknesses ng ganitong mga klase ng programa?
3. Sa tingin niyo ba, bagay ang boses doon? Bakit?
4. Paano nakatutulong ang boses sa karakterisasyon?
5. Paano nakakatulong ang dayalogo sa karakterisasyon?
6. Angkop ba yung pagsasalin?
7. Ano ang ambag ng dubbing sa kulturang Pilipino, sa wikang Fil sa aprikular?